

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

HASAN EL-BENNÂ'NIN DİN VE SİYASET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet ATALAN

HAZIRLAYAN
Songül AKKOYUNLU

ELAZIĞ-2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

HASAN EL-BENNÂ'NIN DİN VE SİYASET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mehmet ATALAN

HAZIRLAYAN

Songül AKKOYUNLU

Jürimiz, .../..../2012 tarihinde yapılan tez savunması sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oybirliği/ oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç. Dr. İsmail ERDOĞAN
2. Doç. Dr. Mehmet ATALAN (Danışman)
3. Yrd. Doç. Dr. Ahmet BAĞLIOĞLU
4. Doç. Dr. İhsan SOYSALDI
5. Yrd. Doç. Dr. Enver DEMİRPOLAT

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..../..../2012 tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hasan el-Bennâ'nın Din ve Siyaset Anlayışı

Songül AKKOYUNLU

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı

Elazığ – 2011, Sayfa: XI + 141

Yirminci yüzyılın en büyük ve en etkili Sünni İslami hareketi olarak kabul edilen İhvân-ı Müslimin teşkilatının kurucusu olan Hasan el-Bennâ, İhvân'ın tarih sahnesine çıktığı 1928 yılından beri dünya gündeminde yerini alan liderlerden biri olmuştur. 20 yıl gibi kısa İhvân başkanlığına rağmen İslam âleminin önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kurduğu dinamik, kendini yenileyebilen teşkilatı ile adından söz ettirmiştir.

el-Bennâ gerek Mısır'da gerekse ölümünün ardından tüm Müslümanlara fikirleriyle, davasıyla yankı uyandıran bir şahsiyet olmuştur. Kendisi aslında yeni bir görüş veya hareket başlatmamış; selefi görüşleri tekrar eden bir ses olmuştur. Tüm İslam dünyasını kasıp kavuran Batı taklitçiliğine karşı durmuş başta Mısır olmak üzere tüm dünya Müslümanlarını İslam'ın öz kaynaklarına dönmeye davet etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan el-Bennâ, Selef, İhvân, Mısır.

ABSTRACT

Master Thesis

Understanding of Religion and Politics Hasan El-Bannâ

Songül AKKOYUNLU

The University of Firat

The Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Branch of History of Islamic Sects

Elazığ – 2011, Page: XI + 141

Hassan al-Banna is the founder of **The Society of the Muslim Brothers (The Brotherhood)** which is regarded as the biggest and the most effective sunni islamic movement of the twentieth century. **The Society of the Muslim Brothers** emerged in 1928 and since this date, Hassan al-Banna has been one of the important leaders of world agenda. Even though he has been the leader of **The Society of the Muslim Brothers** only for twenty years, he is regarded as one of the most important person of the islamic world. Hassan al-Banna has been a famous scholar and schoolteacher with his dynamic and renewable organization, which was founded by himself.

In Egypt and after his death in all muslim world, Hassan al-Banna has been a very important person with his opinions and struggle. Indeed he hasn't start a new idea or movement but he has been a scholar who repeats the opinions of predecessor. Hassan al-Banna has been object to being an imitator of western thought, which damages to all of the muslim world. At the same time he has invited all of the people of muslim world to turn to sources of Islam.

Key Words: Hassan al-Banna, predecessor, The Brotherhood, Egypt.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1. METOT VE KAYNAKLAR	1
1.1. Metot.....	1
1.2. Kaynaklar.....	4
2. KONUYLA İLGİLİ ANA KAVRAM: DİN	6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HASAN EL-BENNÂ'NIN HAYATI VE ESERLERİ	9
1.1. Hasan el-Bennâ'nın Hayatı	9
1.1.1. Doğumu ve Ailesi	9
1.1.2. İlmî Şahsiyetinin Gelişmesi	9
1.1.3. Hocaları	10
1.1.4. Eğitim Hayatı	12
1.1.5. Hasan el-Bennâ'nın Davet Şehri İsmâiliye	16
1.1.6. İhvân-ı Müslimîn.....	17
1.1.9. Hasan el-Bennâ ve Hükümet Arasında Yaşanan Gerilim	22
1.1.10. Hasan el-Bennâ'nın Öldürülmesi	24
1.1.11. Hasan el-Bennâ'ya Göre İslam Medeniyeti'nin Gerileme Sebepleri.....	25
1.2. Hasan el-Bennâ'nın Eserleri	27
1.2.1. Mecmû'atü Resâilî İmami'ş-Şehid Hasan el-Bennâ	28
1.2.1.1. Davetimiz	28
1.2.1.2. İnsanları Neye davet Ediyoruz?.....	29
1.2.1.3. Nura Doğru	30
1.2.1.4. Gençlik Risalesi.....	31
1.2.1.5. Kur'an Sancağı Altındaki Müslüman Kardeşler	31
1.2.1.6. Davamızın Yeni Vizyonu	32

1.2.1.7. Geçmişten Günümüze	33
1.2.1.8. Beşinci Kongre Risalesi	33
1.2.1.9. İslam Nizamı Işığında Sorunlarımız.....	33
1.2.1.10. İslam Işığında Dâhili Problemlerimiz “ Yönetim Sistemi”	34
1.2.1.11. İslam Işığında Dâhili Problemlerimiz “Ekonomik Sistem”	34
1.2.1.12. Cihad Risalesi	34
1.2.1.13. Müslüman Kadın	34
1.2.1.14. Öğrencilere Hitap	34
1.2.1.15. Altıncı Kongre Risalesi	34
1.2.1.16. Bizler Pratiğe Önem Veren Bir Cemaat Miyiz?	35
1.2.1.16. İlkeler Risalesi	35
1.2.1.17. Usreler (Sohbet Halkaları).....	35
1.2.1.18. Akaid (İnanç Konuları).....	35
1.2.1.19. Me’surat(Dualar)	35
1.2.2. Müzekkiratü’ d-Da’ ve ve’ d-Dâ’ iye.....	36
1.2.3. Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi	36

İKİNCİ BÖLÜM

2. HASAN EL-BENNÂ’NIN DİN VE SİYASET ANLAYIŞI	37
2.1. Hasan el-Bennâ’nın Din Anlayışı	37
2.1.1. Tevhid (Vahdaniyet)-İlahiyyât.....	37
2.1.2. Kur’an	41
2.1.3. Peygamber ve Sünnet-i Seniyye.....	44
2.1.4. Selef-i Salihin.....	46
2.1.5. İman Kavramı.....	48
2.1.6. Din ve Dinin Kaynakları	50
2.1.6.1. Dinin Anlamı	50
2.1.6.2. İslam	50
2.1.6.3 Akıl.....	54
2.1.6.4. Arapça ve Arap Milliyetçiliği.....	55
2.1.6.5. İctihad	57
2.1.6.6. Din ve Toplum.....	60
2.1.6. Modernleşme ve Batıcılık	64

2.1.7. Ahlâk ve Terbiye Anlayışı	65
2.1.7.1. Mescitler	66
2.1.7.2. Gazeteler	66
2.1.7.3. Kulüp ve Dernekler	66
2.1.7.4. Yayınevleri	66
2.1.8. İslam Eğitiminin İslah Metotları	67
2.1.8.1. Ev Ortamı	67
2.1.8.2. Okul Ortamı	67
2.1.8.3. Çevre ve Ortam	68
2.1.9. Tasavvuf Anlayışı	68
2.1.9.1. Tasavvufun Tanımı	68
2.1.9.2. Tasavvufun Gayesi	68
2.1.9.3. Tasavvufun Doğuşu ve Tarihi	69
2.1.9.4. Mutasavvıflar	69
2.1.9.5. Tasavvufun Esasları	70
2.1.9.6. Tasavvuf ile İlgili Kavramlar	70
2.1.9.6.1. Şeriat	70
2.1.9.6.2. Tarikat	70
2.1.9.6.3. Hakikat	70
2.1.9.6.4. Keramet	71
2.1.9.6.5. Tevessül	71
2.1.9.6.6. Zikir	71
2.1.9.7. Tasavvufun Merhaleleri	72
2.1.9.8. Tasavvufun Boyutları	73
2.1.9.9. Tasavvuf -Fıkıh İlişkisi	74
2.2. Hasan el-Benna'nın Siyaset Anlayışı	74
2.2.1. Siyaset Anlayışı	74
2.2.1.1. İslam Birliği	80
2.2.1.2. Milliyetçilik	80
2.2.1.2.1. Ecdad Milliyetçiliği	81
2.2.1.2.2. Toplum Milliyetçiliği	81
2.2.1.2.3. Cahilî Milliyetçilik/ İrkçılık	81
2.2.1.2.4. Saldırgan Milliyetçilik	82

2.2.1.3. Vatan ve Vatanseverlik.....	82
2.2.1.4. Din-Devlet-Siyaset Üçgeni.....	83
2.2.1.5. Devlet Anlayışı.....	85
2.2.1.6. Devlet Başkanı.....	87
2.2.1.6.1. Siyaset, Yönetim ve Yargı Alanındaki Düzenlemeler.....	88
2.2.1.6.2. Sosyal ve İlmî Alandaki Düzenlemeler.....	88
2.2.1.6.3. Ekonomik Alandaki Düzenlemeler.....	89
2.2.1.7. Hilafet Nazariyesi.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HASAN EL-BENNÂ VE İHVÂN-I MÜSLİMÎN HAREKETİ.....	92
3.1. İhvân-I Müslimîn'in Ortaya Çıktığı Dönem.....	92
3.1.1. XX. Yüzyılda Müslümanların Durumu.....	92
3.1.1.1. Hasan el-Bennâ Perspektifinden XX. Yüzyıl İslam Dünyası.....	92
3.1.1.1.1. XX. Yüzyıl İslam Dünyasının Din Anlayışındaki Çıkmazları.....	92
3.1.1.1.2. Müslüman Ülkelerin Siyasî Panoraması.....	93
3.1.1.1.3. Müslüman Ülkelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapıları.....	94
3.1.2. İhvân-ı Müslimin Hareketi'nin Teşekkül Ettiği Sosyal, Jeo-Politik ve Düşünsel Zemin.....	94
3.1.3. İhvân-ı Müslimin'in Yayıldığı Bölgeler.....	98
3.1.3.1. Ortadoğu'da İhvân-ı Müslimîn.....	99
3.1.3.1.1. Suriye.....	99
3.1.3.1.2. Ürdün.....	103
3.1.3.1.3. Sudan.....	104
3.1.3.1.4. Pakistan.....	106
3.1.3.1.5. Irak.....	106
3.1.3.1.6. Türkiye'de İhvân-ı Müslimîn.....	106
3.1.3.1.7. Hasan el-Bennâ'nın Türkiye'ye Bakışı.....	110
3.2. Hasan el-Bennâ Sonrası İhvân-ı Müslimîn.....	111
3.2.1. Kutubçular.....	116
3.2.2. el-Tekfir ve'l-Hicre.....	116
3.2.3. İslamî Cihad.....	118
3.2.3. Hasan el-Bennâ Sonrası İhvân-ı Müslîmin Lider Kadrosu.....	120

VIII

3.2.3.1. Abdülkadir Üdeh	121
3.2.3.2. Seyyid Kutub	122
3.2.3.2.1 Görüşleri	123
3.2.3.2.2.Eserleri	124
3.2.4.Hasan el-Bennâ ve İhvân-ı Müslîmin Arasındaki Farklar	126
3.3. Çağdaş İslamî Bir Akım Olarak İhvân-ı Müslimîn	127
SONUÇ	132
KAYNAKLAR	136
ÖZGEÇMİŞ	141

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılın en büyük ve en etkili Sünnî İslamî hareketlerinden biri olarak kabul edilen İhvân-ı Müslimîn teşkilatının kurucusu olan Hasan el-Bennâ, İhvân'ın tarih sahnesine çıktığı 1928 yılından beri dünya gündeminde yerini alan liderlerden biri olmuştur. Yirmi yıl gibi kısa süren İhvân başkanlığına rağmen İslam âleminin önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kurduğu dinamik ve kendini yenileyebilen teşkilatı ile adından söz ettirmiştir. İhvân'ın kendisinden sonraki liderleri olan Seyyid Kutub, Abdülkadir Udeh, Said Havva gibi şahsiyetler ile teşkilatı zirveye oturmuştur. Başta Mısır olmak üzere Sudan, Filistin, Suudi Arabistan gibi İslam ülkelerinde takipçileri hızla artan el-Bennâ, İslam Devletleri'nin gerilemeye, parçalanmaya başladığı, batılı devletlerin İslam âlemini sömürge haline getirdiği, batı taklitçiliği ve hayranlığının başladığı, ahlâkî çöküntü yaşandığı bir dönemde İslam'ın öz kaynaklarına dönmeyi savunan selefi bir sima olmuştur. Hasan el-Bennâ, İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı ile adı unutulmazlar arasında yerini alırken, fikirleri ve çizgisiyle birçok kişiyi peşinden sürüklemiştir.

Bizi, Hasan el-Bennâ üzerine çalışmaya sevk eden sebep, son yüzyılda İslamî akımlar içerisinde ön saflarda olan İhvân Müslimîn gibi bir teşkilatın kurucusu ile ilgili olarak ülkemizde akademik sahada yeterince çalışma yapılmamasıdır. Bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmak gayesiyle başladığımız çalışmamızın yapılacak yeni çalışmalara ışık tutacağını düşünüyoruz.

Selefi çizgide olan Hasan el-Bennâ, gerek dönemi içerisinde gerekse günümüz İslam dünyasında incelenmeye değer bir şahsiyettir. Bu nedenle biz de çalışmamızı bu önemli şahsiyeti tanımaya yönelik olarak kurguladık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hasan el-Bennâ'nın hayatı anlatılmaktadır. Bu bölümde Hasan el-Bennâ'nın doğumu, çocukluğu, ilmi şahsiyetinin gelişmesi, hocaları, eğitim hayatı ve eserleri yer almaktadır. İkinci bölümde ise Hasan el-Bennâ'nın din ve siyaset hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise Hasan el-Bennâ ve İhvân arasındaki ilişki, İhvân'ın müstakil bir teşkilat olarak işlevleri, faaliyetleri, fikrî ve siyasî yapısı, lider kadrosu, yayıldığı bölgeler gibi konular yer almaktadır.

Bu konuyu çalışmam hususunda beni teşvik ederek hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet ATALAN'a ve çalışmamın her

aşamasında değerli katkılarıyla destek olan hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet BAĞLIOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

ELAZIĞ - 2012

Songül AKKOYUNLU

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tebliğ
b.	: İbn, Bin
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Mad.	: Maddesi
Neşr.	: Neşreden, Neşriyat
ö.	: Ölümü
r.a	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
terc.	: Tercüme eden
TVDİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

1. METOT VE KAYNAKLAR

1.1. Metot

Mezhep, bir takım siyasî, ictimai, iktisadî ve diğerk hadiselerin tesirlerinin, mezhep kurucusu sayılan insan ile ona uyanlardaki fikrî, dinî ve siyasî tezahürüdür. Mezhebi doğuran tarihi, siyasî ve ictimai şartları tam olarak tanımadan, toplum yapısını ve kültürel çevreyi tespit etmeden mezheplerin görüşlerini ve temel özelliklerini açıklamak hemen hemen mümkün değildir. Şahıs veya toplulukların fikir ve görüşleri ictimai, tarihî ve siyasî çevreden tecrit edilemez.¹ Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan birtakım siyasî, itikadî, içtimaî, hukukî ve benzeri olaylar hakkında muhtelif şahısların kendi görüşlerini açıklamaya başlaması ve bu faaliyetin zamanla zümreleşme şeklinde sonuçlanmasıyla meydana gelen beşeri oluşumlar² olan mezhepler, gelişen olaylar neticesinde kurumsallaşma yoluna gitmiş, ortaya çıkan bu kurumsallaşmalar insanlar üzerinde de fikir ve davranış değişikliğine neden olmuş, toplumsal hayatta izler bırakarak karşımıza kitleleri peşinden sürükleyen mezhep kavramını çıkarmıştır.³ Siyasî ve itikadî gayelerle vücut bulan, başlangıçta dini anlamak ve yaşamak için ortaya çıkan bu oluşumlar, fırka veya mezhep olarak isimlendirilmiştir. Onlar, ileri sürdükleri kelamî görüşleri ve siyasî nazariyeleriyle, İslam düşüncesinde fikrî özgürlüğün savunucusu olmuşlardır. Ancak belli bir süre sonra asıl amaçlarının dışına çıkarak ictihad, rey ve akıl yürütmeleriyle ortaya koydukları mezhebî esasları mutlak doğrular olarak görerek başkalarına kabul ettirmeye çalışmışlardır. Sonunda mezhepler, Kur'an'la Müslümanlar arasındaki sıcak diyalogun kesilmesine veya zayıflamasına neden olmuşlardır.⁴

Mezhepleri ortaya çıkaran amillere baktığımızda onları sadece siyaset ve itikad ekseninde değerlendirmek hata olacaktır. Çünkü mezheplerin ve mensuplarının fikrî alt yapısının oluşmasında bu amillerin yanı sıra sosyal, kültürel, ananevî faktörlerin ve eski kültürlerin kalıntıları, komşu medeniyetlerin etkisi, kültürel, sosyal geçiş dönemleri,

---

¹ Abdülkâdir b. Tâhir b. Muhammedel-Bağdâdî(429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar(el-Fark beyne'l-Fırak)*, Çev., Ethem Ruhi Fığlalı, TDV Yay., II. Baskı, Ankara 2001, "Önsöz", XXII.

² Ethem Ruhi Fığlalı, *İtikadi İslam Mezheplerine Giriş*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 2007, 11.

³ Hasan Onat, "Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, Oş 2004,7.

⁴ Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları*, Fecr Yay., Ankara 2008, 9.

savaşlar gibi birçok etken bulunmaktadır. Bu nedenle mezhepleri, teşekkül ve gelişimlerini, fikirlerini ve mensuplarını incelerken bu faktörleri de göz önüne almak gerekir.⁵

İslam Mezhepleri Tarihi “geçmişte ve günümüzde siyasî ve itikadî gayelerle vücut bulmuş ‘İslam Düşünce Ekolleri’ diyebileceğimiz beşerî ve toplumsal oluşumların doğdukları ortamı, doğuş sebeplerini, teşekkül süreçlerini, fikirlerini, mensuplarını, edebiyatını, yayıldıkları bölgeleri, İslam düşüncesine katkılarını kendi eserlerinden hareketle zaman-mekân bağlamında ve ‘fikir-hadise irtibatı’⁶ çerçevesinde betimleyici metotla ve tarafsız bir gözle inceleyen bir bilim dalıdır.”⁷

Mezhepler Tarihi araştırmalarında karşılaşılan en büyük sorun, kaynak ve müellifin izlediği metottur. Çünkü ilk dönem Mezhepler Tarihi eserleri belli bir sistematığe tabi tutulmadan yazılmıştır. Ancak İslam Mezhepleri Tarihi kendi kimliğini kazandıktan sonra kendine has metotlar geliştirmiştir. Bu nedenle biz de İslam Mezhepleri Tarihi’nin kendine has metotlarından faydalanacağız.

İslam Tarihi’nde ortaya çıkan hiçbir mezhep veya şahıs sadece dinî bir hüviyetle ortaya çıkmamıştır. Mezhebin ortaya çıkması veya bir şahsın bir hareketi başlatmasının ardında dinî olduğu kadar siyasî, ictimâî ve iktisadî faktörlerin de rolü bulunmaktadır. Bu nedenle olayların arka planını da incelemeye çalıştık.

Bir mezhep veya bir hareketi doğru tanımlayıp anlamak istiyorsak öncelikle mezhep taraftarlarının kendilerini nasıl tanıttıklarına bakmalıyız. Ardından muhaliflerinin görüşlerini incelemeliyiz. Çünkü bir mezhep veya hareketin mensupları kendilerinin müspet yönlerini anlatırken muhalifleri de onların menfî yönlerini ön plana çıkarır. Bu nedenle bu eserleri karşılaştırmalı olarak incelemeye çalıştık ve Hasan el-Bennâ’nın hayatını karşılaştırmalı ve objektif bir metotla ele aldık. Araştırmamızın birinci bölümü Hasan el-Bennâ’nın hayatını içerdiği için *şahıslar üzerinde derinleşme*⁸ metodundan faydalandık. Yani Hasan el-Bennâ’nın efsaneleştirilen yönünden ziyade reel verilere dayanan hayatını anlattık. Bilindiği gibi kişiler yetiştikleri sosyal, kültürel, siyasî, coğrafi yapılarından tecrit edilmeden değerlendirmelidir. İslam Mezhepleri

⁵ Sabri Hizmetli, “İtikadi İslam Mezheplerinin Doğuşunda İctimaî Hadiselerin Tesiri Üzerine Bir Deneme”, *AÜİFD*, XXVI(1983), 653.

⁶ Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, Ankara 1993, 1.

⁷ Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihi’nde Usûl Sorunu”, *İslamî İlimlerde Usûl Mes’alesi*, Ensar Neşriyat, I, 27-28 Eylül, 2003, 396.

⁸ Kutlu, “İslam Mezhepleri Tarihi’nde Usûl Sorunu”, *İslamî İlimlerde Usûl Mes’alesi*, 438.

Tarihi'nin önemli metodolojik usûllerinden olan *şahıslar üzerinde derinleşme metodunu* Hasan el-Bennâ'nın hayatını anlam ve anlatmada sıkça kullandık.

Hasan el-Bennâ'nın hayatını karşılaştırmalı bir metot izleyerek *fikir-hadise irtibatı*⁹ prensibinden yararlanarak objektif bir şekilde incelemeye gayret ettik. “Fikir-hadise irtibatı, bir fikrin veya inancın varlığının, sosyal, siyasi, ekonomik ve dinî hadiselerde, bu fikrin tezahürlerinin tespit edilmesi demektir. Aynı zamanda fikir-hadise irtibatı, fikirden hadiseye veya hadiseden fikre işleyen bir müşahededir.”¹⁰ Bu metodolojik usul neticesinde şahıs, fikir ve olay üçgeninde konuları değerlendirmeye çalıştık.

Araştırmamızda kullandığımız bir diğer metod ise *menkulde ma'kûlün aranması*¹¹ ilkesidir. Eldeki donelerden akla en uygun rivayetin kullanılması prensibi olan *menkulde ma'kûlün aranması* ilkesi ile fikirler ve fikrî alt yapılar üzerinde derinleşme ve yoğunlaşma sürecini yürüttük.

Çalışmamızın olay örgüsü genel olarak şahıs üzerinden yürüdüğü için biyografik ve otobiyografik eserlerden faydalandık. Hasan el-Bennâ'nın kendi hayatını anlattığı ve onun hayatını konu edinen eserlere sıkça başvurduk. Bu şekilde olayları daha farklı ve gerçekçi olarak tahlil etmeye çalıştık.

Şahıs merkezli araştırmalarda yapılan yanlışlardan biri de insanı yaşadığı çevre, sosyo-politik yapı, ekonomik, kültürel olarak incelemek olmuştur. Halbuki araştırmalarda kullanılması gereken önemli bir metod da insan unsurunu, insanın duygusal ve karakteristik yapısının incelenmesi olmalıdır. Yani insanın fitrat özelliğidir. Hasan el-Bennâ'nın hayatına baktığımızda onun hiçbir zaman pes etmeyen yapısıyla karşılaşmaktayız. Bu nedenle araştırmamızda Hasan el-Bennâ'nın karakter özelliği üzerinde de durduk.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde Hasan el-Bennâ'nın kurduğu İhvân-ı Müslimin teşkilatı üzerinde yoğunlaştık. Bu nedenle İslam Düşünce Ekolleri alanına girerek siyasî ve sosyal yönleri bulunan bir cemiyeti inceledik. İhvân'ın ortaya çıkış serüvenini, yayılmasını, mensuplarını, fikirlerini zaman- zemin ve *fikir-hadise* irtibatı çerçevesinde ele alıp değerlendirmeye çalıştık.

⁹ Onat, *Emeviler Devri Şîî Hareketleri ve Günümüz Şîîliği*, 1.

¹⁰ Kutlu, “*İslam Mezhepleri Tarihi'nde Usûl Sorunu*”, “*İslami İlimlerde Usul Meselesi*”, Ensar Neşriyat, I, 27–28 Eylül, 2003, 435.

¹¹ Kutlu, “*İslami İlimlerde Usul Meselesi*”, 436.

1.2. Kaynaklar

İslam Mezhepleri Tarihi'nde başvurulacak ana kaynaklar Makalât ve Fırak geleneği kitaplarıdır. Ancak Hasan el-Bennâ 1900'lü yıllarda yaşadığı için bu kitaplardan faydalanmadık. Bu nedenle öncelikle Hasan el-Bennâ'nın kendisinin kaleme aldığı otobiyografik kitabını esas aldık. Hasan el-Bennâ'nın kendisine ait olan üç tane kitabı bulunmaktadır. Bunlardan biri Hasan el-Bennâ'nın fikirlerini esas alan ve risaleler halinde yayınlanmış olan *Mecmû'atü Resa'ili İmami'sh-Şehid Hasan el-Bennâ*¹² adlı kitabıdır. Hasan el-Bennâ'nın diğer kitabı *Müzekkiratü'd-Da've ve 'd-Dâ'iyе*¹³ adlı eseridir. Bu eser de Hasan el-Bennâ'nın otobiyografik eseridir. Hasan el-Bennâ kendi hayatını kendi kalemile bize anlatmaktadır. Üçüncü kitabı ise *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*¹⁴ adlı eseridir. Aslında bu eser Hasan el-Bennâ'nın kendisine ait değildir. Hasan el-Bennâ'nın çeşitli dergi, gazete ve konferanslarında yayımlanan yazılarının derlemesinden oluşmaktadır. Hasan el-Bennâ'nın bu eseri de küçüklüğünden beri yetiştiği tasavvuf, eğitim ve ahlâk ile ilgili görüşlerinin yer aldığı, mutedil yönünün ön plana çıktığı eseridir.

Hasan el-Bennâ'nın eserlerinden sonra başvurduğumuz ikinci kaynak yine Hasan el-Bennâ üzerine Ahmet Emin Dağ'ın *Çağımıza İz Bırakan Önderler Hasan el-Bennâ*¹⁵ adlı kitabıdır. Ahmet Emin Dağ bize Hasan el-Bennâ'nın kaleminden damlamayan hayatı ile ilgili bilgiler vermesi bakımından farklı bir öneme sahiptir.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde yer alan Hasan el-Bennâ¹⁶ maddesi de çalışmamız esnasında başvurduğumuz kaynaklardan biridir. Hasan el-Bennâ'nın hayatı ve görüşlerini objektif ve ilmî bir çerçevede değerlendiren bir kaynak olması hasebiyle bizim için ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca yine Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde yer alan Abdülkadir Üdeh¹⁷ ve Seyyid Kutub¹⁸ maddeleri de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Türkiye'de Hasan el-Bennâ üzerine yapılmış akademik çalışmaların olmayışı bizi çalışmamız esnasında zorlarsa da bu alandaki boşluğu doldurma gayreti taşıyan bir

¹² Hasan el-Bennâ, *Risaleler*, Çev. Mehmet Akbaş-Mehmet Eren, Nida Yay., İstanbul 2007.

¹³ Hasan el-Bennâ, *Hatıralarım* (Müslüman Kardeşler), Çev. M. Beşir Eryarsoy, Osman Arpaçakuru, Bekâ Yay. İstanbul 2007.

¹⁴ Hasan el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, Çev., Ayetullah Güneş- Cuma Karan, Nida Yay., İstanbul 2008.

¹⁵ Ahmet Emin Dağ, *Çağımıza İz Bırakan Önderler Hasan el-Bennâ*, İlke Yay., İstanbul 2007.

¹⁶ İbrahim Beyyûmî Ganim, "Hasan el-Bennâ", TDVİA, XVI. Cilt, İstanbul 2000.

¹⁷ Fethi Yeken; "Abdülkadir Üdeh", TDVİA, 1. Cilt, İstanbul 1988.

¹⁸ Hilal Görgün; "Seyyid Kutub", TDVİA. XXXVII. Cilt, İstanbul 2009.

eser olması da bizim için ayrı bir gurur kaynağı olmaktadır. Ancak akademik saha çalışmaların yokluğu bizi daha farklı kulvarlardaki kitaplarla tanışmamıza vesile olmuştur.

Çalışmamızda başvurduğumuz anakaynaklardan biri Vehbi Ecer'in *Tarih'te ve Günümüzde İhvânü'l-Müslimin Örgütü*¹⁹ adlı çalışması oldu. Ecer'in kitabından İhvân ve fraksiyonlarını tanıtmamız açısından oldukça istifade ettik. İhvân'ın fikrî, sosyal ve siyasî fikirlerini bize aktarması bakımından önemli bir eser hüviyeti taşımaktadır.

Meryem Cemile'nin yazmış olduğu *İslam ve Çağdaş Öncüleri*²⁰ kitabı da Hasan el-Bennâ ve İhvân'ı tanımamız açısından değer verdiğimiz eserler arasında yerini almıştır.

İhvân içinde oluşan güçlü farksiyonlardan olan Kutubçuluk akımının doğuşuna kaynaklık eden Seyyid Kutub'un *Yoldaki İşaretler*²¹ adlı kitabı bize Hasan el-Bennâ'dan sonraki en etkili isminin görüşlerini aktarması bakımından ayrıca bir öneme sahiptir.

Salih el-Verdanî'nin Mısır'da *İslamî Akımlar*²² kitabı bize İhvân'ın çelişik yönlerini, ihtilaflarını aktaran kaynaklardan biri olmuştur.

Rifat Seyyid Ahmed'in *İslamî Direniş Haritası*²³, el-Bennâ'dan sonra ortaya İhvân mensubu diye çıkan şahsiyetlerin son perdesini göstermeleri açısından zikredilmesi gereken eserlerden biridir.

2012 Mayıs ayında *Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler*²⁴ Uluslararası Sempozyum bildirileri bizim için başucu kaynakları arasına giren ve önemli çalışmalar ihtiva etmesi bakımından önemlidir.

¹⁹ Vehbi Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimîn Örgütü*, Erciyes Üniversitesi Yay., No:5, Kayseri 1992.

²⁰ Meryem Cemile, *İslam ve Çağdaş Öncüleri*, Çev. Selahattin Ayaz, Bir Yay., İstanbul 1986.

²¹ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler (Mâ'allim fi't-Tarik)*, Çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yay., 11. Baskı, İstanbul 2011.

²² Salih el-Verdanî, *Mısır'da İslamî Akımlar (el-Hareketü'l İslamiyye fi Mısır)*,

²³ Rifat Seyyid Ahmed, *İslamî Direniş Haritası Bennâ'dan İslambulî'ye, (el-İslambulî... Rü'yetün Cedide Litanzimil Cihad)*, Çev. Cuma Ağaç, İşaret Yay., İstanbul 1989.

²⁴ *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, I-II. Cilt, Artus Basım, İstanbul 2012.

2. KONUYLA İLGİLİ ANA KAVRAM: DİN

İnsan topluluğun en etkili, en hissedilir ve insan toplulukları üzerinde en etkili olan duygulardan biri olan din kavramı sosyal, siyasal, kültürel, psikolojik gibi birçok açıdan incelenebilir sosyal bir olgudur. İnsanlık tarihiyle eşdeğer olan din, insan hayatının her zaman ilk sıralarında yer alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi süreçte ne kadar geriye gidilirse gidilsin dinsiz, inanç sistemi olmayan bir insan topluluğuna rastlanmamaktadır.²⁵ Dinin inanç, ritüel, sembol ve normlardan oluşan ve karşılıklı etkileşim içerisinde olan bir yapısı bulunmaktadır. Bu kavramların her biri diğer kavramlarla farklı bir ilişki içerisinde bulunur. Din, bulunduğu toplumdan hem etkilenir hem de yaşandığı toplumu etkileyen bir yapı arz eder. Din kavramını her bilim dalı kendi sistematiği içerisinde incelemeye ve tanımlamaya çalışmıştır. Ancak bu tanımlar din kavramını konu edinen din kavramının kendi sınırları içerisinde tanımlamakla kalmıştır. Bazen dinin psikolojik cephesi ele alınırken bazen bilgi, ahlak, duygu gibi perspektiflerden izahı yapılmıştır. Bazen kültürel yapısı ağır basmış bazen de tarihsel süreci üzerinde durulmuştur.²⁶

Kelimenin etimolojisine baktığımızda farklı kökten geldiği üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Bazıları din kelimesinin Aramî-İbranî kökenli olduğunu, bazıları Orta İran menşeli bir kavram olduğunu, bazıları da Arapça bir kelime olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir. Arapça bir kelime olarak sözlükte, “dane-yedinu-dinen-diyāneten” gelen ve çoğulu edyan olan veya deyn kökünden gelen din, ödünç almak, borçlanmak, boyu eğmek, boyun eğdirmek, yargı, kıyamet, borçlu olma, üstün gelme, idare etme, ceza, mükafat, hakimiyet kurma, baş eğdirmek, buyruk altına almak, itaat, inanç, kulluk, kölelik, inanma, şeriat, kanun, tutulan yol, huy, sorgu, ceza gibi anlamlara gelmektedir.²⁷

Batı dillerinde ise din kelimesi, Latince *religio* kelimesinden gelmektedir. Religio kelimesinin religare veya religere kelimelerinden geldiği sanılmaktadır. Religare, insanların dinî kanalla ilahî güçle birbirlerine kenetlenmesi, bağlanması anlamına gelmektedir. Religere ise bir işin tekrarlanması anlamında kullanılır. Eğer bu

²⁵ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., III. Baskı, Konya, 2004, 11.

²⁶ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2003, 52-53.

²⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1997,159.

bağlamda değerlendirilirse dini ayin, törenlerin ve ritüellerin tekrarlanması anlamında dinin bir başka vechesi kullanılır.²⁸

Arapçadaki din ile batı dillerindeki religio kavramları birbirlerinin yerine kullanılamamaktadır. Çünkü Arapça'daki din kavramı hem genel hem özel anlam ihtiva etmektedir. Genel olarak insanın inanma duygusunu taşıdığı bütün olguları özeldense İslam dinini karşılarken batı menşeli religio sadece Hıristiyanlık için kullanılarak anlam daralmasına uğramıştır.²⁹

Din kavramıyla ilgili olan olmayan her alanda dinin bir tanımı yapılmıştır. İslam literatüründe en çok kullanılan veya işlerlik kazanan tanımı *Din akıl sahiplerinin, kendi arzu ve istekleri ile bizzat iyilikleri yapmaya sevk eden ilahi bir nizamdır.*³⁰

*Din, inanış ve davranış şekilleriyle insanlararası ilişkileri düzenleyen ve insanların iyi işler yapmasını, barış ve huzur içinde birarada yaşamasını sağlayan genel kurallar bütünüdür.*³¹ *Din akıl sahibi olan şuurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla hayırlı olan şeylere sevk eden ilahî kanundur. Din peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettikleri şeylerin bütünüdür. Din, insanların kemale erişmek üzere takip edebilecekleri en doğru yoldur. Din, iman ve amel mevzuu olarak akıl ve ihtiyara teklif olunacak hak ve hayır kanunlarının hey'et-i mecmuasıdır ki millet şeriat dahi tabir edilir.*³²

Batı literatüründe ise dinin tanımı İslamî literatürden oldukça farklı bir çizgi seyretnmiştir. Yapılan tarifler: *Din, insanın kutsal saydığı şeylerle olan ilişkisi, insanın sonsuz kavramasını sağlayan akıl ve mantığı tabi olmayan zihni meleke ve yetenek, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemi, dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzu, insan hayatı ve doğanın akışını kontrol ettiğini inanılan insanüstü güçlere yakarış ve tazimdir*³³ şeklinde birçok tanımı yapılmıştır. Batılı bilimlerin yaptığı tariflerden ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır: İnsan-Kutsal diyalogu göze çarpmaktadır. Bu da dinin psikolojik cephesinin temel alındığını göstermektedir. Çünkü din kavramının psikolojik açıdan yapılan tariflerinde, dinin ilahî ve insanî yönü üzerinde tanımlar yapılmıştır.³⁴ Vahiy kavramına uzak olan batı insanı bunu din

²⁸ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 54.

²⁹ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 54.

³⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zahraveyn Yay., İstanbul trz., I/92-93.

³¹ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, IV. Bas., Ocak Yay., Ankara 2002, 7.

³² Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 8.

³³ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 13.

³⁴ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2003, 64.

tanımında da kullanmamıştır. Cemaat kavramı dinin sonucunda olşan bir olgu olarak gösterildiği için Tanrı, inanç, ayin, kutsal gibi kavramlar tanımlarda yerini almıştır. Yeni gelişen batı literatüründe ise *Kutsalın tecrübesine iman* şeklinde tanımlanmaktadır.³⁵

Din kavramı veya olgusu, nerede, nasıl başladı sorusunun cevabı ilahi kitaplar kanalıyla cevap bulmaktadır. İnsanlık tarihiyle eşdeğer olan din kavramı insan unsurunun ayrılmaz bir vasfı olmuştur. İnsan unsuruyla ortaya çıkan ve yine insan unsuru ile değer kazanan din insanlık ile varlığını devam ettiren bir kavramdır.³⁶ İlahi kitaplar din kavramını ilk insan olan Hz. Âdem ile başlatırlar ve bu yolla İlahı yani Allah'a ulaşırlar. İslam'ın dinin kaynağı ile ilgili olarak din kavramını başlatan Allah'tır. Allah insan ile din olgusu başlatmış ve bu şekilde insan unsuru ile arasında diyalog kurmuştur. İlk insan Hz. Âdem dolayısıyla ilk Peygamber yani dinin ilk muhatabıdır. Allah, Hz. Âdem'le başlattığı din kavramını daha sonra gelen insanların hayatında tevhid ilkesinin inhirafı sebebiyle zaman zaman tekrar etmiştir. Bu tekrarlar Hz. Peygamber ile son bulmuş, son din İslam olarak din sayfasını açan, yani Allah tarafından sonlandırılmıştır. Ancak bu sonlandırma peygamber ve vahiy eksenli bir sonlandırma olmuş, Allah din ve her zaman insanın hayatında var olmuş ve kıyamete kadar da var olacaktır. İnsan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan din, gerek doğuda yani İslam camiasında gerekse de batıda çeşitli tasniflere tabi tutulmuştur. Bunlar ilkel kabile dinleri, millî dinler ve İlahî kökenli dinler şeklinde sınıflandırmak mümkündür.³⁷

Din, insan ile başlayan ve insanın aklî unsuruna hitab eden bir kavramdır. İnsan ile başlayan din kavramı insanoğlunun hayatında yer alan, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasî hayatını şekillendiren ve ona yön veren ilahi kaynaklı bir manzumeler bütünüdür. İnsanlık tarihi boyunca din kavramı kullanmayan bir insan topluluğu bulunmamaktadır. Ferdî planda kalan bazı görüşler bir toplumun içinde yer bulmamıştır. Bu nedenle insanlar için her zaman başat unsurlar arasında yer alan din, bu hüviyetini de her zaman devam ettirecektir.

³⁵ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 13.

³⁶ Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, 27.

³⁷ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 50.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HASAN EL-BENNÂ'NIN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hasan el-Bennâ'nın Hayatı

1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Yirminci yüzyılın en etkili Sünni İslami hareket olarak kabul edilen İhvân-ı Müslimin'in kurucusu, asıl adı Hasan Ahmed Abdurrahman el-Bennâ olan, el-Bennâ 14 Ekim 1906 yılında Mısır'ın Bahayre vilayetine bağlı Mahmudiye kasabasında doğdu. Babası dönemin âlim zatlarından, Ezher mezunu el-Fethur'-Rabbani li terbiti Müsnedi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî adlı eserin müellifi olan ve geçimini saatçilikle sağladığı için *Saatî* lakabıyla tanınan Ahmed b. Abdurrahman el-Bennâ'dır.¹

Hasan el-Bennâ'nın beş kızı bir oğlu bulunmaktadır. Oğlu Ahmed Seyfü'l-İslam'ın eşi Türk'tür. 22 Kasım 1934'te dünyaya gelen Ahmed Seyfü'l-İslam Hukuk Fakültesi mezunu olup, avukattır. Kahire Üniversitesi Daru'l-Ulum Fakültesi'nde İslamî ilimleri de tahsil eden Ahmed Seyfü'l-İslam 1946 yılında İhvan saflarına katıldı. 1965 yılında tutuklanarak bir yıl ev hapsine mahkûm edildi. 1969 yılında tekrar tutuklanan ve askerî mahkemede yargılanan Ahmed Seyfü'l-İslam el-Bennâ, on yıl ağır hapse mahkûm edildi. Cezasının dört yılını hapisanede geçirdikten sonra serbest bırakıldı. 1987 yılında Seyide Zeyneb bölgesinden milletvekili seçildi. 1992 yılında avukatlar birliği başkanlığına seçildi.²

1.1.2. İlmî Şahsiyetinin Gelişmesi

İslam imparatorluklarının dağıldığı ve İslam dünyasının her yanını Batılı sömürgeci güçlerin işgal ettiği bir dönemde doğmuş olması onun psikolojik ve siyasi alt yapısının oluşumunda belirleyici bir faktör olmuştur. Babasının dönemin âlim zatlarından olması ve el-Bennâ'yı gittiği tartışma ortamlarına, sohbet halkalarına götürmesi onun İslamî bir kimlik kazanmasını sağlamıştır.³

¹ Hasan el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, Çev., Ayetullah Güneş- Cuma Karan, Nida Yay., 2008, 7; Ğânim, "Hasan el-Bennâ", 307; Ahmet Emin Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, İlke Yay., 2007, 7.

² www.habervakti.com, 02.02.2010.

³ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 7.

Batılı anlamda eğitim veren okullarda yetişmiş olmasına rağmen yaşadığı İslamî çevre ve aldığı eğitimle hem doğu hem de batı medeniyetini kendinde mezcetmiştir. 16 yaşında iken Kahire'ye giden el-Bennâ burada 1920'li yılların çalkantılı ortamında Daru'l-Ulûm'da okudu. Bu dönem onun siyasal görüşlerinin şekillenmeye başladığı yıllardı. Büyük kentlerde yaşadığı yıllarda İngiliz işgali altındaki ülkesinin siyasal, ekonomik ve Ahlâkî olarak nasıl çöküşe sürüklendiğini yakından görme fırsatı bulmuştu. Kahire'de okuduğu yıllarda Muhammed Abduh'un eserlerini okuması küçüklüğünde aldığı sufi terbiye ile birleştiğinde siyasal bilincinin sefilik ile sufiliğin orijinal bir karışım olarak şekillenmesinde belirleyici oldu.⁴

Çocukluğu İslamî bir çevrede geçmesine rağmen Daru'l-Ulûm'da okuduğu yıllarda fikri anlamda kendini entelektüel, aktif ve tartışmalı bir ortamda bulmuştur. Bu dönemin Mısır'ın siyasî, Ahlâkî ve ekonomik anlamda çöküşe geçtiği yıllar olması, el-Bennâ'nın siyasî düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynadı.⁵ el-Bennâ'nın girdiği tartışma meclisleri de onun fikri gelişmesine katkı sağladı.

1.1.3. Hocaları

Hasan el-Bennâ'nın ilk hocası aynı zamanda babası olan, Ezher mezunu, *el-Fethu'r-Rabbani li terbiti Müsnedi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybanî* adlı eserin müellifi olan ve geçimini saatçilikle sağladığı için *Saatî* lakabıyla tanınan Ahmed b. Abdurrahman el-Bennâ'dır.⁶

Hasan el-Bennâ'nın hocalarından biri, Reşad Dini Bilgiler Okulu'nun sahibi Muhammed Zehran'dır. Hasan el-Bennâ'nın ifadesiyle "parlak zekâlı bir adam, takva sahibi bir âlim, kavrayışlı ve oldukça nazik bir insandı." Muhammed Zehran, Reşad Dini Bilgiler Okulu'nu 1915 yılında kurmuştu. Bu okulu o dönemlerde köy ve kasabalarda yaygın bulunan yerli ilkokullar düzeyinde eğitim yapmak ve yeni yetişen çocukları buna göre öğrenimden geçirmek amacıyla açmış olmasına rağmen zamanla bu okul, bir ilim yuvası olarak değerlendirilen ve aynı zamanda bir eğitim merkezi de olan ileri düzeyde bir enstitüyü andırıyordu. Hasan el-Bennâ'nın hayatının sekiz ile on iki yaşları arasındaki dönemi bu okulda geçmiştir.⁷

⁴ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 7-8.

⁵ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 112.

⁶ Gânim, "Hasan el-Bennâ". 307,

⁷ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 19- 22.

Reşad Dini Bilgiler Okulu'nda diğer okullarda verilen derslerin yanı sıra ezberleme ve anlamaya dayalı çift yönlü hadis dersi de veriliyordu. Hasan el-Bennâ'nın hadis literatürünün gelişmesinde bu okulun büyük bir yeri vardır. Muhammed Zehran eğitime çok önem veren biriydi. Erkekleri mescitlerde, hanımlara da evlerde eğitim veriyordu. Muhammed Zehran'ın etkii ve verimli bir eğitim ve öğretim sistemi vardı. Muhammed Zehran öğrencilerini dikkatlice izler, yaptıklarını inceden inceye hesaba çekerdi. Bu hesaba çekiş sonucunda öğrencilere ceza ve mükâfat verirdi. Ceza ve mükâfatları genelde ince nükteli beyitler olurdu. Hasan el-Bennâ'ya "araştırma sevgisi ve okuma arzusunu" aşıl原因an hocası Muhammed Zehran'dır. Muhammed Zehran âmâ biri olduğu için çoğu zaman oldukça zengin kütüphanesine götürür, kendisinin isteği yerleri ona okuturdu. Muhammed Zehran'ın kendisi gibi ilim adamlarından oluşan bir ilim meclisi vardı. Onlarla birlikte bir konuyu ele alıp tartışırlardı.⁸ Hasan el-Bennâ, hocasının Reşad Dini Bilgiler Okulu'ndan ayrılmasıyla bu okuldaki ayrılmış ve Hazırlık Okulu'na kaydolmuştur. Hazırlık Okulu'ndan sonra Demenhur'daki Öğretmen Okulu'na giden el-Bennâ, buradaki fıkıh, hadis ve tefsir hocası olan Abdülfettah Ebû Allam ile tarikatlar, mutasavvıflar ve veliler hakkında yaygın itirazlarla ilgili uzun tartışmalar yapardı. Hocası, el-Bennâ'yı İslam Teşri Tarihi ve hikmetleri, mezhep, fırka ve bunlar etrafında toplananlar üzerinde araştırmaya sevk ediyordu. Hasan el-Bennâ'nın, Demenhur'daki öğretmenlerinden bir diğeri Selim Ferhat'tı. Hasan el-Bennâ ve arkadaşları bazen sadece zikir ve Kur'an okumak için suskunluk dönemine girdiklerinde Selim Ferhat onların amaçlarını bildiği için onlara karışmazdı.⁹

Hasan el-Bennâ'nın Demenhur Öğretmen Okulu'ndaki öğretmenlerinden biri de Şeyh Muhammed Halef Nur'dur. Hocasının evinde ders alan Hasan el-Bennâ burada öğrendiği bilgilerle Daru'l- Ulûm'a rahatça girmiştir. Hasan el-Bennâ Öğretmen Okulu'ndaki üç yıllık zaman zarfında okul dışında tasavvuf ve ibadete dalmıştı. Bunun nedenlerinden biri Abdülaziz Atiyye, Ferhat Selim, Abdülfettah Allam, Hacı Süleyman, Şeyh Bisiyuni gibi hocalarıdır. Hasan el-Bennâ'nın hayatında iz bırakan hocalarından biri ameli eğitim derslerini kendisinden aldığı Abdülaziz Atiyye'dir.¹⁰

⁸ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 20-21.

⁹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 45-47.

¹⁰ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 52-59.

Hasan el-Bennâ'nın Daru'l-Ulûm'a girdikten sonraki ilk hocası Şair Muhammed Abdûlmutalib'ti. Kendisi Hasan el-Bennâ'nın Daru'l-Ulûm'a hayran olmasını sağlayan hocasıdır.¹¹

1.1.4. Eğitim Hayatı

Hasan el-Bennâ ilk eğitimini babasından aldı. Daha sonra sekiz yaşında 1915 yılında Muhammed Zehran tarafından Mahmudiye'de kurulan, klâsik eğitim verilen Medresetü'r-Reşadi'd-Diniyye'ye girdi. Bu okul o dönemlerde köy ve kasabalarda yaygın bulunan yerli ilkokullar düzeyinde eğitim yapan ve yeni yetişen çocukları buna göre öğrenimden geçirmek amacıyla kurulmuş olmasına rağmen zamanla bir ilim yuvası olarak değerlendirilen ve aynı zamanda bir eğitim merkezi de olan ileri düzeyde bir enstitüyü andırıyordu. Hasan el-Bennâ'nın hayatının sekiz ile on iki yaşları arasındaki dönemi bu okulda geçti. Bu okulda dengi okullarda okutulan bilgilerin yanı sıra, hadis dersleri, edebiyat, şiir ve güzel parçaların öğrenilmesi de vardı. Her öğrenci haftada bir hadisi metni ve anlamıyla birlikte anlatılacak şekilde ezberliyordu. Hasan el-Bennâ ileriki yıllarda başvuracağı birçok hadisi daha küçüklüğünde bu okulda öğrenmiştir. Reşad Dinî Bilgiler okulunun kurucusu olan Muhammed Zehran, Hasan el-Bennâ'nın hayatının ilk dönemine damgasını vuran ve hayatının seyrinin değiştiren şahsiyetlerin başında gelmektedir. Hasan el-Bennâ'nın ilim dünyasının şekillenmesinde büyük rolü olan kişidir. Hasan el-Bennâ'ya araştırma sevgisi ve okuma arzusunu aşıl原因an hocası Muhammed Zehran'dır. el-Bennâ'nın hocasından en çok etkilendiği yönü öğretmeninin öğrencileriyle arasında kurduğu vicdanî ortaklık duygusu idi.¹²

Reşad Dinî Bilgiler okuluna on iki yaşına kadar devam eden el-Bennâ, hocası Muhammed Zehran'ın ayrılmasından sonra hazırlık okuluna devam etti. Bu dönemde gündüzleri okula gidiyor, okuldan sonra baba mesleği olan saatçilikle uğraşıyor, yatsıdan sonra ders çalışıyor, sabah namazından sonra da Kur'an ezberleyerek vaktini değerlendiriyordu. Bu okul aynı zamanda el-Bennâ'nın hayatında önemli kanaatlerin yerleşmeye başladığı mekân oldu. Hazırlık okulunda Hasan el-Bennâ'nın matematik hocası Muhammed Abdülhâlik, üçüncü sınıf öğrencilerine *Ahlâk ve Edep Cemiyetini* kurmalarını tavsiye etmişti. Öğrenciler de bu cemiyeti kurup kendi aralarında cemiyetin

¹¹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 74.

¹² Gânim, "Hasan el-Bennâ", 307; el-Bennâ, *Hatıralarım*, 19; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 16.

tüzüğünü oluşturmuşlardı. Bu tüzüğe uymayanlara çeşitli cezalar veriliyordu. Reşad Dinî Bilgiler Okulu'nda aldığı eğitim el-Bennâ'yı diğer öğrencilerden bir adım öne geçirmişti. Bu nedenle bu cemiyetin başkanı el-Bennâ seçildi.¹³ Yetişmekte olan el-Bennâ ve arkadaşları çevrelerinde gördükleri olumsuz yanları düzeltmek için yaptıkları çalışmaları yetersiz görmeye başladığında, ileride her biri önemli mevkilere gelecek olan Ali Bedir, Lebbi Nevvar, Abdurrahman Saati ve Said Bedr gibi arkadaşları ile daha örgütlü bir çalışma yapmaya karar verirler. Bu amaçla *Haramların İşlenmesine Önleme Cemiyeti* adıyla İslami bir örgüt kurarak aralarında görev paylaşımı yaparlar. Bu cemiyet İslami olarak hata yaptıklarını düşündükleri şahsiyetlere uyarı mektupları gönderiyordu. Bu mektuplar altı ay kadar gönderilmiş ancak üyelere birinin yakalanmasıyla cemiyet dağılmıştır.¹⁴

Hasan el-Bennâ hazırlık okulunu bitirdikten sonra *Öğretmen Okulu ve Dini Enstitü* arasında tercih yapmak zorunda kaldı. Ailesinin isteği üzerine Demenhur'daki Öğretmen Okulu'na gitmeye karar verdi. Ancak önünde iki engel vardı. Bunlardan ilki yaş, diğeri ise Kur'an'ın tamamını ezbere bilmemesi idi. Ancak öğretmen okulunun müdürü bu konularda esneklik gösterip el-Bennâ'yı öğretmen okuluna kaydetti. Girdiği yazılı imtihanlardan başarılı olan el-Bennâ, Demenhur'daki ilköğretim okulunun öğrencilerinden oldu.¹⁵

Hasan el-Bennâ Muhammed Zehran'ın ders halkalarına devam ederken manevi yapısını şekillendirecek olan Hassâfiye tarikatının¹⁶ üyeleri ile tanıştı. Hasan el-Bennâ'nın düşünce ve zihin dünyasının oluşmasında, davetçi tavrının gelişmesinde, karakterinin bu yönde şekillenmesinde Hassâfiye tarikatının lideri olan Abdülvehhap el-

¹³ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 17.

¹⁴ el-Bennâ, *Hatıraları*, 27–28; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 18.

¹⁵ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 29; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 19.

¹⁶ Hassâfiye tarikatı, Şazeli Tarikatının bir koludur. Şazeli Tarikatı, çok iyi bir öğrenim gören ve ünlü bir şair olan Ebu'l-Hasan Aliu'l-Şazili tarafından kurulan bir tarikatır. Sebte boğazının yakınlarındaki şazeli köyünde doğmuştur. Tarikatını yerleştiği iskenderiye'de kurmuş, Mısır'da yaymıştır. Bir yere gitmek üzere deveye bindiği zaman müritleri çevresinde yaya olarak kendisini izlemişlerdir. Şazeliye tarikatı Anadolu'da da tarafar bulmuştur. İstanbul'da tarikatın üç dergâhı açılmıştır. Unkapanı, Alibeyköy ve Beşiktaş'taki dergâhlar zaman zaman dolup boşalmıştır. Cuma ve perşembe günleri ayinler düzenlenmiştir. Sultan II. Abdülhamit bu tarikatı korumuştur. Kendisi de bu tarikata girmiştir. Padişahın cenaze törenine tarikat dervişleri de katılmış ve tören yapmışlardır. Şazeliye tarikatının daha sonraki tarihlerde şu şubeleri ortaya çıkmıştır: Hanefiye, Hassâfiye, Vefaiye, Raşidiye, Gaziye, Nasiriye, Afifiye, Cezuliye, İseviye, Mestariye, İlmiye ve Medeniye. Hassâfiye tarikatı, Abdülvehhap el-Hassâfi tarafından kurulmuştur. “el-Menhelu's-Sâfi” , Abdülvehhap el-Hassâfi'nin babası Hasaneyn el-Hâssâfi'nin menkıbelerine ait kitabıdır. Hasaneyn el-Hâssâfi, Ezher üniversitesi mezunu, Şafî mezhebi fikhını öğrenmiş, dini ilimlerde etütleri olan bir şahsiyettir. Birçok tarikat şeyhinden ders alan Hasaneyn el-Hâssâfi, oğlunu da bu doğrultuda yetiştirmiştir. Oğlu, Abdülvehhap el-Hassâfi, Şazilî tarikatına mensup olmuş ve Mısır'da bu tarikatının kolunu devam ettirmiştir. Bu tarikat da Hassâfiye tarikatı olarak isimlendirilmiştir.

Hassâfi'nin etkisi çok büyüktür. Şeyhin, Hasan el-Bennâ'dan en fazla etkilendiği yönü ise el-Bennâ'nın karakterinin de en önemli özelliği olarak giderek güçlenme eğiliminde olduğu davetçilik yönü idi. Şeyhin yanında bulunduğu zamanlarda, onun insanlara güzel nasihatler vermesi ve gördüğü yanlışları düzeltme konusundaki sağlam duruşu el-Bennâ'yı etkilemiştir. Onun eğitim yönteminde kullandığı hikmetli üslûba dikkat kesilen el-Bennâ, kendisinin de yetişkinliğinde yapacağı çalışmalarda uyguladığı gibi, ihtilafli konulardan nasıl özenle kaçındığını gözlemiştir.¹⁷

1920–1923 arası, el-Bennâ'nın hayatında önemli dönemlerden biridir. On dört on yedi yaş arasını kapsayan bu dönem İngilizlerin yoz kültürü altında kendini kaybeden diğer gençlerini aksine onun ibadete ve tasavvufa biraz daha daldığı yıllardır. Hasan el-Bennâ Demenhur'a geldiğinde Dâru'l-Ulûmda Hassâfiye tarikatının fikirlerinin yoğun olduğunu gördü. Bunun nedeni Hassâfiye tarikatının ilk şeyhi olan Seyyid Hasaneyn el-Hassâfi'nin burada kalmış olmasıydı. Hasan el-Bennâ öğretmen okulunda okurken Hassâfiye tarikatına intisap etmenin etkisiyle diğer gençlerin aksine batının yoz kültürünün altında kalmamış tasavvuf ve tarikat atmosferi içerisinde yetişmiştir. Demenhur'da öğretmen okulunda okurken Şeyh Süleyman ile tanışan el-Bennâ, onun ders halkalarına katılmıştır. İngiliz işgaline karşı Mısırlı halkın en ciddi ayaklanması olan ve sonucunda sömürge yönetiminin belli tavizler vermek zorunda kaldığı 1919 Devrimi gerçekleştiğinde henüz 13 yaşında olan el-Bennâ, bu devrim sırasında diğer yaşlı gençlerle birlikte belleğinden ömrü boyunca silmeyeceği manzaralara şahit olmuştu. Bu devrim onun bilinçaltında ne kadar güçlü olursa olsun ne kadar gelişmiş silahları bulunursa bulunsun işgal gücüne karşı başarıda büyük bir öz güvenin tohumlarını ekmişti. Yabancı işgaline karşı mücadele bilincini ilk defa kazandığı bu devrim sırasında, Mısır halkının yaptığı yürüyüşlere katılıyordu ve mitinglerde yapılan ulusalcı ve bağımsızlıkçı konuşmalar zihninde birer işaret taşı olarak yerleşiyordu. Çıkan ayaklanmaların ardından Mısır'da karışıklıklar, isyanlar azalmamış aksine daha da artmıştı. 1924 yılında Mısır'ın Sudan valisi olan kumandan bir suikast sonucu öldürülünce Mısır'da İngiliz kontrolü daha da sıkışmıştı. Öldürülen komutanın yerine gelen kişiyle birlikte İngiliz sömürgesi ve zulmü daha da şiddetlenmişti. İç kargaşanın doruğa çıktığı bu dönem Hasan el-Bennâ'nın gençlik ve zihinsel anlamda köklü değişiklikler yaşadığı bir dönemdi. el-Bennâ'nın bu olaylar

¹⁷ Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 307, el-Bennâ, *Hatıralarım* 29–30; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 19-20.

karşısında tasavvufla içli dışlı olması kendisini rahatsız etmeye başlamıştı. Çünkü tasavvuf kendisini hayattan pasifize ediyor, toplumsal sorunlarla ilgilenmekten alıkoymuyordu. Kendisinde var olan dinamik ruh ve içinde bulunduğu siyasî ve sosyal çalkantılar el-Bennâ'yı tasavvuftan uzaklaştırmaya başlamıştı. İçinde bulunduğu siyasî ortamın gereği olarak devam eden mitinglere, boykotlara katılıyordu. Almış olduğu eğitim ve kendisinde bulunan liderci ruh ile gençlik temsilcisi seçilmişti. Böylece Hasan el-Bennâ zihin dünyasında yerleşen cihad düşüncesi için de gerekli ortamı bulmuştu. İngilizlere karşı düzenlenen boykotlarda lider olan el-Bennâ'nın en büyük özelliklerinden biri de onun etkileyici üslubu idi. Bu özelliği ile kitleleri peşinden sürüklüyordu. Bir keresinde komite toplantısı yapılırken buldukları evin kuşatılması üzerine evi kuşatan güvenlik amirine *sizin bu ülkeye borcunuz bizimle birlikte olmanızı gerektiriyor, bizi yakalamayı değil* demiş, bunun üzerine amir özürlerini beyan ederek oradan ayrılmıştır.¹⁸

el-Bennâ öğretmen okulunu bitirdikten sonra Ezher üniversitesinin bir kolu olan *Dâru'l-Ulûm*'a yerleşti. Hasan el-Bennâ'nın *Dâru'l-Ulûm* yılları Mısır'da çalkantıların ve İngiliz sömürgesinin hat safhaya ulaştığı yıllardır. Ülke ekonomik açıdan bir dar boğazın eşiğindeydi. Mısır'a girip çıkan mallar İngilizlerin kontrolündeydi. Mısır halkı da Ahlâkî bir çöküntü geçiriyordu. İngilizler Müslümanlar arasındaki bağları koparmak için önce onların düşünce dünyalarına iniyordu. Bunun için özel salonlar kiralanmış, buralarda Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanlardan oluşan gruplar aklın özgürleştirilmesi adı altında her şeyi mübâh görme anlayışını yerleştirmeye çalışıyordu. Bu fikirler özellikle gençlerin çok hoşuna gidiyordu. Halkın da herhangi bir konuda bilgisi olmadığı için her şeye çabuk kanıyordu.¹⁹

Üniversiteler çok karışmıştı. Öğrencilerde batı hayranlığı başlamış, dinî duygulardan soyutlanmak ilim yapmak anlamına gelmeye başlamıştı. Bu dönemde Mısır'da Demokrat parti kurulmuştu. Bu parti her türlü dini düşünceden kopmayı kendine slogan yapmıştı. Hürriyet adı altında insanların zihinlerini boşaltmaya çağırıyordu. Mısır'da bunlar yaşanırken bu duruma tepki gösterenler de oluyordu. Ancak bu türden düşüncelere sahip insanlar ya yeni yetişen genç nesil ya bütün bunlardan rahatsızlık duyan cahil halktı. Bütün bunlardan rahatsızlık duyan el-Bennâ'nın bu konuları konuşabildiği samimi arkadaşları vardı. Bunlarla bir araya

¹⁸ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 53; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 22-23.

¹⁹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 89-92 Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 29-30.

gelerek ülke meseleleri hakkında kafa yoruyorlardı. Bu arkadaş grubu Hasan el-Bennâ'yı biraz da olsa rahatlatıyordu. Ancak Hasan el-Bennâ hiçbir şey yapmadan bekleyerek işlerin yoluna girmeyeceğini biliyordu. Bu nedenle harekete geçme vaktinin geldiğini anlayıp Şeyh Yusuf ed-Decvî ile görüşmüştü. Bu görüşme sonunda Reşid Rıza'nın da içinde bulunduğu bir grup âlimi biraya getirdi. Bu grup daha sonra İhvân-ı Müslimîn'e dönüşecektir. Bu atılımdan sonra güç alan Hasan el-Bennâ arkadaşlarıyla biraya gelerek insanları bilinçlendirmek için neler yapılacağını tartışmaya başlamıştı. Bu davet için en uygun yer konusunda Hasan el-Bennâ kahvehanelerin olabileceği önerisinde bulundu. Bu görüşe başta olumsuz yaklaşan Hasan el-Bennâ'nın arkadaşları, vaazların kahvehanelerde yapılmasının neticesinde ortaya çıkan durumdan memnun oldular. Çünkü gelen tepkiler çok olumluydu. İnsanlar İslamî çağrılara aç, misyonerlerin ve İngilizlerin sömürgelerinden bıkmış bir halde bu gençleri dinliyordu. 1927 yılında Hasan el-Bennâ çok sevdiği Daru'l-Ulûm'dan mezun oldu ve İsmâiliye'ye öğretmen olarak atandı.²⁰

1.1.5. Hasan el-Bennâ'nın Davet Şehri İsmâiliye

el-Bennâ İsmâiliye'de görevine başladıktan bir süre sonra sadece okul, ev ve yakın birkaç arkadaşı ile ilişki kurdu. Bunun dışında davet faaliyetlerinde bulunmadı. Aslında bu süreç İsmâiliye halkını tanımak için geçen bir süreçti. Bu süreç sonunda İsmâiliye ve halkı hakkında şu kanaatlere vardı. İsmâiliye genel olarak mısır'ın geneli gibi İngiliz sömürgesi altında kalmış, batı tarafı İngiliz garnizonluğuna ayrılmış bir İngiliz kenti gibiydi. İsmâiliye halkı ise İngilizlerin kurduğu Süveyş Kanalı Ortaklığı İdaresi'ne bağlı kanalda çalışıyordu. Bu nedenle İngilizler ile doğal olarak Batılılarla içli dışlıydılar. Bu durum yaşayışlarını da etkiliyordu. Sömürge izleri kendini her yerde hissettiriyordu. Öyle ki sokak isimleri Arapçanın yanı sıra İngilizce de yazılıyordu. Ayrıca bu şehirde Müslümanlar arasında ihtilaflardan doğan bir anlaşmazlık ve ayrılık vardı. Müslümanlar mensup oldukları tarikatlardan dolayı da ayrılmışlardı. Hasan el-Bennâ Müslümanların içinde bulunduğu bu duruma daha fazla dayanamadı. Önce camilerde vaazlara başladı. Ancak genç yaşta olması sebebiyle dikkate alınmadı ve cami cemaati tarafından kovuldu. Bunun üzerine tekrar kahvehanelerde vaaz etmeye başladı. İsmâiliye'deki üç büyük kahvehaneyi vaaz etmek için seçen el-Bennâ buralarda

²⁰ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 93–99; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 29–32; Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 307.

karşılaştığı tablolar karşısında çok üzülmüştü. Bu kahvehanelerde her akşam sazlı sözlü eğlenceler düzenleniyordu. Birkaç gün bu ortamları tanımaya çalışan el-Bennâ, ilk vaazı için izin istedi ve on dakikalık bir konuşma yaptı. İnsanlar önce bu kadar genç bir insanın böyle güzel konuşmasından çok etkilendiler ve bir süre sonra el-Bennâ'nın konuşmalarını, vaazlarının kendi içlerindeki İslamî hayattan uzaklaşmadan kaynaklanan açıklığı doyurduğunu fark ettiler. Artık el-Bennâ'nın vaazlarının müdavimleri oluşmuştu. Hasan el-Bennâ konuşmalarında ihtilafli konulara girmiyor sorulan sorulara geçiştirici cevaplar veriyordu. Ancak bir süre sonra bu kısa cevaplar el-Bennâ'nın müdavimlerine yetmez olmuştu. Bu nedenle bir zaviye onarılmış, el-Bennâ vaaz ve irşad faaliyetlerine orada devam etmeye başlamıştı. Bu zaviyenin ardından başka bir zaviye daha tutuldu ve orada da dersler devam etti. Zaviyelerde derslere devam ederken kahvehanelerde de vaazlarına devam eden el-Bennâ, gündüzleri okulda öğrencileri eğitirken, akşamları da velileri eğitiyordu.²¹

1.1.6. İhvân-ı Müslimîn

Mart 1928 tarihinde Hafız Abdülhâmid, Ahmed el-Husarî, Fuâd İbrahim, Abdurrahmân Hasebullah, İsmâil İzz, Zekî el-Mağribî'den oluşanahtı kişilik bir grup, Hasan el-Bennâ'ya gelerek İslâm davası yolunda ölmek üzere biatleştiler. Hasan el-Bennâ oluşan bu gruba *İhvân-ı Müslimîn* adını verdi. Hasan el-Bennâ ve arkadaşları *İhvân-ı Müslimîn*'in merkezi olarak bir yer kiraladılar ve buraya *Medresetü't-Tezhib* adını verdiler. *Medresetü't-Tezhib*'de eğitim göreceklere uygun bir eğitim programı hazırladılar. Bu programın içeriği şöyleydi: program İslamî bir programdı. Bu programa alınan her kişiye Kur'an okuma, tecvid bilgisi, namaz kılacak kadar sûre ve ayet ezberleme, bu sûrelerin tefsiri, Hz Peygamber'in hayatı, selefi salihin dönemi ve irşad faaliyetleri için hitabet dersleri veriliyordu.²²

Hasan el-Bennâ'nın etrafında git gide *kemikleşen bir yapıyı* andıran büyük bir kalabalık oluşuyordu. Hasan el-Bennâ'nın etrafındaki insan sayısı arttıkça bu gruptan rahatsız olanlar da oluyordu. Rahatsız olan bu kişiler Hasan el-Bennâ'yı Maarif Bakanlığı'na şikâyet etmiş, açılan soruşturmada Hasan el-Bennâ'nın suçsuz olduğu anlaşılmıştı. Hasan el-Bennâ'nın etrafında bulunup onun eğitiminden geçen insanlar her geçen gün bilinçleniyordu. Özellikle İngiliz sömürgecilerine karşı artık daha dik

²¹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 115–116; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 43.

²² el-Bennâ, *Hatıralarım*, 134; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 48.

duruyorlardı. Bir zamanlar işçilerin hanımları İngilizlerin evinde hizmetçi olarak çalışmak zorunda kalıyorlardı. Ancak el-Bennâ ve onun eğitiminden geçen ve onun davasının etrafında kenetlenenlerde bir bilinç şoku meydana gelmişti ve artık aile boyu hizmetçiliğe son veriyorlardı. Bu da birilerini sürekli rahatsız ediyordu. Bu rahatsızlıklar neticesinde el-Bennâ'nın *en güvendiği kişilerden biri olan Hamid Askeriye'nin tayini başka bir kente çıkarılmıştı*. Ancak İhvân-ı Müslimîn bu durumu bir fırsata çevirdi ve onun atandığı yerde bir şube açtı.²³

Hasan el-Bennâ ve İhvân-ı Müslimîn hareketi her geçen gün güçleniyordu. el-Bennâ'nın ünü Mısır dışına taşmış, Suudî Arabistan, Sudan, Filistin gibi ülkelerden de bu harekete katılanlar olmuştu. *İhvân-ı Müslimîn* bu gelişmelerin ardından Ebû Savir'de, Port Said'de, el-Bahr es-Sağir'de şubeler açmıştı. İhvân-ı Müslimîn hareketine bağlı kadın kolları kurulmuştu. *Mü'minlerin Anneleri Okulu, Müslüman Kardeşler Kısmı* gibi okullar açılmıştı.²⁴

Hasan el-Bennâ davet faaliyetlerine devam ederken onun aleyhine olanlar da boş durmuyorlardı. Kendisini komünist, Vefd Partisi üyesi olmakla suçuyorlardı. Bu suçlamaları ülkenin başbakanına kadar iletmışlerdi. Ayrıca el-Bennâ'yı kendisini tanı ilan etmekle, Mirac'ın sadece ruhla olduğunu iddia etmekle, beşinci mezhebi kurmakla suçuyorlardı. Bayram namazının boş arazide kılınmasını teklif ettiğinden kendisini bidatçi ilan etmişlerdi. Ancak el-Bennâ kendisi hakkında açılan karalama kampanyalarına karşı dik durmuş ve her defasında biraz daha olgunlaşmıştır.²⁵

Hasan el-Bennâ 1932 yılında İsmâiliye'de evlendi. Bu evlilikten Ahmed Seyfû'l-İslam adında bir oğlu oldu. 1933 yılına kadar İsmâiliye'de sürdürülen İslam daveti çalışmaları âlimler, tarikat şeyhleri ve bazı cemiyetler başta olmak üzere halkın büyük bir kesimine ulaştırıldı. Bu altı yıllık dönem İhvân-ı Müslimîn hareketinin gelecekte aşacağı merhaleler bakımından çok etkili olmuş ve bu arda Kahire'de faaliyet gösteren *Cem'iyetü't-Tezhibi'l-İslamî* adlı bir gençlik teşkilatı da fikir ve çalışmalarından etkilendiği *İhvân-ı Müslimîn'e* katılmıştır. 1932 yılında Kahire'ye giden Hasan el-Bennâ burada *İhvân-ı Müslimîn*'nin güçlendiğini gördüğünde Kahire'ye tayin istemiştir.²⁶

²³ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 48-51.

²⁴ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 189.

²⁵ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 206-237; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 59.

²⁶ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 237- 238; Gânim, "Hasan el-Bennâ". 307.

Hasan el-Bennâ Kahire’de Abbas el-Emiriyye Erkek Okulu’nda göreve başladı. Kahire’ye atıldığı yıl İsmâiliye’dekine benzer bir şekilde İhvân-ı Müslimîn’i teşkilatlandırma sürecine girdi. Konferanslar, vaazlar verdi. Okullar yaptırdı, mescitler bina etti, halı, tekstil fabrikalarının yapılmasına ön ayak oldu. Ayrıca tefsir ve hadis eğitimi veren bir medrese inşa ettirdi. 1939’a kadar Kahire’de sistemli bir yapı kurdu. Bu arada *Ceridetu’l-İhvâni’l-Müslimin* de yayın hayatına başladı. Kahire’de yeni şubeler açıldı. el-Bennâ İhvân-ı Müslimîn’in alt birimlerini kuruyor ve sağlam adımlarla ilerliyordu. Kahire’nin İsmâiliye’den farklı olarak Mısır’ın başkenti olmasından kaynaklanan siyasî bir yönü vardı. Bu nedenle el-Bennâ artık siyasî mesajlar vermeye başlamıştı. el-Bennâ’ya göre mevcut siyasî partilerin halkın sorunlarına çözüm olamamasının nedeni halktan uzak yaşayışları, birbirleriyle çekişip, düşmanla işbirliği yapıp rant elde etmek istemeleriydi. Bu nedenle Mısır halkının sorunlarına çözüm bulmaktan uzaktılar.²⁷

Hasan el-Bennâ halkla sadece yüz yüze iletişime geçmenin yetersiz olduğunu gördüğünde risalelerini yayınlamaya başladı. Bu risalelerin ilki İhvân-ı Müslimîn’in Anayasası ve iç tüzüğünü içeriyordu. Bu risalelerin başında İhvân-ı Müslimîn’in temel öğretilerinden şu hususlar yer alıyordu:

1. İtikadın hatalardan uzak olması, Kitab ve Sünnete uygun olarak Allah’a itaat etmek için gayret harcamak.
2. Sevdiğini Allah için sevmek ve İslam birliğine bağlanmak
3. Hanîf İslam dininin edebiyatıyla edeplenmek
4. Nefsi terbiye etmek, nefsi Allah’ı tanıma derecesine yüceltmek ve âhireti dünyaya tercih etmemek.
5. Prensiplere sıkı sıkıya bağlanmak ve en kutsal prensibin “din” olduğuna iman etmekle birlikte ahde vefa etmek.
6. Allah rızası için ümmetin her kesimi arasında İslam davasını yaymak için gayret göstermek
7. Varlık âlemindeki her şeyde daha çok Hakkı ve hayrı sevmek.²⁸

İlk iki risalenin yayımlanmasından sonra bunlara benzer daha birçok risale yayımlandı. Yayımlanan risalelerin içerikleri: İhvân-ı Müslimîn’in sosyal çalışmaları, hedefleri, hükümetleri İslam’a davet etme vs. idi. Bu risalelerin bazıları şunlardı: *Nura*

²⁷ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 263–271; Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 308; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 60–61.

²⁸ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 262–263.

Doğru, Davamız, İnsanları Neye Çağırıyoruz, Gençlere, Salı Konuşması, Cihad risalesi... risalelerin halka yeterince ulaşmadığını gören Hasan el-Bennâ ve arkadaşları, haftalık bir gazete çıkarırlar. Bu gazetede sadece dinî konulara değiniliyor, siyasî konulara yer verilmiyordu. Bu nedenle İhvân mensupları haftalık siyasî bir gazete çıkarmaya başladılar ve adını *en-Nezir* koydular. Bu dergide *İhvân-ı Müslimîn*'in içte ve dışta yaşanan siyasî gelişmelere bakış açısı yansıtılmaktaydı.²⁹

1936 yılında Mısır ile İngiltere arasında imzalanan antlaşmayla Mısır'da ve Mısır ile İngilizler arasındaki ilişkilerde düzenlemeler olacağı sanılıyordu. Ancak II. Dünya savaşının patlak vermesi ile birlikte İngiltere Mısır'ı tam bir sömürge haline getirdi. İngiltere Mısır'ın bütün imkânlarından yararlanmaya başladı ve Mısır'daki işgali daha da sıkılaştı. Mısır başbakanı ülkede sıkıyönetim ilan etti ve savaşa girmemesine rağmen İngiltere'yle arasını iyi tutmak için Alman mallarına el koydu. Alman vatandaşlarını sınır dışı etti. Mısır'ın milliyetçi ve bağımsızlık yanlısı Vefd Partisi de İngiltere'nin sözde siyasal ortaklarından biri haline dönüştü.³⁰

İngiltere'den gelen baskılar neticesinde Kral Faruk İngiliz yanlısı Vefd Partisini, hükümeti kurmakla görevlendirdi. Bu gelişmelerle İngilizler II. Dünya savaşında Mısır bölgesindeki otoritelerini güvenceye aldılar. Hükümeti kuran Vefd Partisi İngiliz yanlısı politikasıyla Mısır halkının tepkisini topladı ve Mısırda kurulan *Mısırlı Milliyetçiler* ve *İhvân-ı Müslimîn* gibi hareketlerin alternatif güç haline gelmesine yardımcı olmuştur. Bir yanda Cemal Abdünnasır gibi genç subaylarda darbe planları yapıyor öte yanda Hasan el-Bennâ'nın hareketi de yeni bir yöneme geçme vaktinin geldiğine inanıyordu. Artık sözlü cihattan fiilî cihada geçilmiştir. Böylece el-Bennâ siyaset sahnesine adım atıyordu. İhvân-ı Müslimîn hareketinin siyasi dergisi olan *Nezir* dergisinde el-Bennâ ve İhvân mensupları hükümete, yöneticilere muhtıralar veriyor. İngilizlerin sömürgesi haline gelen ve bu yüzden sefil bir hale dönen Mısır halkının bu gidişine durdurmaya çalışıyordu. İhvân-ı Müslimîn Mısırda çok büyük bir kitleye ulaştı ve ülke sınırları dışında da yayılmaya başladı. İlk olarak Yahudi zulmü altında ezilen Filistin topraklarına İhvân mensupları gönderildi. Buralardaki Müslümanlara İslamî ahlâk, birlik ve beraberlik vurgulanıyor, bu ülkedeki Müslüman halk, Batılı sömürgecilere karşı direnmeye davet ediliyordu.³¹

²⁹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 264-265.

³⁰ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 63.

³¹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 13; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 63-68.

el-Bennâ insanları sadece uyarmakla kalmıyor onlara *kurtuluş reçetelerini* de öneriyordu. Sadece Filistin değil İslam dünyasında birçok kişinin limanı İhvân-ı Müslimîn olmuştu. Fransız işgalcilerle başı dertte olan Tunuslu Habib Burgiba, başını sokacak bir yer bulamadığı sırada İhvân'ın Kahire'deki merkezinde ağırlanmıştı. Fas'ın bağımsızlık partisi başkanı Allal el-Fasi, Filistin direnişinin örnek ismi Kudüs Müftüsü Emin el-Hüseynî, Hindistan Müslümanlarının öncülerinden Âlimullah es-Sıddıkî, Cezayir direnişinden Hayri Bumedyen gibi birçok şahsiyet Mısıra geldiklerinde İhvân'ın koruması altındaydı.³²

Hasan el-Bennâ, siyasetin İngilizlerin kontrolüne girmesinden dolayı İhvân mensuplarıyla görüştü. Ocak 1941'de toplanan İhvân-ı Müslimîn'in 6. genel kongresinde el-Bennâ'nın İsmailiye bölgesinden milletvekili olması kararlaştırıldı. Ancak bu adaylık başvurusu Nahhas Paşa'yı endişelendirdi ve el-Bennâ ile görüşüp İngilizlerin daha da sert ve katı tedbirler almasından korktuğunu kendisine ilettili. İngilizler Hasan el-Bennâ'nın aday olmaması için Nahhas Paşaya sürekli direktifler verdi. Çünkü II. Dünya savaşıyla birlikte sömürgecilik gücü azalan İngiltere'ye karşı Hasan el-Bennâ gibi bir direnişçinin güç kazanması diğer sömürgelerde yankı uyandıracaktı. Yapılan görüşmeler sonucunda el-Bennâ adaylıktan çekilmeyi iki şartla kabul etti:

1. Bazı şubelerde tatil edilen faaliyetlerine devam konusunda cemaate serbestlik tanınması, durdurulan yayımların neşrine yeniden izin verilmesi

2. Alkolü içkilerin ve fuhuş faaliyetlerinin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, ülkenin bu tür kirli işlerden arındırılması.

el-Bennâ yükselen tansiyonla birlikte İhvân mensuplarının tutuklanması sonucunda adaylıktan çekildi. Hasan el-Bennâ'nın siyasetten çekilmesiyle birlikte İhvân mensupları büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. Hatta bazıları İhvân saflarından ayrıldılar. Ancak daha sonra el-Bennâ'nın bunu Mısır'ın menfaatini düşünerek yaptığının görünce tekrar döndüler. Bütün bu gelişmelerden sonra önce İskenderiye'ye sonra Kahire'ye ardından da Kana'ya sürgün edildi. Daha sonra el-Bennâ görevinden istifa etti.³³

³² Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 69.

³³ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 69-72.

1.1.9. Hasan el-Bennâ ve Hükümet Arasında Yaşanan Gerilim

el-Bennâ 1941 yılında tutuklandı ancak bu tutukluluk süresi uzun sürmedi. İhvân'ın güçlenmesiyle Mısır'da hâkim olan güç odakları da rahatsız oldu. Hatta İhvân'a saldırılar bile düzenlendi. Port Said'de Vefd üyeleri ile İhvân mensupları arasında bir çatışma meydana gelmiş, Vefd üyeleri İhvân'ın merkez binasını ateşe vermiş, bu çatışmada bir Vefd üyesi ölmüştü. Hasan el-Bennâ'nın arabuluculuk yapmasıyla olaylar yerini sükûnete bırakmıştı.³⁴ Hasan el-Bennâ'yı sona yaklaştıran süreç başlamıştı. Hasan el-Bennâ'nın yükselttiği *muhalif ses*³⁵ gerek İngilizlerin gerekse sömürge yanlılarının canını sıkıyordu. Hasan el-Bennâ için tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Öncelikle el-Bennâ'ya yakın olan Ali Mahir Paşa başbakanlıktan alınarak yerine Hüseyin Sırrı adında bir İngiliz yandaşı atandı. Hüseyin Sırrı el-Bennâ'ya olumlu bakan Salih Harp Paşa'yı "yine olumlu görüşleriyle bilinen Abdurrahman Azam Paşa'yı 1941 yılında sınır ordusu komutanlığından aldı. Yine el-Bennâ ve hareketine olumlu yaklaşımlarıyla tanınan Aziz el-Mısırî de görevinden alındı. Gerek el-Bennâ gerekse çevresindeki insanlar yayılım ateşine tutulmuşlar gibi birer birer görevinden alınıyordu. II. Dünya Savaşı'nda başa gelen Mısır hükümetleri İngilizlerin istekleri doğrultusunda Hasan el-Bennâ ve İhvân-ı Müslimîn'e baskı yapmaya başladılar. 8 Ekim 1945 tarihinde yapılan İhvân'ın genel seçimlerinde Hasan el-Bennâ yine ömür boyu başkan seçildi. İngilizlerin gerek Mısır gerekse diğer İslam ülkelerinde Müslümanlara yaptığı zulüm karşısında Hasan el-Bennâ İngilizlere karşı cihad ilan etti. Cihadın ilanının akabinde İhvân-ı Müslimîn'e yapılan baskılar artmaya başladı. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Filistinlilere karşı Yahudi zulmü başladı. Hasan el-Bennâ bu durum karşısında İhvân gönüllülerinden bir kısmını Filistin'e gönderdi. Bu gelişme karşısında Mısır hükümeti İhvân-ı Müslimîn teşkilatını yasa dışı teşkilat olarak ilan etti.³⁶

Ekim 1944 tarihinde Sa'di Partisi lideri Ahmed Mahir azınlık hükümetini kurdu. Ahrar Partisi'nin desteği ile konumunu sağlama alan yeni başbakan Ocak 1945 tarihinden itibaren el-Bennâ'ya karşı harekete geçti. Öncelikle Müslüman Kardeşler üyesi beş milletvekili üyesinin seçimini iptal ederek üyeliklerini düşürdü. Ahmet Mahir hükümeti Mısır'daki İslami cemiyetlerin gereğinden fazla olduğu ve caiz olmayan fetvalar verdikleri yolunda Ezher rektörü Muhammed Mustafa Meragi'den resmi bir fetva yayımlattı. Bunun en önemli hedefi el-el-Bennâ ve arkadaşlarını engellemektir. el-

³⁴ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 73.

³⁵ Eliaçık, *İslam'ın yenilikçileri*, III/168.

³⁶ Gânim, "Hasan el-Bennâ". 308; Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 74.

Bennâ'ya baskılar yapan Ahmed Mahir bir toplantı esnasında düzenlenen suikast sonucu öldürüldü. Olaydan sorumlu tutulan Hasan el-Bennâ ve arkadaşları tutuklandı. Ancak bu konuyla ilgilerinin olmadığı anlaşılınca serbest bırakıldılar. Ahmet Mahir'in yerine Fehmi Nukraşî hükümetin başına geçti. Bu hükümet de diğerleri gibi İngilizlerle iş birliği içerisindeydi ve Hasan el-Bennâ'nın *muhaliif sesini* kesmeye çalışıyordu. Mısır karma karışık bir hale gelmişti. İngiliz yanlısı Vefd hükümetinin maliye bakanı Osman Paşa: *Bizim İngiltereyle dostluğumuz Katolik evlenmesine benzer.* deyince gençlik galeyana gelmiş ve herkes onun katline sıcak bakmaya başlamıştı. Paşa çok geçmeden Kahire Continental Oteli'nin merdivenlerinde öldürülmüş, katili hapse atıldıktan kısa süre sonra bir kısım resmî görevlilerin yardımı ile kaçırılmış ve serbest kalmıştı.³⁷

Gençliğin öfkesi bir türlü dinmiyordu. Nukraşî hükümetine karşı düzenlenen eylemler sonucunda Kral, Sıdkı Paşa hükümetini görevlendirdi. Ancak olaylar yine durulmadı. Sıdkı Paşa hükümeti, el-Bennâ'ya karşı baskı politikalarını devam ettirdi. el-Bennâ, Kral'a ve hükümete İngilizlerle olan ilişkilerinin kesilmesine yönelik olarak mektuplar gönderdi. Ancak bu istekler reddedildi. Bunun üzerine İhvân mensupları 21 Ekim 1946'da İngilizler'e boykot ilan edip, 25 Kasım'dan sonra da fiili eylemlere başladılar. Olayların tırmanması üzerine hükümet üniversiteleri kapatıp İhvân mensuplarını tutukladı. Olayların daha da büyümesi üzerine Sıdkı Paşa hükümeti istifa etti. Kral, hükümeti kurmakla Nukraşî Paşa'yı görevlendirdi. Nukraşî Paşa'nın göreve gelmesiyle ortalık bir süreliğine de olsa yatışmıştı. Nukraşî Paşa Mısır'ın tam bağımsızlığı için Birleşmiş Milletler Platformu'nda görüşmelere başlamıştı. Bu amaçla Hasan el-Bennâ, İhvân mensuplarını Nukraşî Paşa'ya destek vermesi için gönderdi. Ayrıca Nukraşî Paşa'nın yanında olduklarına dair bir mektup yolladı ve kendisine destek vermek için Mısır'da gösteriler düzenledi. Ancak Kral bu gösterileri sert bir biçimde bastırdı. Çıkan olaylarda el-Bennâ yaralanmıştı. Nukraşî Paşa ve heyeti Güvenlik Konseyi'nden sonuç almadan geri dönünce el-Bennâ'nın tavırları da yeniden sertleşti. Nukraşî Paşa 8 Aralık 1948 tarihinde İhvân-ı Müslimîn'in kapatılıp mallarına el konulmasına ve birçok mensubunun da tutuklanmasına karar verdi.³⁸

³⁷ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 74-75.

³⁸ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 76-77.

1.1.10. Hasan el-Bennâ'nın Öldürülmesi

Hükümet İhvân'ın mallarına el koyma kararını hemen uyguladı. Birçok İhvân mensubu tutuklanırken Hasan el-Bennâ tutuklanmadı. Bunun üzerine Hasan el-Bennâ, bu olayların arkasındaki kişileri deşifre etti. İhvân mensuplarının tutuklanmasıyla ortam iyice gerginleşti. Birkaç gün sonra Başbakan Nukraşî Paşa bir suikast sonucu öldürüldü. Bu olaydan İhvân'ı ve Hasan el-Bennâ'yı sorumlu tutan Krallık hemen harekete geçti. Hasan el-Bennâ'nın ruhsatlı silahına el konuldu. Sürekli yanında olan iki İhvân mensubu tutuklandı. Kız kardeşinin eşine ait olan ve el-Bennâ'nın kullandığı otomobile de el konuldu. Hasan el-Bennâ'nın koruma isteği reddedildi. Bütün bunların sonucunu tahmin eden Hasan el-Bennâ başına gelecek herhangi bir saldırıdan devletin sorumlu olduğunu bildiren bir açıklama yaptı.

Hasan el-Bennâ'nın etrafı yavaş yavaş boşaltılıyordu. Bütün bu adımlar Hasan el-Bennâ'nın öldürülmesi için atılıyordu. Dönemin İçişleri Bakanlığı cinayet masasında görevli Albay Mahmut Abdülmecit, el-Bennâ'nın öldürülmesi planlarını tamamlamak üzere idi. Mısır emniyet görevlilerinden birkaç kişiyi bu işle görevlendirerek 9979 plakalı bir aracı onlara tahsis etti. 12 Şubat Pazartesi günü el-Bennâ'nın öldürülmesi yönündeki plan yürürlüğe konuldu. el-Bennâ Ramses Caddesi'ndeki Müslüman Gençler Cemiyeti'nden akşam 20:15'te ayrılacaktı. Binadan çıkıp caddeye indiğinde garip bir biçimde işlek caddedeki tüm ışıkların söndürülmüş olduğunu fark etti. Cadde üzerinde bulunan kahvehanelerde oturanlar da bölgeden uzaklaştırılmıştı. Ayrıca trafik de durdurulmuş ve taşıtlara başka bir güzergâh verilmişti. Sadece bir tek taksi bırakılmış ve el-Bennâ'nın bu taksiye binmesi garantiye alınmıştı. Hasan el-Bennâ, arkadaşı Avukat Abdülkerim Mansur'la birlikte aşağıya inip burada bulunan bu tek taksiye biner binmez kurşun yağmuruna tutuldu. Kral'ın ve Hükümetin hazırladığı komploya göre el-Bennâ ve arkadaşı taksiden sağlam çıkmayacaktı. Ancak el-Bennâ'nın aldığı kurşun yaralarından hiçbiri öldürücü değildi. el-Bennâ kendisini yaylım ateşine tutanları yakalamak için koştu ancak bunu yapamayacağını anlayarak bindikleri aracın plakasını alıp geri döndü. Yaralı arkadaşını teselli edip tekrar çalışma ofislerine döndü ve yardım istedi. Hasan el-Bennâ'nın kaldırıldığı hastanede durumunun ciddi olmadığını öğrenen Binbaşı Muhammed Vasfî, doktorların müdahale etmesini önleyip el-Bennâ'nın kan

kaybından ölmesine neden oldu. Hükümet ve Krallık bu olaydaki rollerinin öğrenilmemesi için basına sansür uyguladı.³⁹

Hükümet doğrudan gömülmeye götürülene kadar cesedin hastaneden çıkarılmasına izin vermedi. Ailesinin itirazları ve ısrarları üzerine sabah çok erken vakitte gömülmesi ve hiç kimsenin taziyeye kabul edilmemesi koşuluyla cesedi teslim etme konusunda anlaşma sağlandı. Defin işlemi yapılıncaya kadar Bennâ'nın evine yaklaşan herkes tutuklandı. Yaşlı babası cenazeyi alıp, hiç kimsenin yaklaştırılmadığı bu eve götürdü. Babası bizzat cenazeyi yıkayarak kefenledi. Bennâ'nın naaşı, Kaysun Camii'nde kılınan namazın ardından tanklar ve zırhlı araçların kontrolü altında yaşlı babası, Mükrim Abid Paşa ve üç kadın tarafından Şafî Mezarlığı'ndaki kabrine götürüldü. el-Bennâ'nın öldürülmesiyle başlattığı hareketi yok etmek için binlerce İhvân mensubu tutuklandı. İhvân'ın genel merkezine el konuldu. el-Bennâ'nın öldürülmesiyle ilgili dava üç ay sürdüktan sonra katillerin bulunamaması gerekçesiyle askıya alındı. Gelen birkaç hükümet tarafından el-Bennâ'nın öldürülmesi ile ilgili dava açılıp tekrar askıya alındı. 1952 yılında krallığın devrilmesiyle birlikte skandalları gün yüzüne çıkarmak için tekrar açıldı. "1954 yılı Ağustos ayında görülen davada mahkeme cinayetin faili olan sivil polis Ahmet Hüseyin Cad'a 25 yıl, olayda rolü bulunan diğer sanıklardan Mahmut Abdülmecid ve kaçmalarına yardımcı olan şoför Muhammed Mahfuz'a on beşer yıl hapis cezası verildi. Ancak diğer ceza alanlarla birlikte katillerin hiç biri cezalarını tam çekmeden hükümet tarafından çıkarılan aflu salıverildiler."⁴⁰

1.1.11. Hasan el-Bennâ'ya Göre İslam Medeniyeti'nin Gerileme Sebepleri

Hasan el-Bennâ'nın aldığı eğitim Mısır toplumunun içinde bulunduğu kötü durumu gözlemlemesiyle birleşince zihin dünyasında İslamî bir ıslah programı gelişmişti. Bu ıslah programında sadece Müslümanların içinde buldukları kötü durum resmedilmiyor, bu durumdan kurtulma reçeteleri de yer alıyordu. el-Bennâ'ya göre İslam dünyasının gerilemeye başladığı tarih Müslümanlar arasında başlayan ilk ihtilaflarla başlayan süreç ve Moğol istilasıdır.⁴¹

Genel olarak Müslümanların özelde ise Mısır halkının gerileme sebepleri İslamî hayattan uzaklaşıp Batı medeniyetini körü körüne taklit etmesinde idi. Ayrıca halk

³⁹Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 79–81; Gânim, "Hasan el-Bennâ". 307.

⁴⁰ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 81- 82.

⁴¹ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 103; Gânim, "Hasan el-Bennâ". 308.

tabakasının eğitimden uzaklaşıp, siyasilerin de kendi özlerinden, İslam terbiyesi ve medeniyetinden uzaklaşıp batılı eğitimden geçmeleri idi. Bu durumda hem halk tabakasından hem de siyasilerde bir kimlik sorunu baş göstermiştir. el-Bennâ'ya göre Müslümanların zayıflamasının nedenleri şunlardır:

1. Siyasi ve ırkçı çekişmeler ile iktidar kavgası
2. Dini çekişmeler ve mezhep kavgaları
3. Zevk-i sefaya ve nefisî arzulara dalmak
4. Müslümanların yönetimine ehliyetsiz ve samimiyyetsiz kişilerin geçmesi
5. Pozitif ilimleri ihmal ederek, hayalî ilimlerle vakit kaybetmek
6. Gurura kapılarak Batı'daki gelişmeleri görmezden gelmek
7. Müslümanların, düşmanların hilelerine aldanmaları ve onlara özenerek taklit etmeleri.⁴²

Müslümanların bugün hâlâ ilerleyememelerinin sebeplerini ise şöyle sıralar:

1. Siyasette Doğu milletlerinin düşmanları tarafından işgal edilmesi, kendi öz evlatlarının ise “partizanlık bölücülük ve kavga” hastalıklarına yakalanması.
2. Ekonomide faizin yayılması hastalığı ile yabancı şirketlerin hâkimiyetinin başlaması.
3. İdeolojik anlamda inanç ve ahlâkın kökünden kazındığı inkârcılık hastalığının yaygınlaşması.
4. Toplumsal alanda örf ve adetlerinden, Ahlâkından sıyrılarak Batı'yı taklit hastalığına yakalanması.
5. Eğitim alanında gerçek bilgiler yerine hurafelerin öğretilmesi hastalığı.
6. Psikolojik açıdan ise, öldürücü ümitsizlik, korkaklık, kadınlaşma, cimrilik ve boş gurur hastalığının ortaya çıkması.⁴³

el-Bennâ sadece Müslümanların içinde buldukları durumu anlatmış, çıkış yollarını da göstermiştir. el-Bennâ'ya göre Müslümanların içinde buldukları bu durumdan kurtulma yolları şunlardır:

1. Selefî bir tavırla İslam'ın bağlayıcı kaynağının Kur'an ve sahih hadisler olduğunu belirtmek ve dolayısıyla İslam'a tarih içinde sokulmuş yanlış yorum, bid'at ve hurafelere karşı Müslümanları bilinçlendirmek

⁴² Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 308; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 103.

⁴³ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 103–104.

2. Böyle bir saflaştırma fikrini, gerçek İslam'ın modern hayatın ihtiyaçlarına cevap verebileceği fikriyle birleştirmek

3. Bunun mümkün olduğunu göstermek için de toplumun her seviyesinde ve tam bir dayanışma ruhu içerisinde İslamî esasları hayata geçirecek şekilde teşkilatlandırmak. Peki, bu şartlar nasıl uygulanabilir hale gelir. el-Bennâ bunu da şöyle açıklamaktadır: Öncelikle ferdin kendisinden işe başlayan el-Bennâ kişinin inanç, Ahlâk ve çalışmalarında İslamî bir kimlik, bir karakter oluşturmak gerektiğini savunur. O bunu *kişisel yapılanma* olarak isimlendiriyor. Kişiden hareketle ailelere yönelir. Böylece İslamî kimliğe sahip bireylerden oluşan ailelerle toplum güçlenecektir. Ailede sorumluluğu sadece erkeğe yüklemeyen el-Bennâ kadın ve çocuklara da önem vermektedir. Bunu da *ailvî yapılanma* olarak isimlendirir.⁴⁴

el-Bennâ'nın hayalinde hep genç, dinamik, güçlü Müslüman gençlik vardır. el-Bennâ'nın davasını göğüsleyebilecek ve daha da ileri götürecek gençler olduğu için Müslüman gençlerden oluşan bir grup oluşturmayı tasarlamıştır. Son olarak da toplumu İslamî esaslara göre yönetecek olan bir İslami devlet vardır. Bu nedenle İslamî esaslara dayanmayan hiçbir siyasi yapılanmayı kabul etmemiş kendisini de kuruluşunun mensuplarını da bu yapılardan uzak tutmuştur. Bundan sonra Batı medeniyetinin dağıttığı, yapboza çevirdiği İslam dünyasını bir araya getirmek gerekmektedir. “Bu milletlerin hürriyetlerinin alınmasına ve başkalarının zorba yönetimlere girmesine asla sessiz kalamayız. Mısır, Suriye, Irak, Hicaz, Yemen, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas ve içinde La ilâhe illallah diyen Müslümanların bulunduğu her toprak parçası hürriyeti, kurtuluşu ve birleştirilmesi için çalışacağımız İslam vatanının bir parçasıdır.” diyen el-Bennâ, İslam birliğinin Batı medeniyetinin emperyalizminden kurtulup özgürleşmesi gerektiğini savunur. Daha sonra bir zamanlar İslam ülkesi olan toprakları tekrar İslam coğrafyası yapmak gerektiğini savunan el-Bennâ, en son aşama olarak İslam davetini tüm dünyaya duyurmak gerektiğini ifade etmektedir. Bu aşama da İslam'ın zaferidir.⁴⁵

1.2. Hasan el-Bennâ'nın Eserleri

“Ben kitap yazmıyorum, insan yazıyorum”⁴⁶ diyen Hasan el-Bennâ'nın kendisinin kaleme aldığı iki kitabı bulunmaktadır. Bunlar:

⁴⁴ Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 308; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 101.

⁴⁵ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 101–102.

⁴⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 21.

1.2.1. Mecmü'atü Resâili İmami's-Şehid Hasan el-Bennâ

Hasan el-Bennâ'nın risalelerinden oluşan kitabıdır. Hasan el-Bennâ'nın bu kitapta yayımlanmış yirmi risalesinden oluşmaktadır. Bu risaleler:

1.2.1.1. Davetimiz

Bu risale şu bölümlerden oluşmaktadır: Samimi Açıklama, Dürüstlük, Sevgi, Yardım ve Minnet Allah'a Aittir, Dört Sınıf, Kişinin Kendini Allah Yolunda Feda Etmesi, Açıklık, İki İman, İdeolojiler, Araçlar, İslam Anlayışımız, İdeolojiler Karşısında Tavrımız, Vatanseverlik, Milliyetçilik, İnanç Bağı, Dini İhtilaflara Karşı Tavrımız, Çözüme Doğru.

Bu bölümde Hasan el-Bennâ, İhvân-ı Müslimîn'in davetinin güneşten daha parlak olduğunu iddia etmektedir. İhvân-ı Müslimîn hareketi her türlü kişisel çıkardan, maddi ve nefsi arzularından uzaktır diyen el-Bennâ davetini; *De ki işte benim yolum budur, ben Allah'a davet ediyorum. Ben ve bana uyanlar bir basiret üzereyiz. Allah'ı bütün eksik sıfatlardan tenzih ederim ve ben asla müşriklerden değilim.*⁴⁷ ayetinde "Kendisine davet edenler için çizdiği yolda ilerleyen tertemiz bir çağrıdır." diye nitelenmektedir. Ayrıca bu risalede, Hasan el-Bennâ, Mısır toplumuna duyduğu sevgi ve saygıdan bahseder.⁴⁸

Hasan el-Bennâ, insanları İhvân-ı Müslimîn'e bakış açılarına göre dört sınıfa ayırmaktadır.

- a) İnananlar
- b) Kararsızlar
- c) Menfaatçiler
- d) Önyargılılar

Hasan el-Bennâ İhvân saflarına katılanlara şu öneride bulunur: "Bu davet ortaklık kabul etmez, zira yapısında bir ve teklik vardır. Allah yolunda fedakârlığa hazır olan, dava ile yaşar ve dava da kendisi ile yaşar." Hasan el-Bennâ, insanları *ilkeye* davet etmekte ve bu ilkenin herkes tarafından gayet açık bir şekilde bilindiğini ifade etmektedir.⁴⁹

Hasan el-Bennâ, İhvân'ın ve toplumun imanını ikiye ayırır ve şöyle der: "Toplumun imanı, uyuşuk ve kalplerinde uyuyan bir imandır. Bu yüzden imanın

⁴⁷ Yusuf, 12/108.

⁴⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 39-40.

⁴⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 43- 44

hükümlerine başvurmak ve gereklerini uygulamak istemiyorlar. Oysa biz, Müslüman Kardeşler'in imanı, ateşli, kuvvetle yanan, kalplerde uyanık ve canlı bir imandır.” Müslüman Kardeşler'in daveti İlke *davetidir*, diyen el-Bennâ diğer ideolojileri insanların akıllarını karıştırmakla suçlar. Hasan el-Bennâ davetini İslam daveti olarak nitelendirir ve İslam'ın her alanı kuşatan bir din olduğunu vurgular. el-Bennâ diğer ideolojileri kendi davetlerinin ölçüsü ile ölçer, kendilerine uyanları kabul eder, diğerlerini ise reddeder.⁵⁰

Ecdad ve toplum milliyetçiliğine olumlu bakan el-Bennâ cahili ve ırkçı milliyetçiliğe karşı olduklarını belirtir.⁵¹

Müslüman kardeşlere göre insanlar iki sınıftır: Birinci sınıf, İslam dinine kendileri gibi bağlı olanlar. Bunlar İhvân'ın kardeşleridir. İkinci sınıf ise kendileri gibi inanmayanlardır. Bu insanlara karşı tavırları kendilerine yapılan muameleler kadardır.⁵²

Hasan el-Bennâ'ya göre İhvân davası;

a) Birleştiricidir, bölücü değildir.

b) İhtilafı zorunludur. Çünkü insanlar arasında aklî, ilmî, çevre, vs, gibi farklılıklar vardır. Ayrıntılarda birleşmeyi imkânsız olarak gören el-Bennâ, muhaliflerini mazur görür.⁵³

Milletleri güçlülük, zayıflık, gençlik, yaşlılık, sağlık, hastalık bakımından bireylere benzeten el-Bennâ insanlar, hastalanıp doğru hekim, doğru teşhis ve tedaviyle nasıl iyileşiyorlarsa milletlerin de yaşadıkları olaylar nedeniyle yıpranabileceğini, bunların da doğru yöntem ve tekniklerle aşılabileceğini savunur.⁵⁴

1.2.1.2. İnsanları Neye davet Ediyoruz?

Bu risale şu bölümlerden oluşmaktadır:

Önsöz, Ölçüler, Kur'an'da Hayatın Amacı, Müslümanların Egemenliği Menfaat Değil Fedakârlık ve Hizmettir, Siyaset ve Biz, Milliyetçiliğimiz Hangi Temele Dayanıyor?, En Büyük Güç Kaynağı, Müslüman'ın Görevi, Müslümanları İnsanlara Karşı Vazifesi, Nereden Başlamalıyız?, Maddi ve Manevi İki Güç Arasında, İnsanlığı İlan Eden Bir Kardeşlik, Bir Ümmetin Oluşum Hikâyesi.

⁵⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 44–47.

⁵¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 52–56

⁵² el-Bennâ, *Risaleler*, 56–57.

⁵³ el-Bennâ, *Risaleler*, 58–61

⁵⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 62–66

el-Bennâ ölçülerinin Allah'ın kitabı Rasulullah'ın sünneti olduğunu söyler. Müslüman kardeşleri siyasi bir oluşum olmakla suçlayanlara el-Bennâ şöyle cevap verir. “ Biz sağ elimizde Kur'an, sol elimizde sünnet ile bu ümmetin ilk kuşağı olan selefi salihinin uygulamasını rehber edinerek size sesleniyor, sizi İslam'a ve onun öğreti ve hükümlerine, onun doğru yoluna davet ediyoruz. Eğer bu çağrımız size göre siyaset ise siyasetimiz işte budur.” İnananları İslam potasında eriten ve inananların kardeş olduğunu söyleyen el-Bennâ milliyetçiliklerinin esasının din milliyetçiliği olduğunu vurgular.⁵⁵

el-Bennâ burada insanlara şu öğütleri veriyor:

- a) Sapmaktan sakının.
- b) Kanunları düzeltin.
- c) Toplumunu İslah Edin, Her Şeyi Mübah Gören Zihniyetle Savaşın.
- d) Eğitimi Düzeltin.
- e) İslam Kardeşliğinden Yararlanın.⁵⁶

el-Bennâ, toplumun bazı evrelerden oluştuğu fikrindedir. Bu evreler:

- a) Zayıflık Devresi
- b) Liderlik Devresi
- c) Çatışma Devresi
- d) İman Devresi
- e) Zafer⁵⁷

1.2.1.3. Nura Doğru

Hasan el-Bennâ, bu risaleyi, 1366/1946 yılında, recep ayında, Mısır Kralı Faruk ve dönemin Başbakanı Mustafa en-Nahhas'a hitaben yazmıştır. Ayrıca bu mektup, İslam âleminin değişik ülkelerinin yöneticileri ile bu ülkelerde bulunan dinî ve siyasî önderlere gönderilmiştir.⁵⁸ Bu risale şu bölümlerden oluşur: Yöneticinin Yükümlülüğü, İslam Gelişiminin Gereklerini Temin Eden Garantördür, İslam Azınlıkların Haklarını Korur ve Yabancıların Haklarını Çiğnemez, İslam Batı İle Olan İlişkileri Bulandırmaya Çalışmaz, Doğu'nun Kalkınma Esasları Batı'nın Esaslarına Benzemez, Cesur Ama Başarılı Bir Adım, Fiili İslah İçin Atılacak Bazı Adımlar.

⁵⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 75-78.

⁵⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 86-91.

⁵⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 96-97.

⁵⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 100.

Hasan el-Bennâ, dönemin yöneticilerine şöyle seslenmektedir: Allahu Teâlâ bu ümmetin yönetimi konusunda sizleri vekil kılmıştır, bu ümmetin maslahatını, bugünü ve yarınını sizlere emanet etmiştir. Sizler bu ümmetin işleri ile ilgili Allah'ın huzurunda hesap vereceksiniz.⁵⁹

İslam'ın bütüncül bir din olduğu görüşünde olan Hasan el-Bennâ, bu konuyla ilgili olarak şu hususlara değinir:

- a) İslam ve Umut
- b) İslam ve Milli Onur
- c) İslam ve Askeri Güç
- d) İslam ve Kamu Sağlığı
- e) İslam ve İlim
- f) İslam ve Ahlâk
- g) İslam ve İktisat
- h) İslam'ın Genel İlkeleri⁶⁰

Hasan el-Bennâ, “ Sağlıklı Bir İslamî uyanışa dayanan ıslahatın” yönlerini şu başlıklar altında toplamıştır.⁶¹

- a) Siyaset, yönetim ve yargı alanındaki düzenlemeler
- b) Sosyal ve ilmî alandaki düzenlemeler
- c) Ekonomik alandaki düzenlemeler

1.2.1.4. Gençlik Risalesi

Hasan el-Bennâ'nın hayalindeki gençlerden ve İhvân gençlerinden beklentileri ve onlara tavsiyelerinin yer aldığı risaledir.

1.2.1.5. Kur'an Sancağı Altındaki Müslüman Kardeşler

Bu risale şu bölümlerden oluşur: Hasan el-Bennâ'nın Hitabı, İlk Davetin Işığında, İslamî Öğretiler Nerede Biz Nerede, Batı'yı Taklit Etme Hastalığı, Misyonumuz, Hazırlıklarımız, Hayalle Gerçek Arasında Bizim de Bir Hükümetimiz Olsaydı, Düşüncelerimizin Karakteristik Özelliği.

⁵⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 101.

⁶⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 106–108.

⁶¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 128.

İslam dünyasında baş gösteren taklitçilik modasını tanımlayan el-Bennâ'ya göre İslam ümmetinin içinde bulunduğu karmaşadan istifade ederek her şeyi önüne katıp, insanları tarumar etmiştir.⁶²

Misyonlarını şu şekilde açıklar.

- a) Taklitçiliğin Önünde Durmak
- b) Taklitçilikten İnsanları Kurtarmak⁶³
- c) İslamî Öğretileri hâkim kılmak

Hazırlıklarını da şöyle sıralar:

- a) İman ilk hazırlığımızdır.
- b) Cihad ikinci hazırlığımızdır.

el-Bennâ kendi düşüncelerini şöyle sıralar:

- a) Siyasî parti değiliz.
- b) Hayır Kurumu değiliz.
- c) Spor kulübü değiliz.

Hasan el-Bennâ, selef gibi İslam'ın sancağını yüceltmeyi, onlar gibi İslam dinini yaymayı, Kur'an'ı korudukları gibi korumayı ve tıpkı onlar gibi insanları, âlemlere rahmet olan İslam'la müjdelemeyi amaçlayan bir teşkilat oldukları görüşündedir.⁶⁴

1.2.1.6. Davamızın Yeni Vizyonu

Bu risale şı bölümlerden oluşur: Davamız Rabbanî ve Evrenseldir, Davamız, Akıl –Kalp Dengesini Gözetir, Araplılığın, Irkçılığın, Doğuculuğun ve Evrenselliğin Davamızdaki Yeri, Ruhun Uyanışı: İman, Şeref ve Ümit, Müslüman Fert, Müslüman Aile, Müslüman Toplum, Hür Düşünce ile Taklitçi Düşünce Arasında, Cemaat ve Fikri Yapı Olarak Amaçlarımız.

Hasan el-Bennâ'ya göre, İslam'ın yapı taşı ferttir. Önce ferdin ıslahı daha sonra aile ve toplum gelir.⁶⁵

⁶² el-Bennâ, *Risaleler*, 154–155.

⁶³ el-Bennâ, *Risaleler*, 157–159.

⁶⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 166.

⁶⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 185–187.

1.2.1.7. Geçmişten Günümüze

Bu risale İslam düşüncesinin gelişimini ve hedeflerini açıklamak için II. Dünya Savaşı'ndan hemen önce yazılmasına karar verildi. Bu risalede İslam'ın ilkelerine, İslam'ın şekillendirdiği ve uygulamasının tavsiye ettiği ıslah vesilelerine dair güzel bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Kur'an yasalarına dayanan ve Rasulullah (s.a.s)'in önderliğinde kurulan ilk İslam devletine dair anekdotlar bulunmaktadır. Bunu yanında İslam toplumunun kalkınmasını önleyen ve durumlarının bozulmasına sebep olan bazı etkenlere dair ince bir tahlil bulunuyor. Bu risalenin sonunda okuyucuya bazı yönelişler sunulmaktadır.⁶⁶

İçeriği şöyledir: Güvenilen Peygamber'in (s.a.s) Risaleti, Toplumsal Islahat İle İlgili Kur'an'ın Metodu, İslam Düzeninin Pratik Şiarları, İlk İslam Devleti, İslam Devletinin Özündeki Çözülmenin Sebepleri, Siyasî Mücadele, Toplumsal Mücadele, Materyalist Düşüncenin İslam Toplumuna Hücum Etmesi, Bizim Davamız, Diriliş ve Kurtuluşa Davettir, Vasiyet, Görevlerimiz.

1.2.1.8. Beşinci Kongre Risalesi

Hicrî 1347–1357 (m. 1928–1938) Yılları Arasında Müslüman Kardeşlerin Faaliyetlerini içeren risalesidir. İhvân-ıMüslimîn kurulduğu yıldan itibaren düzenli olarak kongreler düzenliyor, burada İhvan mensuplarıyla istişarelerde bulunuyorlardı. Bu risale Hasan el-Bennâ'nın İhvân-ıMüslimîn'in 5. Olağan Kongresinde yaptığı konuşmadan derlenmiştir. Bu risalede yer alan konular şunlardır: İhvân-ıMüslimîn'in Gayesi ve Davalarının Özellikleri, Davet Metodu ve Müslüman Kardeşlerin Diğer Gruplara Bakış Açısı.

1.2.1.9. İslam Nizamı Işığında Sorunlarımız

el-Bennâ, bu risalesinde İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu tasvir edip sorunlarının sıralamaktadır. Bu risale şu bölümlerden oluşur: Üç Bakış Açısı, Hangi Rengi Seçmeliyiz, İtirazlar, Milli Sorunlarımızı İslam'ın Işığında Çözebiliriz?, İslam'ın Işığında Ulusal Birliğimiz.

---

⁶⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 194

1.2.1.10. İslam Işığında Dâhili Problemlerimiz “Yönetim Sistemi”

Bu risalede İslam dünyasında mevcut olan yönetim sistemleri, yönetenler ve yönetilenlerin durumları açıklanmaktadır. Buna karşılık İslam’ın yönetim anlayışının yöneten ve yönetilenlere bakış açısı açıklanmaktadır.

1.2.1.11. İslam Işığında Dâhili Problemlerimiz “Ekonomik Sistem”

Bu risalede yabancı sömürgesi, ekonomik düzensizlikler, İslam’a göre ekonomik sistemin ilkeleri, devletin sorumluluğu, sosyal güvenlik gibi konulara yer verilmektedir.

1.2.1.12. Cihad Risalesi

Bu risale, Hasan el-Bennâ’nın davasının hareket noktası olan *cihad* prensibini içermektedir. el-Bennâ’nın küçük yaşlarda dahi tek hedefi İslamî cihad idi. Bu risalede, neden cihad edilmesi gerektiği, cihadın her Müslümana farz olduğu, Kur’an ve Hadislerde cihad, cihadın hükmü, İslam cihadında merhamet gibi konular yer almaktadır.

1.2.1.13. Müslüman Kadın

el-Bennâ, bu risalesinde İhvan’ın temel taşlarından olan kadınlar hakkında yazdığı risalesidir. el-Bennâ’ya göre “ Kadın toplumun yarısıdır.”⁶⁷ Bu risalede şu hususlara yer vermiştir:

- 1) Müslüman Kadın
- 2) Kadının Eğitilmesinin gerekliliği
- 3) Kadın ve Erkeğin Farklarını Gözetmek

1.2.1.14. Öğrencilere Hitap

Hasan el-Bennâ’nın Müslüman Kardeşler’in Hicrî 1357 (m. 1939) yılında kongresinde yaptığı konuşmadır. Bu risalede, el-Bennâ, öğrencilere şu konular hakkında verdiği bilgilerden oluşmaktadır: Siyaset, Hukuk, Particilik.

1.2.1.15. Altıncı Kongre Risalesi

Bu risalede el-Bennâ’nın miladî 1941 yılında Müslüman Kardeşler’in 6. Kongresinde yaptığı konuşması yer almaktadır. Bu risalede de İhvân’ı tanıtmaktadır.

⁶⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 367.

Müslüman Kardeşler'in kim olduğunu, cihad, İslam, Müslüman Kardeşler'in gayesi, Müslüman Kardeşler ve siyaset, siyasî partiler gibi konular yer almaktadır.

1.2.1.16. Bizler Pratiğe Önem Veren Bir Cemaat Miyiz?

Bu risale, İhvân-ı Müslimîn' in haftalık dergisinin yayım hayatının 2. yılındaki 14. Sayısında, Hicrî 1353 (m. 1934) yılında yayımlanmıştır.⁶⁸ Bu risalede şu konular yer almaktadır: İslam'ın Gayretli Nesillerine, Adam Yetiştirmek, Vasıtaların Belirlenmesi, Namazın Önemi, Müesseseler ve Projeler, Zekâtın Önemi, Cihad, İzzet Onurumuzdur, Kur'an'ın Değeri, Müslüman Kardeşler'in Metodu ve Değer Ölçüleri.

1.2.1.16. İlkeler Risalesi

Bu risalede, İhvan mensuplarının uygulaması gereken, diğer insanlar içinde vaaz niteliğinde olan konular yer almaktadır. Bu konular: Anlayış (Fehm), İhlâs, Amel, Cihad, Fedakârlık, İtaat, Sebat Göstermek, Soyutlanma (Tecerrüt), Kardeşlik, Güven'dir.

1.2.1.17. Usreler (Sohbet Halkaları)

Bu risalede yer alan konular şunlardır: Tanışma, Anlayış, Dayanışma ve Yardımlaşma.

1.2.1.18. Akaid (İnanç Konuları)

Bu risalede, el-Bennâ'nın inanç konuları hakkındakine dair bilgiler yer almaktadır. Akaid risalesinde yer alan konular genel olarak şunlardır: Akaidin Tanımı, İlahiyat, Allah'ın Zatı, Allah'ın Zatını Tefekkür Etme, Esmâü'l-Hüsna'ya Dair Bazı Hususlar, Allah'ın Sıfatları, Aklî Açıdan Allah'ın Sıfatları, Allah'ın Kur'an'da Belirtilen Sıfatları.

1.2.1.19. Me'surat(Dualar)

Hasan el-Bennâ'nın İhvan mensuplarına önerdiği dualardır. Bu risalede İhvan mensuplarının virdleri, yapılması gereken duaları içermektedir. Bu dualar Kur'an ayetleri ve Hadislerden alınmıştır. Me'surat, şu bölümlerden oluşur: Büyük Vazife,

---

⁶⁸ el-Bennâ, *Risaleler*,429.

Kur'an Viridi, Gece ve Gündüz Yapılacak Dualar, Çeşitli Durumlar İçin Seçilmiş Dualar, Kardeşlerin Kur'an ve Me'surat Sonrası Yaptıkları Viridleri.

1.2.2. Müzekkiratü'd-Da've ve'd-Dâ'ie

Hasan el-Bennâ'nın 1939 yılına kadarki hayatını kendi kalemiyle dile getirmektedir. Buna bağlı olarak yaşadığı olaylarla birlikte fikirleri de yer almaktadır. Eser iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Hasan el-Bennâ'nın doğumu, ailesi, eğitim hayatı yer alıyor. Hasan el-Bennâ hayatında önemli bir yeri olan Reşad Dinî Bilgiler Okulu, Öğretmen Okulu, Daru'l Ulum yıllarını anlatmaktadır. Öğretmen olarak atanmasıyla başlayan süreç, İsmâiliye'deki davet faaliyetleri ve İhvân-ı Müslimîn'in teşkilatlanması, kurduğu eğitim sistemi de yer almaktadır.

İkinci bölümde ise İhvân-ı Müslimîn'in faaliyetleri, gelişmesi, üzerinde oynana oyunlar düzenledikleri kongreler el-Bennâ'nın Müslümanların kalkınması üzerine olan görüşleri, İhvân-ı Müslimîn'in diğer ülkelere yayılması ve buralardaki faaliyetleri yer almaktadır. Ayrıca Hasan el-Bennâ'nın siyasî görüşleri ve siyasetçilerle olan diyalogları anlatılmaktadır. “ Eser M. N. Shaikh tarafından İngilizceye tercime edilmiştir.(Memoirs of Hasan al-Banna Shaheed, Karachi 1981, Delhi, 1982)”⁶⁹

1.2.3. Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi

Bu kitap aslında Hasan el-Bennâ'nın kendisinin kaleme aldığı bir eser değildir. Çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlana yazılarının bir araya getirilmesiyle oluşan derleme bir eserdir. Hasan el-Bennâ'nın bu esri iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tasavvufun doğuşu, İslam'da tasavvuf, tasavvuf ile ilgili birçok âlimin görüşü, zikir gibi konulara yer verir.

İkinci bölümü ahlâk ve eğitime ayıran Hasan el-Bennâ ahlâkın önemi, eğitim modelleri, çeşitleri gibi daha birçok konuya yer verir.

⁶⁹ Gânim, “*Hasan el-Bennâ*”. 309.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HASAN EL-BENNÂ'NIN DİN VE SİYASET ANLAYIŞI

2.1. Hasan el-Bennâ'nın Din Anlayışı

2.1.1. Tevhid (Vahdaniyet)-İlahiyyât

Etimolojik olarak *v-h-d* fiilinden gelen tevhid kelimesi, sözlükte birleştirme, *standartlaştırma*, *Allah'ın birliğine iman*, *tektanrıcılık*¹ gibi manalara gelmektedir. Terim olarak ise birlik, birlemek anlamına gelen tevhid, Allah'ın varlığını, birliğini, tüm yetkin niteliklerin kendisinde toplandığını, eşi ve benzeri bulunmadığını bilmek ve buna inanmaktır. Bu bilgi ve inanç en özlü biçimde *Lâ İlähe İllallah* cümlesiyle ifade edilir. Bu nedenle bu cümleye *Kelime-i tevhid* denir. Tevhid kelimesini manasını bilerek söyleyen ve buna inanan kişi mü'min ve muvahhid adını alır. *La İlähe İllallah*'ın manası: Alah'tan başka ilah yoktur. O tek olan ilah da, şeriki olmayan Yüce Allah'tır. Çünkü ibadete layık olan, ancak O'dur. Bu kelimenin gereği, Allah'ın dışındaki bütün ilah ismi taşıyan tağutları reddetmektir. Zira Allah dışındaki mabutların ilahlık iddiası batıldır. Çünkü O'ndan başka hiçbir şey ibadete layık değildir. Ulûhiyetin başkaları için reddedilmesi, ilahlığı sadece ortağı olmayan Allah'a ait kılmayı ve O'nun yanında ikinci bir ilah edinmemeyi gerektirir.² Allah şöyle buyuruyor: *Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi şirk koşmayın...*,³ *Kim tağutu inkâr edip Allah'a iman ederse, muhakkak kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah işitendir, bilendir.*⁴ , ... *Biz her ümmete, yalnız Allah'a kulluk etmeleri ve tağuttan da sakınmaları için Rasul gönderdik.*⁵

Tevhid, vahdaniyet kelimesi bütün İslamî literatürde genişçe yer bulan ve İslam dini ile ilgilen herkesin mutlaka açıklama, yorum yapma ihtiyacını hissettiği temel İslamî kavramlardandır. Özellikle İslam Mezheplerin zuhuruyla beraber yeniden anlamlandırılmaya, farklı görüşler ileri sürüp taraftar toplamaya çalışmak için kavramları yeniden yorumlama anlayışıyla hareket eden mezhep taraftarlarının üzerinde durdukları en önemli kavramlardan biri de hiç kuşkusuz Tevhid kavramıdır. Bazı mezhepleri nitelendirmek isterken önce onların tevhid, özellikle de Allah'ın zatı ve sıfatları

¹ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 575.

² el-Bennâ, *Risaleler*, 505.

³ Nisa, 4/36.

⁴ Bakara, 2/256.

⁵ Nahl,16/36.

hakkında ne tür açıklama yaptıklarına, konuya nasıl yaklaştıklarına bakılarak mezhepler sınıflandırılmaktadır. Bu sayede hem mezhepler hem de İslam dünyasına damgasını vuran şahsiyetler kategorize edilmiştir. Tevhid anlayışındaki farklılıklar ile Müslümanlar arasında dinden çıkma, ehli küfür kavramları İslam literatüründe oldukça yer bulan kavramlar olma hüviyetine sahip olmuştur.

İslam dünyasının son asrına ismini yazdıran ve kurduğu teşkilat ile özellikle son dönemlerde adından sıkça söz edilen Hasan el-Bennâ da tevhid, vahdaniyet kavramı üzerine yer yer açıklamalar getirmektedir. Ancak görüşleri selefi çizgide olan Hasan el-Bennâ'nın kendine has bir iman nazariyesi bulunmamakla birlikte taraftarları bu konudaki görüşlerini özellikle ona atıflarda bulunarak izah etmişlerdir. Hasan el-Bennâ'ya göre, Allahu Teâlâ'yı tek ilah olarak kabul etmek, O'nu her türlü noksan sıfatlardan tenzih etmek olan vahdaniyet İslam inancının temel esasıdır. Allah inancı bozulmamış ruhlarda, insan fitratında var olan ve hiçbir delile ihtiyaç duymayan vicdanî bir inaçtır. Vahdaniyet şöyle izah edilebilir: Allah vardır, tektir, şeriki, eşi ve benzeri yoktur. "Bütün yüksek sıfatlarla muttasıf, bütün eksik sıfatlardan da münezzehtir."⁶ Alah birdir, tektir. O'nun benzeri ve şeriki yoktur. Allah şöyle buyurdu: *İki ilah edinmeyin. O, ancak tek ilahtır. O halde yalnız benden korkun. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İtaat de daima O'na olmalıdır. Öyle iken siz Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?*⁷ *Andolsun, "Allah için üçüncüsüdür" diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse andolsun onlardan inkâr edenlere elbette elem dolu bir azap dokunacaktır. Hâlâ mı Allah'a tövbe etmezler ve ondan bağışlanma istemezler? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*⁸

Allahu Teâlâ'nın sıfatları hakkında bize bilgi veren ayet ve hadisleri tevil ve ta'til edilemez. Hz. Peygamber ve ashabı bu konu ile ilgili nasıl bir tavır sergilemişlerse biz de öyle davranmalıyız. Bu konularda ilaveler veya eksiltmeler yapıp mevzuyu dallandırıp budaklandırmamalıyız.⁹

Allahu Teâlâ'nın zatı her daim konuşula gelmiştir. Bu konuşmalar bazen insanların imanını kuvvetlendirirken bazende dinden çıkmalarına, küfre girmelerine neden olmuştur. Çünkü sırrını bilmedikleri hakkında konuşmuş bu nedenle

⁶ Küçükağa, "Hasan el-Bennâ'nın İslam'ı Toplumda Yeniden Hakim Kılma Mücadelesi", 36.

⁷ Nahl, 16/ 51-52.

⁸ Maide, 5/ 73-74.

⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 475.

sapıtmışlardır. İşte bu nedenle Hz. Peygamber, Allahu Teâlâ'nın zatı hakkında düşünmeyi yasaklamış, O'nun yarattığı şeyler hakkında tefekkür edilmesini emretmiştir. Allahu Teâlâ'nın zatı hakkında düşünmeyi yasaklamak insan aklını donuklaştırmak veya akli hapsedmek anlamına gelmez. Aksine bu, akli, sınırlarını bilmeye, boş ve insanı sapıklığa sürükleyen şeylerle uğraşmaması gerektiği yönünde getirilmiş bir yasaktır. Bu, ayrıca Allah'ı bilen tanıyan kimselerin yoludur. Allah'ın zatı, insan aklının ulaşamayacağı, kavrayamacağı kadar büyüktür. Çünkü idrak alanı ne kadar genişlerse genişlesin insan akli sınırlı, sonlu ve yaratılmış bir yapıdadır. Peki, Allahu Teâlâ, kullarının zatının alamayacağı bir varlık ise insan O'nu nasıl anlayacak veya nasıl tanıyacaktır? Bu sorunun cevabının Allah'ın kendini kullarına tanıttığı sıfatlarında gizli olduğuna inanan Hasan el-Bennâ, Müslümanların bu sıfatları öğrenip ezberlemesinin çok güzel bir davranış olduğunu söyler. Allahu Teâlâ'nın bu isim ve sıfatlara Kur'an ve hadisler ışığında açıklamalar getiren Hasan el-Bennâ, Allahu Teâlâ'nın isimleri ve sıfatları ile ilgili kitap isimleri verir.¹⁰

İslam âlimleri, Allahu Teâlâ'nın Kur'an'da ve hadislerde geçen isim ve sıfatlarla bu isim ve sıfatlar Allahu Teâlâ'nın büyüklüğünü ifade etse bile Allahu Teâlâ'ya ait bir isim olarak kullanılmaması gerektiği husunda hemfikirdirler. Allahu Teâlâ'nın isimleri arasında O'na has olan ismi *Allah* lafzıdır. Diğer isimler sıfat niteliği taşımaktadır. Bu nedenle bu isimler kullanılırken *Allah Rahimdir*, *Allah Azizdir* şeklinde Allahu Teâlâ'yı tanıtmak amaçlı kullanılmaktadır. Allahu Teâlâ'nın isimleri bütün lafızlardan daha üstün daha şerefli dir. Allahu Teâlâ'nın isimlerine kadar çok zikredilirse o kadar sevaba nail olunur. Kul Allah'ın isimlerini zikretmeye devam ederse nefsi duygulardan arınır, nefsi temizlenir. Bu konu da Kur'an ve hadislerde geçen budur. Bunun dışındakiler ise bidat hükmündedir.¹¹

Allahu Teâlâ'nın sıfatlarını akli, mantikî ve nakli açıdan değerlendiren Hasan el-Bennâ, insanın gözlerini kâinata çevirdiğinde Allah'ı bulacağını ifade eder. Kâinatın kusursuz yaratılışının farkına varan insanın ulaşacağı tek gerçek şu olacaktır: Bu evrenin bir yaratana var ve bu yaratan, insan aklının idrak alanı dışında kalacak kadar büyük ve yücedir. Bu Yaratıcı, her şeye gücü yeten, her daim Hayy ve Kayyum olan, yaratılanlara benzemeyen ve hiçbir şeye muhtaç olmayan, ezeli ve ebedi olan, ilmi her

¹⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 505-509.

¹¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 509- 511.

şeyi kuşatan, evrenin kanunlarının ötesinde olan ve bütün varlık âlemini var edendir.¹² De ki: Eğer biliyorsanız söyleyin: Yer ve yerde bulunanlar kime aittir? Allah'ındır diyecekler. Öyle ise siz hiç düşünüp öğüt almaz mısınız? de. De ki: Yedi kat göklerin Rabbi, büyük Arş'ın Rabbi kimdir? Allah'ındır, diyecekler. Öyle ise ona karşı gelmekten sakınmaz mısınız? de. De ki: Eğer biliyorsanız söyleyin: Her şeyin hükümrânlığı elinde olan, kendisi koruyan, kendisine karşı korunulamaz olan kimdir? Allah'ındır diyecekler. De ki: Öyle ise nasıl aldaniyorsunuz? Hayır, biz onlara gerçeği getirdik, fakat onlar kesinlikle yalancılardır. Allah hiçbir çocuk edinmemiştir. Onunla birlikte başka hiçbir ilah yoktur. Öyle olsaydı her ilah kendi yarattığını alır götürür ve mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı. Gaybı da, görülen âlemi de bilen Allah, onların yakıştırdığı nitelermelerden uzaktır. Onların koştukları ortaklardan çok yücedir.¹³

Kur'an'da Allah'ın isim ve sıfatlarına işaret eden ayetlerden bazılarını delil getiren el-Bennâ bu ayetler ışığında İslam inancında var olması gereken Yaratıcıyı tarif eder. Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten, sonra Arş'a kurulan, güneşi ve ayı buyruğu altına alandır. Bunların hepsi belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, âyetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağımıza kesin olarak inanasınız. O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda, düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır. Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları, üzüm bağları, ekinler, bir kökten çıkan çok gövdeli ve tek gövdeli hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanır. Ama biz ürünleri konusunda bir kısmını bir kısmına üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.¹⁴

Kelam âlimlerinin Alah-u Teâlâ'nın sıfatlarını açıklamak için getirdikleri aklî ve mantikî delilleri takdirle karşılayan el-Bennâ, bu sayede insanların şüphelerinin giderileceğini ve yanlış anlamalara mahal verilmeyeceğini ifade eder. Ancak el-Bennâ'ya göre Allahu Teâlâ varlığı o kadar açık ve o kadar mükemmel sıfatlara sahiptir ki bu durumu ispat etmek için herhangi bir delile ihtiyaç yoktur. Kibirli, kalbinde hastalık bulunan insanlar bu konularda delil isterler. Ancak Allah bile kendini insanlara deliller yoluyla tanıtırken bu delillere gerek olmadığını düşünen Hasan el-Bennâ'nın bu

¹² el-Bennâ, *Risaleler*, 514.

¹³ Mü'minun, 23/ 84-92.

¹⁴ R'ad, 13/2-4.

görüşü isabetli değildir. Ayrıca Hasan el-Bennâ bu konudaki çalışmaları önce takdir edip daha sonra da eleştirmesi ve deliller yoluyla Rabbini tanımak isteyen Kelam âlimlerini *kalbinde hastalık bulunan, baġnaz tipler*¹⁵ olarak tanımlaması da kendisiyle ve ilimle yaşadığı tenakuzu göstermektedir. Ayrıca konunun devamında yine de bazı delilleri sıralama ihtiyacı hissetmesi de olayın farklı bir cephesini bize göstermektedir.

Selefi âlimler Allahu Teâlâ'nın zatı ve sıfatları ile ilgili konularda konuyu Allah'a havale etmişlerdir. Allah'ın eli, gözü vs. kavramları olduğu gibi kabul eder, burada kastedilen manayı insanın kavrayamayacağını, bunların hakiki anlamını Allah'ın bilebileceği görüşündedirler. Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili ayetlere iman edilir ancak bu konu hakkında yorum yapanlar Peygamberin yolunu terk etmiş, İslam cemaatinde de ayrılmışlardır. Çünkü Müslümanlar bu konularda asla yorum ve te'vil yapmamışlardır. Bu bonuların keyfiyeti bilemeyiz görüşündedirler. Allahu Teâlâ bu konularda bu kadar bilgi vermiş ve bu kadar konuşmuşsa bize de bu kadar konuşmak düşer. Halef âlimleri ise bu kelimelerin mecaz anlam taşıdıklarını zahiri anlamların kastedilmediği, te'vil edilmelerinde herhangi bir sakıncanın olmadığı görüşündedirler.¹⁶

Selefi eğitim metoduyla yetişen ve yine aynı doğrultuda fikirler beyan eden Hasan el-Bennâ, tevhid nazariyesini de seleflerle aynı paralelde açıklamıştır. Allah'ın zatı ve sıfatları ile ilgili yazdığı "Akaid Risalesi"nde bu konuya özellikle açıklamalar getirmiş, ancak bu açıklamalarında da klasik tevhid anlayışının dışına çıkamamıştır.

2.1.2. Kur'an

Kur'an kelimesi, *ka-ra-e* fiilinden türetilmiş mastar olup meful anlamında okunan şeye isim olan Kur'an-ı Kerim¹⁷, insanları mutluluğu ve hidayeti için Allahu Teâlâ tarafından, miladi 610 yılında, çoğunlukla Cebrail vasıtasıyla, Arapça olarak Hz. Muhammed'e hem mana hem de lafız olarak vahyedilen, tevatür yoluyla bize kadar gelen, kendisiyle ibadet edilen yirmi üç senelik bir zaman zarfında peyder pey indirilen en son ilahî kitaptır.¹⁸ Bu nedenle kıyamete kadar her asrın insanına hitab eden evrensel niteliklere sahiptir.

¹⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 527.

¹⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 539.

¹⁷ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 412.

¹⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, I. Cilt, DİB Yay., Ankara 1988, 9-16. Mehmet Soysaldı, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yay., Ankara 2001, 9; Mehmet Soysaldı, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yay., Ankara 2001, 34.

*Ey Muhammed, De ki: Bana cinlerden bir topluluğun (Kur'an'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi. Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız.*¹⁹ Bu ayetlerle Kur'an'ı tanıtmaya başlayan Hasan el-Bennâ, İslam'ı anlamada, yaşamada ve inanmada her Müslümanın temel kaynağı Kur'an ve Sünnet-i Seniyye olduğu görüşündedir. Ona göre, Kur'an-ı Kerim, insanları zorlayan, anlaşılması güç bir kitap değildir. Aksine kolay okunabilen ve anlaşılabilir bir kitaptır.²⁰ Kur'an, iman eden kalplere hayır, iyilik, hikmet ve ilim akıtan bir kitaptır. Kendisiyle tilavet edilen ve bu sayede Allah'a yaklaştıran en faziletli kitaptır. Kur'an'ı, Allah'ın ziyafeti olarak tanımlayan İslam âlimlerinin bu ziyafetten Müslümanların elinden geldiğince istifade etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.²¹

Kur'an, sadece okunmak için değil ayetleri üzerinde düşünmek ve bunun sonucunda da hayatta tatbik etmek için gönderilmiştir. Kur'an, İslamî toplumun hayatını düzenleyen, Peygamber Efendimize yirmi üç yıllık bir zaman zarfında, tedricen indirilen evrensel bir kitaptır. Kur'an'ın en büyük özelliklerinden biri gelmiş ve gelecek bütün milletleri kapsayacak ve onların hayatının tanzim edecek ilkelere sahip olmasıdır. Bu ilkeler:

1. Rabbaniyet.
2. İnsan onurunun yüceltilmesi.
3. Ceza ve mükâfat anlayışının yerleştirilmesi.
4. İnsanlar arasında kardeşliğin ilan edilmesi.
5. Kadın ve erkeği geliştirmeye teşvik etmek, görev ve sorumluluklarda eşit olduklarını bildirmek ve her birinin kendine ait görevlerini uygun bir şekilde belirlemek.
6. Yaşama, mülk edinme, çalışma, sağlıklı yaşam, hürriyet, öğrenme gibi hakları garanti altına almak suretiyle toplumun güvenliğini sağlamak.
7. Toplumun fertlerinin içgüdülerini kontrol altına almak.
8. Suçlara karşı kesin çözümler getirmek ve suçla mücadele etmek, ümmetin birliğini pekiştirmek ve tefrikanın görüngü ve sebeplerini yok etmek

¹⁹ Cin, 72/1-2.

²⁰ Ömer Küçükkağa, "Hasan el-Bennâ'nın İslam'ı Toplumda Yeniden Hâkim Kılma Mücadelesi", *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, Artus Basım, II. Cilt, Ankara 2012, 34.

²¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 567.

9. Ümmetin fertlerini, bu düzenin getirmiş olduğu prensipler uğrunda savaşılmaya yöneltmek.

10. İslam devletini, İslamî düşüncenin temsilcisi, koruyucusu, uygulayıcısı ve taşıyıcısı olarak kabul etmek.²²

Allahu Teâlâ, Kur'an'ı alemşümül, genel bir nizam ve intizam, dünyevî ve uhrevî meseleleri düzenleyen bir kitap olarak indirmiştir. *Ona öntünden de ardından da bâtil gelmez. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah'tan indirilmiştir.*²³ Hasan el-Bennâ'ya göre, Müslümanların Kur'an'a karşı üç görevi vardır:

1. Kur'an'ı okumak, O'nunla ibadet etmek, O'nu şefaathî kılarak Allah ile kurbiyet kazanmak

2. Kur'an'ı dinin temel kaidelerin kaynağı haline getirmek, dini ondan öğrenmek

3. Kur'an'ı dünya ile ilgili meselelerin halledilmesinde temel saymak²⁴

Müslümanların Kur'an'a bakışlarını yorumlayan el-Bennâ Müslümanların şu an diğer hukukları Kur'an'ın önüne geçirmiş olduklarını, Kur'an'ın hükümlerini hayatlarının dışına itmiş olduklarını söyler. Kur'an, bu dönemde Müslümanların nazarında muska yapmak, mezarlıkta okunmak, hastalara şifa niyetine, düğünlerde süs, cenazelerde ise kederi pekiştirmek için okunmaktadır. "Kur'an geçmişte namazların süsü iken şimdi ise eğlencelerin süsü haline gelmiştir." diyen el-Bennâ eski ile günümüzü kıyaslarken şöyle der: Ecdad döneminde, vaaz ve hutbelerde ilk sıradayken, şimdi ise büyücülerin ve muskacıların vazgeçilmezi haline gelmiştir.²⁵ Kur'an'ın bu şekilde kullanılmasından rahatsız olan Hasan el-Bennâ, Kur'an'ın aslî görevi olan Müslümanların hayatını düzenleyen kitap olma hüviyetine döndürmek için özellikle de vaaz ve hutbelerinde ayetleri oldukça sık kullanmıştır. Kur'an'ı, bireyin ve toplumun yeniden inşasında, İslam'ı sosyal hayata yeniden hâkim kılacak en önemli unsur olarak gören Hasan el-Bennâ, kendi saflarına katılanlara, Kur'anî bir hayat yaşamaları tavsiyesinde bulunur. Bunun için yanlarında sürekli Kur'an-ı Kerim taşımalarını ve her gün en az bir cüz okumaları tavsiyesinde bulunur. Çünkü Kur'an, insanı koruyan gizli bir kalkandır. Günahlardan, nefs-i emmarenin hilelerinden muhafaza eder. Kur'an'la meşgul olan insanla Allah arasındaki bağ daha da kuvvetlenir. Ayrıca kişinin ilim ve kültür seviyesini yükseltir. Kur'an, insanın takva mertebesine ulaşip muttakiler safında

²² el-Bennâ, *Risaleler*, 196-198.

²³ Fussilet, 41/42.

²⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 462.

²⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 465.

yer almasının sağlar. Böylece bireyden başlayan İslamî toplum Kur'an nuruyla aydınlanacak ve nihayetinde özlenen Dünya Müslümanları birlikteliği sağlanacaktır.²⁶

Hasan el-Bennâ, hedeflediği İslam toplumu projesinin ancak Kur'an'ı hayata hâkim kılarak oluşturacağı inancındaydı. Ayrıca günümüzde Kur'an'ın Müslümanların algı dünyasında yerinin değiştiğinden ve aslî foksiyonunu yitirdiğinden yakınmaktadır.

2.1.3. Peygamber ve Sünnet-i Seniyye

İnsanların hidayetini, dünya ve Ahiret saadetini gaye edinen son ilahî kitap Kur'an-ı Kerim, açık anlaşılır özelliğine rağmen, insanlar tarafından her dönem Kur'an'ın açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ondaki hikmet ve hakikatleri bize öğretecek olan şahıs da Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber Kur'an tefsirinin kaynağıdır. Çünkü O, Kur'an'ın ilk muhatabıdır. Hz. Peygamber'in vazifesi, Kur'an'ı tebliğ ve teybindir.²⁷ *Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.*²⁸ Bu nedenle Kur'an denince akla gelen ilk kişi Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber'in sünneti, Kur'an'ın açıklamasıdır.²⁹

Hasan el-Bennâ'ya göre sünnet, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleridir. Sünnet, Kur'an'ın ve İslam dininin anlaşılmasında şer'i delildir. Sünnet, Kur'an'ın mücmel bıraktığı yerleri açıklayan bir kaynak olarak kabul edilir. Sahabe, tabiin ve İslam âlimleri Kur'an'dan sonra Hz. Peygamber'in sünnetini ikinci kaynak olarak kabul etmiştir. Hasan el-Bennâ'ya göre kalbinde, zihinde fesatlık hastalık bulunanlar, akidesi bozuk olanalar ancak sünnet kabul etmezler. Bu tür insanların ve İslam düşmanı olanların hadisleri ve sünneti eleştirmedeki dayanakları ise metinlerdeki tutarsız olduğunu düşünmeleri ve senetlerin zayıf olduğu iddiasıdır. Hâlbuki hadis âlimleri bu konularda çok ciddi çalışmalar yapmış ve bu konu dirayet ve rivayet konusunda yapılan nitelikli çalışmalarla halledilmiştir.³⁰

İslam'ı hükümlerin anlaşılmasında Kur'an nasıl ilk kaynaksa sünnette ikinci kaynaktır. Buna iman etmek şarttır, aksini iddia eden, inkâr eden kâfir olur. Çünkü

²⁶ Küçükağa, "Hasan el-Bennâ'nın İslam'ı Toplumda Yeniden Hakim Kılma Mücadelesi", 40.

²⁷ Mehmet Soysaldı, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yay., Ankara 2001, 21.

²⁸ Maide, 5/67.

²⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 47.

³⁰ Ali Abdülhalim Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan El-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, Yöntem Yay., İstanbul 2000, 48-49.

dinde zorunlu olarak bilinmesi gereken bir şeyi inkâr etmiştir. Ayrıca bizzat Kur'an, Hz. Peygamber'i tanımlarken bu konuda ne kadar hassas olduğundan bahseder. *O, nefis ve arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.*³¹ Bu ve benzeri ayetlerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'e itaat farzdır. Ayrıca buradan hareketle Hz. Peygamber'e gelen vahyi iki kısımda değerlendirebiliriz.³²

1. Metin ve ifadesi tam olarak elimizde olan Kur'an,

2. Metni ve ifadesi sadece mana itibariyle rivayet olunan Hz. Peygamber'den gelen haberdir. Hz. Peygamber bize Allah'tan gelen haberleri yine vahiy kanalıyla açıklayandır. *(O peygamberleri) Apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.*³³ Allah, Kur'an'a nasıl uymamızı emrediyorsa, vahyin ikinci mahsulü olan Sünnete de uymamızı emrediyor. *Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir.*³⁴ Hasan el-Bennâ, sünneti anlamada güvenilir hadis âlimlerine müracaat edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Hasan el-Bennâ'ya göre İslam dini hatadan korunmuşluk sıfatını peygamberler dışında kimseye vermez. Bu nedenle kişinin sıfatının âlim, fakih, havas-avam olması ona ismet sıfatını verdirmez. Çünkü Âdemoğlu hata yapmaya meyilli olarak yaratılmıştır. Bu nedenle insanların görüşleri ancak Allah ve Rasulüne muvafık ise alınmalıdır. Bir kişinin âlim olması, İslamî ilimlerde derinleşmesi ne dereceye varırsa varsın söylediği her sözün kesin olarak kabul edileceği anlamına gelmez. Buna mezhep âlimleri de dâhildir. İsmet sıfatına sadece Peygamberler sahiptir. Çünkü onlar Allah tarafından korunmuştur. Çünkü onlara heva ve heveslerine göre değil Allah'tan gelen emirlere göre hareket etmişlerdir. Kur'an ve Hz. Peygamber'den gelen hadisler bize ulaşmıştır. Bu ikisi için de masumiyet vardır. Zira biliyoruz ki bunlara masum olan Peygamber'den geliyor.³⁵

Hasan el-Bennâ'nın Peygamber, Nübüvvet anlayışına baktığımızda onun bu konuya farklı bir pencere açmadığını görmekteyiz. Hz. Peygamber'in, Allah tarafından

³¹ Necm, 53/3-4.

³² Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan El-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 50.

³³ Nahl, 16/44.

³⁴ Nisa, 4/59.

³⁵ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan El-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 75.

gönderiliğini, hatadan ve yanlıştan korunduğunu, peygambere uymanın farz olduğunu dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in metodu ile kendi metodunu karşılaştırdığı ve Hz. Peygamber ile ahabî arasındaki ilişki ile, İhvân ile kendi arasındaki diyaloga benzettiği görülmektedir. Hadislere yaklaşımında da selefî bakıştan taviz vermediğini görmekteyiz. Hadis kitaplarındaki hadisleri mevzu-sahih ayırımına tabi tutmadan kabul ettiği, güvenilir diye sıraladığı Buhari, Müslim, Tirmizi, İbn Mace, Nesai, Ebu Davud gibi hadis âlimlerinin kitaplarındaki hadisleri olduğu gibi kabul etmiştir. Hâlbuki bu konudaki araştırmalarda bu hadis kitaplarında da mevzu hadislerin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Hasan el-Bennâ'nın hadis metinlerini de olduğu gibi kabullendiği göze çarpan bir diğer husustur.

2.1.4. Selef-i Salihin

Hasan el-Bennâ'ya göre ilk nesil İslam dinine girdikten sonra, dinleri uğruna büyük çabalar harcamış, öyle ki gerektiğinde canlarını ortaya koymuştur. Karşılığında da yalnızca Allah'ın rızasını istemişlerdir.³⁶ Selef-i Salihinin hayatı, Kur'an ve sünnetin uygulamasıdır. Çünkü Selef, Kur'an ve sünnette var olan emirleri hayatında tatbik etmiştir. Bu nedenle Selef-i Salihin Kur'an ve sünnette var olan emirlerin "pratik örnekleri ve şekillenmiş misâlleridir."³⁷ Selef, kendi şahsî düşüncelerini, isteklerini içinde yaşadıkları şartları, maksat ve niyetlerini, Kur'an âyetlerini anlarken bir tarafa bırakmış bir şekilde Kur'an'a yönelmiştir. Bu nedenle Kur'an, onların hayatına yön vermiş, istek ve arzuları, Hz. Peygamber'in onlara Allah'tan getirdiği ilahî vahye tabi olmuştur. Onların bu davranışları, gerçek bir iman ve inanmışlığın göstergesidir. Bu nedenle onların birçoğu Kur'an'ın tefsirden çekinmiş, Kur'an'ı kendi arzu, istek ve heveslerine uydurmak endişesiyle re'y tefsirinden kaçınmışlardır.³⁸

el-Bennâ, Müslüman Kardeşleri kendilerini sadece ibadete vermiş, her şeyden elini eteğini çekmiş bireyler olmadığını savunur. İlk Müslümanların da böyle yaşadığını İslam'ı bu şekilde anladıklarını söyler. Onlar, İslam'ı bir bütün olarak yani onu, akide, ibadet, vatan, millet, mana, madde, kültür, kanun, müsamaha ve kuvvet olduğuna inandılar. Selef ibadetlerini aksatmaz, Rablerine karşı vazifelerini yerine getirirdi. Onlar dünya ve âhiret dengesini sağlamaya çalışırdı. İlk dönem Müslümanları geceleri abid,

³⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 41.

³⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 47.

³⁸ el-Bennâ, *Mekasidu'l-Kur'ani'l-Kerim*, Çev. Yusuf Işıcık, Şihab Yay., Beyrut 1979, 5.

gündüzleri mücahid idi.³⁹ Sahabe, İslam'ın hakikatını anlamış ve bu uğurda canlarını bile feda etmiştir. Ancak günümüzdeki Müslümanlar, imanları uyuşuk ve kendileri de tembel oldukları için Müslüman ülkeler hep gerilemiştir.⁴⁰

Sahabe, Hz. Peygamber'in *kardeş olun* sözünü kendilerine düstur edinmişti. Onlar arasındaki ülfet ve sevgi İslam dininden kaynaklanmaktaydı. Çünkü İslam onlara şöyle seslenmekteydi: *Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.*⁴¹ Onlardaki sevgi, iman kardeşliği sevgisiydi ve bu sevgi kan bağından bile daha güçlü bir bağlılığı beraberinde getirmekteydi. *Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.*⁴² Ancak son devir Müslümanları esas vazifelerini unutmuş, ayrılığa düşmüştür. Bu nedenle Müslüman toprakları batılı emperyalistlerin egemenliği altında inlemektedir.⁴³

Sahabenin birbirine üstünlüğü ile ilgili konuşmanın boş ve faydasız bir iş olduğunu düşünen Hasan el-Bennâ, onların her birinin Allah katında önemli bile yerde olduğunu söyler. Onların aralarında çıkan ihtilaflara dalan kimsenin sıkıntıya gireceğini düşünen Hasan el-Bennâ, böyle bir tavrın caiz olmadığını düşünür. Çünkü bizzat Kur'an onları övmüş ve kendilerine hüsnada bulunulacağından bahsetmiştir. *İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu, büyük başarıdır.*⁴⁴ Muhammed, Allah'ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir

³⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 144.

⁴⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 83.

⁴¹ Al-i İmran, 3/103.

⁴² Hucurat, 49/10.

⁴³ el-Bennâ, *Risaleler*, 83.

⁴⁴ Tevbe, 9/100.

ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.⁴⁵ Kur'an ayetleri kadar Hz. Peygamber'den gelen hadis-i şeriflerde mevcuttur. "Ashabıma sebbetmeyin (dil uzatmayın). Nefsim elinde olan Zat-ı Zü'l-Celâl'e yemin olsun ki(sizden) biri, Uhud Dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin infak ettiği bir müdd'e hatta yarım müdd'e bedel olmaz."⁴⁶ Ayetler ve hadisler gösteriyor ki sahabenin yaptıklarından dolayı sorgulanması caiz değildir. Bu husus tamamen Allah'a kalmıştır.⁴⁷

Hasan el-Bennâ, sahabeyi kendine örnek almış ve teşkilatını da sahabe modeline benzetmiştir. Sahabe, nasıl ki Kur'an'ı ve İslam'ı yaymak için çalışmışsa İhvân'da aynı şekilde çalışmıştır, görüşündedir. Sahabenin üstünlüğü meselesinin ve aralarındaki ihtilafların diğer Müslümanlar tarafından tartışılmasını ayet ve hadisler ışığında caiz olmadığı görüşündedir.

2.1.5. İman Kavramı

Lügatte *emn* ve *eman* kökünden türeyen iman kelimesi emin olmak, emniyette olmak, güvenlik, huzur gibi manalara gelir.⁴⁸ Kur'an Kerim'de iman kavramı, tasdik etmek, inanmak anlamlarında kullanılmıştır. Ayetlerin geneline bakıldığında iman kavramının kalp ile ilişkilendirildiği göze çarpmaktadır. Terim olarak ise iman, Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği her şeyin gerçek olduğunu kabul ve itiraf etmektir. Hz. Peygamber'in getirdiği şeyleri doğru olduğunu ikrar ve itiraf eden kişiye de mü'min denir. İman esas itibariyle kalp işi olmasına karşın toplumda Müslüman muamelesi görmesi için de dil ile de ikrar etmesi gerekmektedir.⁴⁹

İman kavramı, İslam tarihinde, Hz.Osman'ın yine Müslüman olan asiler tarafından öldürülmesi ile vuku bulan Cemel ve Sıffin savaşları ile gündemde yerini aldı. Bu savaşlarda ölen ve öldüren taraf Müslüman olduğu için bunların ahiretteki durumlarının ne olacağı ile ilgili tartışmalar başladı. Bu konu İslam mezheplerinin doğuşunu beraberinde getirdi.⁵⁰

⁴⁵ Fetih, 48/29.

⁴⁶ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., 12. Cilt, Ankara 1995, 415.

⁴⁷ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü(İmam Hasan El-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 100-102.

⁴⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 14.

⁴⁹ Soysaldı, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, 67-68.

⁵⁰ Sönmez Kutlu, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, II. Baskı, Kitabiyat Yay., Ankara 2002, 16.

İslam tarihi boyunca İslam âlimleri kendi mezhebî unsurlarına göre kavramları anlamış ve yorumlamışlardır. Selefî çizgide olan âlimlerce *kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amel olarak*⁵¹ tarif edilegelmiştir.

Hasan el-Bennâ, imanı şöyle tanımlar: *İman şirke karşı buğz ve Allah'ı sevmektir. İman sahip olunan ilk kuvvettir.*⁵² Amellerin esası olarak kalbin ameli merkeze alan Hasan el-Bennâ, imanı kalbin ameli olarak tarif eder. Ancak insanları, Allah'a imana götüren delillerle mutmain olup bu delilleri içselleştirmelerine göre imanların kuvvetli ve zayıf olabileceklerini ve buna göre de derecelerinin farklı olacağını söyler. Yani insanların amelleri ile imanı arasında bir ilişki olduğundan bahseder. Klasik kelam anlayışındaki imanın artıp eksilmesi konusuna değinen Hasan el-Bennâ, kişinin amelleri ile imanı arasında paralellik olduğunu vurgular. Amellerin imanı kuvvetlendirdiği ve Allah'a daha da yakınlaştırdığı görüşündedir. İnsanların dinî inançlarını birbirinden farklı olduğunu söyleyen Hasan el-Bennâ, iman ve imanının kesinliği, inanç kavramının güçlülüğü üzerinde durur. Ona göre, kimi insanlar hasbelkader, çevresinden etkilenerek, geleneksel olarak iman eder. Bu kimseler şüpheli şeyler karşısında imanlarının ve inaçların değişmeyeceği, sarsılmayacağı belli olmaz. Kimi insanlar ise araştırarak, ilmi verilerle iman eder. Bu insanların imanı ve inancı daha kuvvetli ve kesin olur.⁵³

Hasan el-Bennâ, Müslümanların imanını uyusuk ve kalplerde uyuyan iman olarak tarif eder. İman melekeleri zayıf olan Müslümanlar bu nedenle imanın gereklerini ve hükümlerini uygulamak istemiyorlar. Buna karşın kendi kurduğu teşkilatın mensuplarının imanını da ateşle, kuvvetle yanan, toplumun aksine kalplerinde her daim uyanık ve canlı iman olduğunu ifade eder.⁵⁴

Hasan el-Bennâ, iman anlayışında kendine has bir nazariye geliştirmemiş, bilinen selefî görüşleri tekrarlarla yetinmiştir. Ancak iman kavramına orijinal tanımlar getirmiştir.

⁵¹ Soysaldı, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, 70.

⁵² el-Bennâ, *Risaleler*, 141-142.

⁵³ el-Bennâ, *Risaleler*, 501-502.

⁵⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 44.

2.1.6. Din ve Dinin Kaynakları

2.1.6.1. Dinin Anlamı

Hasan el-Bennâ'nın din anlayışında İslam üzerinden yürüyen tanımlamalarla karşılaşmaktayız. İslam'ı merkeze alarak bir din anlayışı geliştiren Hasan el-Bennâ, diğer dinler ile ilgili değerlendirmelere fazla yer vermemiştir. Ancak var olan din mensubları ile ilgili yorumları ve teorileri mevcuttur. O dini, "Kulun, Allah'a ulaşmak için tevessül ettiği bir pencere"⁵⁵ olarak tanımlar. Ona göre beşerî oluşumlar, bilim ve felsefî oluşumlar insan ruhuna sirayet edemez. Beşerin ruhunu çorak arazi olarak tanımlayan Hasan el-Bennâ, çorak insan ruhunu doyuracak ve ona hayat verip canlandıracak tek şeyin semavî dinler olduğunu söyler. Dinin insan ruhunu iman ve takva ile doldurup insan melekesini kazandırdığı görüşündedir.⁵⁶

Hasan el-Bennâ, dinin kaynaklarını Kur'an ve sünnetten ibaret görmektedir. İslam'ın bütün hükümlerinin Kur'an ve sünneti seniyyeden oluştuğuna sık sık vurgu yapması, din anlayışının selefî doğrultuda olduğunu göstermektedir. Ona göre, Allah'ın Kitab'ı, Hz. Peygamber'in sünneti ve selefî salihinin hayatı bizim yol göstericimizdir. Çünkü Kur'an İslam dininin temel direğidir. Hz. Peygamber'in sünneti Kur'an'ın açıklamasıdır. Selefî salihinin hayatı ise Kur'an ve sünnetin uygulamasıdır.⁵⁷

2.1.6.2. İslam

İslam kelimesi, *se-li-me* fiil kökünden türeyen, lügatte, esenlik, sağlık, afiyet anlamına gelen bir kelimedir.⁵⁸ Bu manada, görünen, görünmeyen bütün kötülüklerden, uzak olmak, esenlik ve huzura ermek, teslim olmaktır. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'de sıkça kullanılmaktadır. En güzel misali Hucurat Suresi'nin 14. ayetinde geçen *eslem* kelimesidir. Fiil olarak ise esleme, kalpten, gönülde inanmak, eylemlerle bunu göstermek ve Allah'a tam anlamıyla itaat etmek, boyun eğmektir.⁵⁹ Allah tarafından peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilen dünyada ve ahirette insanları mutluluğa ulaştıracak hayat şekli, itikadî ve amelî bir nizamdır. İslam, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahî bir kanundur.

Hasan el-Bennâ'ya göre ise İslam, hayatın bütün alanlarını kuşatan bir düzendir.

İslam:

⁵⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 282.

⁵⁶ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 148.

⁵⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 47.

⁵⁸ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 229-230.

⁵⁹ İsmail Çalışkan, *Kur'an'da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, 131-132.

1. Hem devlet ve vatan, hem hükümet ve ümmettir.⁶⁰ İslam, devlet ile fert arasında varolan karşılıklı yükümlülükleri kendi bünyesinde bulundurmaktadır. Bütün beşerî sistemlerin eksikliklerinden uzak ilahî nizam olan İslam, beşerî sistemlerin yüklediği sorumlulukları Allah'ın kanunu olarak sunar. Bu nedenle kabulü insan fitratına daha kolay gelir. Bu nedenle İslam, hukuku muhafaza eden bir devlettir.

Vatan, kültür, tarih, dil ve gelenek ortaklığı bulunan insanların üzerinde yaşadığı toprak parçasıdır. Müslümanlara göre vatan, “La ilahe illallah Muhammedun Rasulallah” diyen insanların yaşadığı yerdir. Çünkü müslümanın vatani, tabiiyeti İslam'dır. Bu nedenle İslam hem devlet hem vatandır.⁶¹

Hükümet, devlet organlarına hükmeden cemaatin adıdır. Yani devlet mekanizmasının işlemesi, fertlerin işlerinin düzenlenmesidir. Hükümet, siyasî literatürde üç bölümden oluşur:

1. Yasama
2. Yürütme
3. Yargı.

İslam, bu bölümler göz önüne alındığında hükümettir. İnsan mahsulü olan siyasî literatürden farklı olarak İslam'da insanların uyması gereken kuralları iktidar sahipleri koymaz. Kurallar, vahiy ve sünnetten oluşur. Bu iki kavramın kaynağı da Allah'tır. Yasama hakkı ancak nasslarda bulunmayan konularda kullanılabilir. Burada kullanılması gereken kavram da yasama değil, ictihattır. Ümmet, aralarında özellikle din başta olmak üzere, dil, kültür, tarih birlikteliği olan insan topluluğudur. Tanımı itibariyle Müslümanlar ümmettir. Bu kavramlar göz önüne alındığında İslam, ümmet ve hükümet mefhumunu içine alan geniş bir kavramdır.⁶²

2. “Hem ahlak ve kuvvet, hem rahmet ve adalettir.”⁶³ Sosyologların nazarında ferdin tecrübesine binaen zaman ve mekân bağlamında değişiklik gösteren ahlâk kavramı, İslamî literatürde sabit olup zaman ve zemine göre değişiklik göstermemektedir. Çünkü İslam alemşumul bir dindir, hükümleri değişiklik arzetmez. Bu nedenle İslam'ın öngördüğü ahlâk, bireyin tecrübelerine göre şekillenmez, İslam ahlâkı, dinin hükümleri, değerleri prensipleridir. İslam dinin genel prensipleri çerçevesinden bakıldığında ahlak, ferdin hayatını düzenleyen değer ve prensipler olarak

⁶⁰ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 21.

⁶¹ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 23-24.

⁶² Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 24-25.

⁶³ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 21.

tanımlanabilir. İnsanın dünya hayatının sınırlarını belirleyen vahiydir. Vahyin amacı da insanı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır.⁶⁴ İslam dini, tüm zamana ve zemine uygun bir dindir. İslam insan nefsinin terbiyesine ayrı bir önem atfeder. İslam insanı nefsi arzularından arındırarak yüceltmeyi amaçlar. İnsanların saadetini temin edecek, bu saadeti uygulayacak yöntemler ortaya koyacak İslam kadar net ve insan tabiatına uygun bir nizam yoktur.⁶⁵

Kuvvet, etkiye neden olan maddi güce denir. Ancak İslam, kuvveti, sadece madde ile açıklamaz. Kalp, nefis sosyal gibi birçok açıdan yaklaşır. İnsanları harekete geçiren en önemli gücün Allah'a iman olduğunun altını çizer. İslam, rahmettir. Çünkü İslam, kendisine tabi olanlara rahmeti emreder. Adalet, insanların hakları arasında eşitliğin sağlanmasıdır. Yani iyiliğin karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı kötülüktür.⁶⁶

İslam, hayatın her alanına bir düzen ve intizam getiren, her mesele ile ilgili bir hükmü bulunan, insanların yararı için gerekli tedbirleri geliştiren bir dindir.⁶⁷ İslam kutsiyetinin yanı sıra hükümlerinin insan fıtratına uygun olması ile de uygulamaya, pratiğe dönüştürülmesi mutedil bir dindir.⁶⁸

Hem yönetim ve uygulama hem kanun hem de yargıdır. Bütün bu unsurların birbirlerinden ayrı düşünülmesi imkânsızdır.⁶⁹

İslam, inanç ve ibadet, din ve devlet, madde ve manâ, vatan ve milliyet, kitap ve kılıçtır.⁷⁰

İslam'ı sahabenin, tabiînin ve selefi salihinin anladığı şekilde anlayıp Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde Peygamberin sünneti seniyyesi dairesinde hareket edeceğiz. İslam'ı asrımızın rengine değil, asrımızı İslam'ın rengine boyacağız. Biz İslam'ın saf kaynağına, Allah'ın Kitab'ına Rasulullah'ın sünnetine dönmek istiyoruz.⁷¹

Hasan el-Bennâ'ya göre yaşamın her alanını düzenleyen, insan hayatının daha nizâmî olması için sağlam ve ince düzenler koyan ve her alanda söyleyecek sözü olan kapsamlı tek din İslam'dır. İslam bazıları için anladığı gibi sadece ibadet ve maneviyatı kapsayan bir din değildir. İslam vicdanlara hapsedilen bir din değil aksine hem dünya

⁶⁴ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 25-26.

⁶⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 228.

⁶⁶ Mahmud, *İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan el-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, 26.

⁶⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 46.

⁶⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 103.

⁶⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 249.

⁷⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 226.

⁷¹ el-Bennâ, *Müslüman Kardeşler*, 28-30.

hem de âhîret işlerini düzenleyen kapsamlı bir dindir.⁷² İslam hem dünya hem âhîret hayatını düzenleyen “hem amelî hem de ruhî bir sistemdir. İslam hem din hem devlet, hem zikir hem de cihaddır.” İslam insanlar için en hayırlı din ve Allah’tan insanlara bir rahmettir.⁷³ *Bu gün size dininizi ikmal ettim/ mükemmelleştirdim, üzerinize nimetinizi tamamladım ve sizin için din olarak İslam’ı beğendim.*⁷⁴

el-Bennâ’ya göre, insanlık yolunu şaşırmıştır ve dünyadaki sistemler bu vahim durumu gidermekten acizdir. Tek kurtuluş İslam’dır. İnsanlık bu durumdan kurtulmak için bir kurtarıcı beklentisi içerisine girmiştir. Kurtuluş ve kurtarıcı da İslam mesajıdır.⁷⁵

Hristiyanlık, kul ile Rabbi arasına hasredilmiştir. Din gerek toplum gerekse de devlet işlerinden soyutlanmış, vicdanlara hapsedilmiştir. el-Bennâ bu anlayışa sahip olduğu inanç ile paralel karşı çıkmaktadır. Çünkü “İslam hem din hem devlettir. Nasıl dini emirler İslam’ın bir parçasıysa devlet idaresi de diğer bir parçasıdır. Hem de en mühim esası...”⁷⁶ İslam hem ibadet hem önderliktir. Din, devlet, ruhanilik, amel, namaz, cihad, itaat, yönetim, Mushaf ve kılıçtır. Bunlar birbirlerinden ayrılamayan özlere sahiptir. Yani İslam dini üç temel öğeden oluşur:

- a) Allah
- b) Peygamber
- c) Kur’an⁷⁷

Hasan el-Bennâ’ya göre İslam’ın bütün hükümleri bu üç unsurdan oluşmaktadır. İslam’la müşerref olan her kişinin yapması gereken şey, bu üç kaynağa müracaat etmektir. Ancak bu kaynaklarla hem dünya hem de ahiret hayatında mutlu olabilir.

Hasan el-Bennâ’nın İslam anlayışına baktığımızda, onun İslam’ı parçalamak yerine bütünleştirdiğini görmekteyiz. Yani İslam’ı, tasavvuf, fıkıh, ahlak, cihad, yargı, yönetim vs. gibi bölümlere ayırmak yerine bir bütün olduğunu, İslam’ı, insanların hayatını düzenleyen bir sistem olarak algıladığını görmekteyiz. Onun İslam anlayışı bize, Hasan el-Bennâ’nın yaşadığı zaman diliminin özellikle de Müslüman dünyasının geçirdiği buhranlar hakkında ipuçları vermektedir. Hasan el-Bennâ’nın yaşadığı zaman diliminde, Müslüman ülkelerde yaşanan rejim değişiklikleri onun İslam’ın siyaset,

⁷² el-Bennâ, *Risaleler*, 46–47.

⁷³ el-Bennâ, *Risaleler*, 144-146.

⁷⁴ Maide, 5/3.

⁷⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 141.

⁷⁶ el-Bennâ, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 25

⁷⁷ el-Bennâ, *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*, 289.

hükümet, devlet modeli olarak göstermesinde ve de özellikle bu maddeye vurgu yapmasında etkili olmuştur.

2.1.6.3 Akıl

Akıl bilginin, ilmin kaynağı, insanın mükellefiyetinin dayanağıdır. el-Bennâ'ya göre insan akılı üç evrede dönüp durmaktadır. Akıl ancak Allah'ın hidayetiyle mutmain olur. Bu üç evreye “düşünce ve tasavvurun üç farklı rengi” diyen el-Bennâ, bu konuyu şöyle açıklar: “Hurafelere inanma evresi.” Aklın anlamadığı, sınırlı kaldığı olaylar karşısında çaresiz kalmasıyla ortaya çıkan bu dönemde akıl bu olayların arkasında gizli güçlerin olduğuna inanır. Bu yüzden kendi gücünün farkına varamaz. Bu dönem daha çok kabile dönemlerinde görülür.⁷⁸

İkinci evrede aklın maneviyattan, hislerden, gayb âleminden uzak düşündüğü materyalist dönemdir. Akıl her şeyi deneye dayandırarak açıklamaya çalışır. Ulaşabildiği evrenin sırlarıyla kendini her şeyi anlayacak ve bilecek kapasitede gören akıl modern çağ aklıdır. Ancak bildikleri bilmediklerinin yanında okyanusta damla bile olmadığını farkında değildir. İnsan akılı modern dönemin öğretileriyle dine ait bilgileri red yolunu tercih eder. Gördükleri ile yetinen insan akılı, her şeyi madde ve deney ile açıklamaya çalışır. İnsan aklının bu iki dönemi insanı hataya sürükleyen dönemlerdir. Her iki dönemde de eksik ve yanlış bilgiler ile donanan akla, ancak Allah'ın gönderdiği din gerçeği ve doğruyu açıklar. Gayb hakkında bilgiler vererek insana duygu yönünü hatırlatmıştır. Sadece gaybî âlemlerle ilgili bilgiler vermekle yetinmeyen İslam dini, reel dünya ile ilgili bilgiler de vererek insana doğru bakış açısını kazandırmıştır. İşte bu evrede akıl din ile kemâle erme devresi olan üçüncü evrededir.⁷⁹

İslam dini, akılı, yaratılanlar üzerinde tefekküre teşvik ederek akılı özgürleştirmiştir.⁸⁰

İslam'ın tüm konularda referans aldığı temel kaynak Allah'ın Kitab'ı ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Ancak İslam dininin tüm ilkeleri aklın desteklediği ve ispat edebildiği şeylerdir. Bu sebeple Allah, insan aklına ayrı bir değer atfederek onu mükellef olmanın temel koşulu saymıştır, onu düşünmeye çağırmıştır. “*De ki, göklerde ve yerlerde ne var, bakın (da ibret alın). Fakat inanmayan bir topluma deliller ve*

⁷⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 173.

⁷⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 173-174.

⁸⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 477.

uyarılar fayda etmez.”⁸¹ “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve onu nasıl donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yok. Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) yetiştirdik. Allah’a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek için (bütün bunları yaptık). Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayta yeniden çıkış da böyledir.”⁸² Aklını kullanmayanlar Kur’an’ı Kerim’de yerilmiştir: *Göklerde ve yerde (Allah’ın varlığına ve birliğine işaret eden) nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler (hiç düşünmezler.)*⁸³ Allahu Teâlâ düşmanlarından bile deliller isteyerek akli ispatların ne kadar önemli olduğunu tekrar tekrar insanlara göstermiştir. İslam dini akli özgürleştirmiş, hapsetmemiştir. Ancak onun sınırlı bilgisi olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

el-Bennâ’ya göre, insan akli sosyal, kültürel, eğitim farklılıkları göz önüne alındığında, birbirinden farklı anlayışların ortaya çıkması, bunun da İslam dininin hükümlerini anlamada, mevcut delillerden hareketle yeni hükümler ortaya çıkarmada farklılıklara neden olması olağandır.⁸⁵

Hasan el-Bennâ, insan aklına Kur’an ayetleriyle özel bir önem atfetmiş, İslam ile ancak aklın özgürleştiğini savunmuştur. Diğer dinler, düşünme mekanizmasını devre dışı bırakarak akli hapsederken İslam aksine insanları tefekküre davet etmiştir. Bu açıdan bakıldığında da İslam en mükemmel ve insan tabiatına en uygun dindir.

2.1.6.4. Arapça ve Arap Milliyetçiliği

Mısır’a âşık olan el-Bennâ, bu duygusunu şöyle dile getirir: “Bizler bu vatana samimiyetle bağlı olmaktan, onun maslahatı için çalışmaktan ve yaşadığımız sürece bu hal üzere olmaktan büyük şeref duyarız. Mısır’ı sevmenin, İslam ümmetinin uyanışının ilk halkası olduğuna Mısır için çalıştığımızda Arap milliyetçiliği için, doğuculuk için çalışmış olacağımıza inanıyoruz.” Arap milliyetçiliğini ve Arap birliğini zarurî gören el-Bennâ’ya göre “İslam’ın ilk seçkin ümmeti Araplardır.” el-Bennâ, İslam dininin ancak Arap birliği ile kalkınacağını ifade eder. el-Bennâ, Mısır’da İslam dininin gereklerini yerine getirecek, Arap birliğini temin edecek, dünyanın muhtelif bölgelerinde zulüm ve

⁸¹ Yunus, 10/101.

⁸² Kâf, 50/6-11.

⁸³ Yusuf, 12/105.

⁸⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 502-503.

⁸⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 58.

işkence altında olan Müslümanları koruyacak bir devlet modeli öngörmektedir.⁸⁶ el-Bennâ'ya göre, Bu dinin mübarek kitabı Arap dili ile inmiştir. Arap milleti İslam'ın bekçisi ve bayraktarıdır. İşte bu açıdan Arap birliğini İslam'ın tekrar eski izzetine ulaşması için lüzumlu buluyoruz. Bu yüzden de her Müslüman, Arap'ın, Arap birliğini ihya etmesi için desteklemesi gerekir.⁸⁷ el-Bennâ'ya göre Arap milliyetçiliği için çalışmak İslam ve insanlık için çalışmaktır.⁸⁸ İslam ülkeleri ancak Arapların önderliğinde gelişebilir. Bunu da Kur'an'ın Arapların diliyle inmiş olmasına dayandırır.

Ne yazık ki Hasan el-Bennâ, İslam devletlerinin çöküş sebeplerini sıralarken şöyle bir madde ekler: “İktidar ve yönetimin (halifeliğin), Arap olmayan o sıralarda daha doğrusu İslamî anlayışı tatmamış ve Kur'an'ın nuru ile kalpleri aydınlanmamış Sasanilere, Deylemilere, Memlûklulara ve Türklere geçmesi.”⁸⁹ Bu maddeyi açıklarken de şu ayeti delil getirir: *Ey iman edenler kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, ayetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz.*⁹⁰

İslam dini, Araplar arasında ortaya çıkmış, Arapça olarak gelmiştir ve daha sonra diğer milletlere ulaşmıştır. Müslümanların en parlak dönemleri Arapça üzerinde birleştikleri dönemler olmuştur. “Müslümanların zillete düştükleri dönem, Arapların hâkimiyetinin zayıfladığı ve yönetimin, Arap olmayanların eline geçtiği dönemlerde gerçekleşmiştir. Araplar İslam'ın koruyucularıdır. Bu itibarla Arap birliği İslam'ın yücelik ve itibarını iade etmek, İslam devletini oluşturmak ve Müslümanları yüceltmek için gerekli olan önemli şeylerdendir. Bundan dolayı her Müslüman Arap birliğini ihya etmek ve ona destek olmak için çalışması gerekir.”⁹¹

İslamî bir hayat tarzının benimsenmesiyle birlikte Arap birliğinin tesis edileceğini vurgulayan el-Bennâ, bunun ardından da İslam birliğinin oluşacağını söyler.⁹²

⁸⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 176-179.

⁸⁷ el-Bennâ, *Müslüman Kardeşler*, 59.

⁸⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 177-178.

⁸⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 200.

⁹⁰ Al-i İmran , 3/118.

⁹¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 256.

⁹² el-Bennâ, *Risaleler*, 103.

Hasan el-Bennâ, Arap milliyetçiliği fikrini genel olarak Pan-Arabizm ilkesi çerçevesinde değerlendirmektedir. Arap ülkelerinin bir an önce birleşmesi gerektiği fikrindedir. Pan-Arabizmden sonra pan-İslamizm görüşüne kaydığını görmekteyiz. Çünkü diğer milletlerden bahsederken, kalplerine İslam nuru girmemiş kimseler olarak bahsetmesi ve hilafetin bu kimselerin eline geçmesi ile İslam dünyasının gerilemeye başladığını ve İslam dünyasının zelil olduğunu düşünmektedir. Milliyetçilik fikrine, ırk anlamında karşı çıkan Hasan el-Bennâ, Arap milliyetçiliği söz konusunu olduğunda bu fikrine muhalefet eden bir görüntü arz etmektedir. Konuyu her ne kadar Peygamber Efendimizin hadislerine dayandırarak açıklasa da veda hutbesinde “Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Âdem’in çocuklarıdır, Âdem ise topraktır. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi, kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah’tan korkmaktır. Allah yanında en kıymetli olanınız O’ndan en çok korkanınızdır. Azası kesik siyahî bir köle başınıza amir olarak tayin edilse, sizi Allah’ın kitabı ile idare ederse, onu dinleyiniz ve itaat ediniz.”⁹³ geçen ifadeleri göz ardı etmişe benziyor.

2.1.6.5. İctihad

C-h-d fiil kökünden gelen ictihad kelimesi, sözlükte, çaba göstermek, zor ve meşakatli bir işi yapabilmek için elinden gelen bütün gayreti sarfetmek anlamına gelmektedir.⁹⁴ Fıkıh Usulü terimi olarak ise ictihad, “fakihin, şer’i-amelî hükümleri tafsilî delillerden çıkarabilmek için olanca gücünü ortaya koymasısıdır.”⁹⁵ Müctehid ise “şer’i delillerden amelî hükümleri çıkarabilen kimsedir.”⁹⁶ Taklid ise sözlükte, “öykünmek, bir mezhebin görüşlerini tamamen kabullenme ve gereğince davranma”⁹⁷ anlamına gelir. Usûl terimi olarak ise “delilini bilmeksizin, sözü hüccet olmayan kişiden, başkasının görüşünü almaktır.”⁹⁸

Hasan el-Bennâ’nın ictihad ile ilgili görüşleri genel olarak modern dönemde öne çıkan fikirlerden pek farklı görünmemektedir. Ona göre ictihad, İslamî bilgiye sahip

⁹³ Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., 2. Cilt, Ankara 1995, 306.

⁹⁴ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 73.

⁹⁵ Zekiyüddin Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûl’l-Fıkıh)*, Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2006, 437.

⁹⁶ Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 437.

⁹⁷ Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 427.

⁹⁸ Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 448.

olan insanların ibadet konuları dışında kalan muamelat konularında İslamî bilgiyle ters düşmemek kaydıyla kullanılabilir. İslam hukukçuları ibadat ve muamelat konularını birbirinden ayırarak muamelat konularında ictihada geniş bir alan bırakmıştır. Bu nedenle İslam evrensel bir din olma özelliğine sahiptir. Çünkü İslam, temel kaideleri ortaya koyar, ayrıntıları ise zamana ve zemine bırakır. Daha sonra toplum hayatının gelişmesi için ortaya çıkan meselelerde ana kaidelere ters düşmeyecek şekilde ictihad kapısını açık bırakır. Zamanın değişmesiyle hükümlerde değişir. Bu İslam hukukunun temel kaidelerindedir.⁹⁹

İctihad belirli bir zaman veya mekân ile sınırlı değildir. Şu zaman ve mekândakiler müctehid şu zaman veya mekândakiler müctehid değil diye bir sınıflandırmaya yapılamaz. İctihad için gerekli olan, ictihad yapmak için gerekli şartların vuku bulmasıdır.¹⁰⁰ Hasan el-Bennâ'ya göre her dönemin ve mekânın kendine has, farklı bakış açıları, yorumları, anlayışları olabilir. Bu farklılıklar, Yaratan'ın kâinattaki kuralları olan Sünnetullah'tır. İctihadî konular toplumlarda değişiklikler arzedebilir. İbadette aslolan Yüce Yaratıcıya gereği gibi kulluk yapmaktır. Furuu dayalı meselelerde niyete bakılır.¹⁰¹ Hasan el-Bennâ'ya göre, dinin asıllarından olmayan furu'a dayalı konularda, ihtilafların meydana gelmesi olağandır. Sufiler ve fukaha, dinin asılları, Kur'an ve sünnet üzerinde temeli üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunun dışındaki fer'i konularda, ihtilafa düşülmesi, insan tabiatının bir gereğidir ve buna saygı gösterilmelidir. Kişi görüşünü delillendirdiği, Kitab'a ve sünnete muhalif bir görüş serdetmediği sürece görüş farklılığı tabidir.¹⁰² Fer'i meselelerde, insanları bir görüş ve düşünce etrafında toplamak olanaksızdır. Bazen imamlar, ellerinde bulunan delilere rağmen Allah'ın kendilerine verdikleri ilham ile hüküm vermektedirler. Hatta bir imamın bir konu ile ilgili verdiği fetvalar zaman ve zemine bağlı olarak değişiklik gösterebiliyor. Bu İslam dininin ince ve şeffaf yapısından kaynaklanmaktadır. *İhtilafta taassup* göstermek hatadır.¹⁰³

İctihad, sonsuzdur. Aslolan ictihad için gerekli şartların oluşmuş olmasıdır. Yeter ki yapılan yorum, te'vil vs. sadece gerçeği bulmaya yönelik olsun. Masum olanlar sadece peygamberlerdir, tezinden hareket eden el-Bennâ kim olursa olsun görüşüyle amel edebileceğini savunur. Seleften gelen uygulamaların ancak Kur'an ve Sünnet

⁹⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 283.

¹⁰⁰ Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 442.

¹⁰¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 475.

¹⁰² el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 76.

¹⁰³ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 107.

ekseninde kabul edilebileceğini savunur. ...*Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun*¹⁰⁴ ayetinden hareketle, delillerden hüküm çıkarma konusunda yeteri kadar birikime sahip olamayanların, mezhep imamlarına tabi olması yani taklid etmesi gerektiği görüşünü, kabul eden el-Bennâ, bu özellikte bir kimsenin gücü nispetinde mezhep imamların delillerini anlamaya çalışması gerektiğini söyler. Mesnede dayandırıldığı sürece her türlü uygulamayı kabul edilebilir sayar. Hakkında herhangi bir nass bulunmayan ve birçok vecihleri bulunan maslahat ile ilgili konularda halifenin veya yöneticinin ichtihadına uyulur.¹⁰⁵

İslam hukuku, ilk dönem müelliflerinin ardından gelen şerh dönemiyle birlikte duraklama dönemine girmiştir. Ortaya çıkan yeni gelişmeler eski kitaplara dayanarak izah edilmiş, bu sebeple de çağın gereklerine uygun çözümler getirilememiş, İslam fihhi donuk bir hale gelmiştir. Mesela banka işlemleri ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde olmayan bir mesele karşımıza çıktığında, İslam fihhi bu konuya çözüm getirmekten aciz kalmış, bizim hukukumuzda eksik olan ve ulemanın da bir türlü eski kitaplardan başını kaldırıp da yeni konulara çözüm getiremeyen anlayışı nedeniyle oluşan bilgi eksikliği batı hukuku ile doldurulmuştur. Bizim hayat tarzımıza uygun olmayan Batı hukuku ile de bir karmaşa dönemine giren İslam ülkeleri, Batı'nın bilgi boşluğumuzu doldurma girişimlerinin etkisi altına girmiş ve Batılı fikirlerin sömürüsü altında Müslüman düşünüşe sahip Batı hukuku ile karşı karşıya kalmıştır. Hâlbuki İslam fihhi donuk değil, güncele her zaman uyarlanabilen bir yapıya sahiptir. İslam hukukçularına düşen görev İslam'ın temel kaideleri çerçevesinde güncel meselelere çözüm getirmektir.¹⁰⁶

Hasan el-Bennâ'nın, ichtihad kavramına bakış açısı çizdiği selefi profilden oldukça uzak bir görüntüdedir. Şöyle ki, onun yaşadığı dönemi temel aldığımızda kullandığı cümleler dönemi için oldukça cesur cümlelerdir. Bu görüşleri serdeden Hasan el-Bennâ'nın kullandığı ifadeler günümüzde dahi yeni yeni kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar İslam temel kaideleri koyar, teferruatı zamana ve zemine bırakır, görüşü genel kabul görmüş ise de İslam hukuku kuralı olsa da bu kuralı dillendiren veya uygulayan o dönemde birilerini görmek oldukça zordur. Türkiye gibi laiklik sürecine girmiş, batılı hukuk kurallarının uygulamaya başladığı bir ülkede dahi bu cümleleri kullananlar, Hasan el-Bennâ'nın, yaşadığı dönem olan 1930-1940'lı yılları

¹⁰⁴ Enbiya, 21/7.

¹⁰⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 475.

¹⁰⁶ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 27-28.

değil, 1980’lerde bile kullanıldığında insanlar kâfirlikle suçlanmıştır. Bu nedenle bu konuyla ilgili çizdiği görüntü selefî profilden oldukça farklıdır.

2.1.6.6. Din ve Toplum

Hasan el-Bennâ toplumun imanını “uyuşuk ve kalplerde uyuyan iman” olarak nitelendirir. Bu nedenle imanın ve dolayısıyla dinin gereklerini uygulamaktan çekindiklerini ifade eder. el-Bennâ İslam toplumunu ve Ortadoğu insanını şöyle tanımlar: “Biz doğuluların kendimizde gördüğümüz ve başkalarının da bizde gördüğü şaşırtıcı psikolojik bir özelliğimiz vardır. Biz bir düşünceye kesin olarak inandıktan sonra onu anlatırken insanlar, bizim bu uğurda, dağları devireceğimizi, canımızı ve malımızı feda edeceğimizi her türlü zorluğa katlanacağımızı, yok oluncaya ya da zafere ulaşmıncaya dek çaba harcayacağımızı sanırlar. Hâlbuki ateşli sözler bitip toplantı sona erdiğinde herkes imanını unuttur, düşüncesini bırakır onun için çalışmayı düşünmez, o yolda en basit bir çaba harcamayı bile aklına getirmez. Hatta bu bazen gaflet ve unutkanlık bilerek veya bilmeyerek inancın aleyhine çalışma dercesine varır.”¹⁰⁷

İslam toplumunda Batıyı taklit etme modası, İslam ümmetinde kasırga etkisi meydana getirmiştir ve bu ümmet bir gaflet uykusuna geçmiştir. Bu gaflet ile birlikte insanlar Batılı fikirlerin, felsefelerin etkisi altına girmiştir. Böylece İslam ile ilgisi olmayan sözde İslamî medeniyetçikler ortaya çıkmıştır. Bu medeniyetçikler sadece devlet düzeyinde değil toplumsal, kültürel, ahlâkî vs. gibi alanlarda da kendisini hissettirmiştir. Bazı Müslüman devletler yok olurken bazıları da batı fikirlerini içselleştirmiştir. Böylece İslam’dan bîhaber ama isimlerinin önünde İslam yazan toplumlar ortaya çıkmıştır.¹⁰⁸ Fitne ve fesad toplumun her kesimine yayılmıştır. Toplumun üzerine bölücülük, durgunluk çökmüş, milletin maneviyatı darmadağın bir hâl almıştır. Yönetim, şahsi çıkar endişesi, gruplaşma, siyasî bölünmeler, ahlâkî çöküntü, vazife bilincinden yoksun olma gibi sebeplerle işlemez hale gelmiştir. İnsanların hayat standartlarının işsizlik, pahalılık, gibi sebepler neticesinde düşmesiyle toplumda huzursuzluk başlamıştır. Ahlâk, toplumun bilgisizliği ve ekonomik yetersizlikler sonucunda çöküntüye uğramıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 44-45.

¹⁰⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 154.

¹⁰⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 275.

el-Bennâ, İslam devletlerinin ve dolasıyla İslam toplumlarının gerilemesinin sebeplerini şöyle sıralar: ¹¹⁰

1. Müslüman toplumlarda ortaya çıkan siyasî ve etnik ayrılıklar. *Allah'a ve Resûl'üne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir,* ¹¹¹

2. Dini anlayış farklılıkları, Kur'an'ın ve sünnetin ihlâl ve ihmâl edilmesi, fikirlerde donuklaşma,

3. Müslüman toplumların dünya hayatının zevklerine dalması, yöneticilerin zevk ve sefaya düşkün olması. *Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.* ¹¹²

4. İktidarın Araplar dışındaki milletlerin eline geçmesi. ¹¹³

5. Nazarî ve kevnî bilimlerle ilgilenilmemesi, aksine felsefî tartışmalara dalınması,

6. Yöneticilerin güçlerine güvenip dünyadaki gelişmelere ayak uyduramaması.

7. Müslümanların düşmanların oyunlarına gelmeleri, onları taklit etmeleri.

Hasan el-Bennâ'nın hayal ettiği ve oluşturmak istediği İslam toplumu adım adım oluşacaktır. Temelden yani bireyden başlayarak hükümete kadar uzanan bir süreci içeren bu yapılanma şu merhalelerden oluşmaktadır: ¹¹⁴

1. İslam toplumunun temel taşı bireydir. Bu nedenle yaşayışında, inancında, akidesinde ve ahlâkında Müslüman bir fert istiyoruz. Bu bizim ferdî oluşumumuzdur.

2. Ferdi oluşumdan sonra yaşayışında, akidesinde, inancında ve ahlâkında Müslüman bir aile istiyoruz. Bu da bizim ailevî oluşumumuzdur.

3. Yine aynı özelliklere sahip Müslüman bir halk istiyoruz.

4. İnsanlara İslamî şuuru gerekli şekilde kazandıracak İslamî bir hükümet istiyoruz.

5. Bu son aşamadan sonrada, bütün İslam topraklarını kendimize katmak istiyoruz.

¹¹⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 199-201.

¹¹¹ Enfal 8/46.

¹¹² İsrâ 17/16.

¹¹³ Bu milletleri tanımlarken de henüz İslamiyet'i içselleştirememiş olduklarını söyler. Ayrıca ardından mesned olarak kullandığı ayette Araplar dışındaki milletleri Müslüman dışı bir konumda tutar.

¹¹⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 141-142.

İslam dünyası Batının emperyalist anlayışı nedeniyle sömürge haline gelmiş, adeta hastalıklara müptela olmuştur. Bu hastalıklar kendini toplumun her alanına sirayet etmiş ve İslam dünyasında onulmaz yaralara neden olmuştur. Bu hastalıklar kendini şu alanlarda gösterir:

1. Siyasal Alanda

İslam dünyası bir taraftan batılı güçlerin sömürgesi haline gelirken bir taraftan da kendi iç meseleleri nedeniyle kan ağlamaktadır. İç kavgalar, partililik, ötekileştirme, terör gibi hastalıklar neticesinde zor durumdadır.

2. Ekonomik Alanda

Faizin yaygınlaşması ve yabancıların eline geçen gelir kaynakları nedeniyle iç kargaşanın eşliğine gelinmiştir.

3. Düşünce Alanında

İslam dünyası İslam düşüncesini yok eden inkârcılık ve değerleri hiçe sayma hastalıklarına tutulmuşlardır.

4. Sosyal Alanda

İslam dünyası, geçmişin o engin birikiminden kalan mirasları olan erdem, insaniyet gibi değerlerinden uzaklaşarak, gayrî ahlâki yaşam ve özgürlük adı altında her şeyi mübah görme ile İslam dünyasını kasıp kavuran değerlerini yitirten Batı hayranlığı ve taklitçiliğine tutulmuşlardır. Ayrıca İslam'ı hayatın her alanın dışına itmeye başlayarak hukuk gibi toplumun temel dinamiklerinden olan yapılarda beşerî oluşumları kabul ederek yoz toplum olma yolunda hızla ilerlemesine neden olmuştur.

5. Eğitim Alanında

Eğitim alanındaki düzensizlikler nedeniyle gelecek kuşaklar boş bir biçimde yetiştirilmiş ve nice kuşakların kaybolup gitmesine neden olunmuştur.

6. Ruhsal Gelişim Alanında

Ruhsal bakımdan, İslam dışı hayat tarzının getirmiş olduğu maneviyatsızlık neticesinde İslam dünyası, Müslümanlar başıboşluk, korkaklık, egoist, vurdumduymazlık gibi hastalıklara yakalanmıştır.¹¹⁵

Bu hastalıklar nedeniyle bölük pörçük bir hale bürünen Müslümanlar birbirlerinden habersiz, yardımlaşma, çalışıp üretme, diğergamlık gibi Müslüman vasıflarından uzaklaşarak zevk ve eğlence düşkünü bir halet-i ruhiye içerisine girmişlerdir. Bu illetlerin bir tanesi bile bir toplumun mahvına sebep olurken hepsine

¹¹⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 141-142.

birden yakalanan İslam Dünyasının ne halde olduğu tasavvur edilemez bir haldedir. Batı dünyasının dört bir koldan hazırladığı tuzaklara rağmen hâlâ tarih sahnesinde varlıklarını sürdüren İslam ülkeleri geçmişten gelen sağlam yapıları, koruma ve karşı durma potansiyelleri sayesinde hâlâ varlıklarını devam ettirmektedirler. Aksi halde şu an izleri dahi olamazdı. Kur'an, Müslümanları insanların velisi, vasisi tayin etmiş, bu hedefi gerçekleştirmek için dünyaya hâkim olma hakkını onlara vermiştir.

Bütün bu olumsuz durumlar neticesinde İslam ülkeleri şu hale gelmiştir.

1) Filistin: Amerika, İngiltere, Rusya gibi güçlü devletlerin oyunları sebebiyle çok büyük bir tehlike altındadır. Siyonizm, Filistin'i kendi topraklarına katmak için olağanüstü bir çaba harcamaktadır.

2) Pakistan: Bu devlet yeni kurulmasına rağmen sırf Müslüman olduğu için Batılı ülkelerin tehdidi altındadır.

3) Endonezya: Dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip olan bu ülke Hollanda'nın tehdidi altındadır. Hollanda, Endonezya'nın egemenliğine kavuşmaması için yoğun bir propaganda faaliyeti içerisine girmiştir.

4) Trablusgarb ve Berka: Osmanlı yönetiminde çok gelişen Trablusgarb Osmanlı'dan ayrılması neticesinde İtalya tehdidi altına girmiştir. Siyasî oyunların altında bulunan bu ülkede neler olacağı hususunda kimse fikir dahi yürütememektedir.

5) Kuzey Afrika Ülkeleri: Cezayir, Tunus gibi ülkeler Fransa'nın sömürgesinden kurtulmak için yardım beklemektedir.¹¹⁶

Arap ve diğer İslam ülkeleri de sömürgeci devletlerin elinde oyuncak olmuştur. Ancak bu donuk, umursamaz tutumlarından yeni yeni uyanmaya başlayan Müslümanlar, zincirlerinden yavaş yavaş kurtulmaya başladılar. Eğer esaretin ağırlığı ve istikrarsız yönetimler olmasaydı şu an Müslümanların muhteşem uyanışını tarih yazacaktı. Ama bu durum sonsuza kadar devam etmeyecektir.¹¹⁷ Çünkü “ *Emir eninde sonunda Allah'ındır.*”¹¹⁸

Hasan el-Bennâ İslam toplumunu, uyuşuk ve batının kültürel ve ekonomik baskısı altında yeniden şekillenen bir toplum olduğu görüşündedir. İslam ülkelerinin yöneticilerini zevk ve sefaya düşkünlüğü yönetim alanında zaafiyetin oluşmasına ve Müslümanların gücünü yitirmelerine neden olmuştur. Bu durumdan kurtulamak için kurtuluş reçetesini hazırlayan el-Bennâ, Müslüman fertten Müslüman bir topluma giden

¹¹⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 275-276.

¹¹⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 65.

¹¹⁸ Rûm, 30/4.

bir yol çizer. Ferdî bazda başlayan kurtuluş bütün Müslümanların bir araya gelmesiyle son bulur.

2.1.6. Modernleşme ve Batıcılık

el-Bennâ'da doğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu düşüncenin gelişmesinin nedeni Batının sahip olduğu güçle insanları doğulu ve batılı diye ayırmasından ve doğulu milletlere karşı girişmiş olduğu amansız savaştan kaynaklanmaktadır. Batı medeniyeti materyalist düşüncenin etkisiyle duygudan yoksun, madde gözlükleri ile bakar olmuştur. Böylece merhametten, manadan yoksun bireyler ortaya çıkmıştır. Yaptığı keşifler, icatlar ve sahip olduğu maddi güçle dünyaya egemen olması sonucunda bu düşünce tarzını gittiği her bölgeye empoze etmiştir.¹¹⁹

Batılılaşmanın temel amacı, sosyal hayatın bütün kademelerinden dini çıkartmaktır. Fransız İhtilâlî ile birlikte ortaya çıkan dil, ırk, milliyet vs. gibi kavramlarla oluşan çağdaş, modern batılı milliyetçilik gayrî İslamî'dir.¹²⁰

el-Bennâ'ya göre, çağdaşlaşmak, başka ifadeyle batılılaşmak İslamî öğretilerden tamamen uzaklaşmak demektir. Batılılaşmak ahlâksızlığın egemen olduğu bir toplum modelini kabul etmektir. Batı Medeniyeti sahip olduğu materyalist yaşamı İslam ülkelerinde yaymak için yoğun bir mesai harcamaktadır. İslam toplumlarının sahip olduğu değerleri ve zenginlikleri yitirmeleri, maddî ve manevî değerleri sömürmek için ellerinden geleni yapmaktadır. İslam devletlerini borçlandırarak iktisadî dengelerini sarsmıştır. Her türlü çirkinliği İslam topraklarında işlemekte bir beis görmemiştir. Eğitim sistemlerini ele geçirerek Müslüman gençleri Batı hayranı olarak yetiştirmiştir.

Batı medeniyetinin dikte ettirmek istediği hususlar:

- 1) Yaratıcıyı, Ahireti inkâr etme, sadece görünen âlem tasavvuru,
- 2) Her şeyi mübah görme, dünya hayatının lezzetlerinden hiçbir sınır tanımadan yararlanma, aile unsurunu bozma,
- 3) Bencilliği yerleştirme,
- 4) Faizi yerleştirme.¹²¹

Kısa bir süre de sahip olduğu ekonomik güçle dünyaya boyun eğdiren batı medeniyeti bugün iflas etmiş ve yerle bir olmuştur. Örneğin diktatörlük, batının siyasî

¹¹⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 175-178.

¹²⁰ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 93.

¹²¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 207-209.

temellerini yıkmış sebep olduğu krizlerle iktisadi temellerini sarsmıştır. Milyonlarca muhtaç, aç ve işsiz insan bunun en büyük kanıtıdır. Her yerde çıkan direniş ve isyanlar toplumsal temelleri yok etmiştir. Toplum bunlara çözüm bulma konusunda aciz kalmıştır. Bu bozulmanın önüne geçilmesi yönünde alınan bütün kararlar, başarısız olmuştur. Toplumun ortak değerleri yok edilmiş, fertlerde birliktelik ruhu köreltilmiştir. İzlemiş oldukları azgın siyaset yüzünden, dünya okyanusun ortasında yönünü şaşırması bir gemi haline gelmiştir. İnsanlık onlar yüzünden bir kaygı ve korku içerisindedir. Çünkü maddi tamahkârlığın beslediği ateşlerle dağlanmıştır. Onu kirlerinden arındıracak ve mutluluğa eriştirecek İslam'a ait en ufak bir kırıntıya bile şiddetle ihtiyaç duymaktadır.

Dünya bir zamanlar doğu medeniyetinin etkisi altındaydı. Bizans ve Yunan medeniyetinin ortaya çıkmasıyla batı medeniyetinin altına girdi. Daha sonra semavi üç din olan İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik bu otoriteyi tekrar doğuya taşıyınca doğu buna güvenip dayanarak büyük bir gaflete daldı. Bunun yanında batı medeniyeti modern kalkınmasının başlatmış oldu. Bu, Allah Teâlâ'nın değişmez bir yasasıdır. Böylece batı medeniyeti dünya hâkimiyetini ele geçirmiş oldu. Ancak şimdi batılılar zulmetmekte, haddi aşmakta ve büyük bir bunalım içerisinde debelenip durmaktadır.

Batı medeniyetini başta Müslüman ülkeler ve dünya devletleri için tehlike olarak gören el-Bennâ, Müslümanların bir an önce gaflet uykusundan uyanmaları gerektiği ve sahip oldukları engin mirası daha da ileri götürmeleri gerektiği fikrindedir. Batının çökmek üzere olduğu batarken kendi safında olanları da beraberinde batıracağını söyleyen el-Bennâ, Müslüman ülkelerin bir an önce batı zihniyetinden uzaklaşmaları ve İslamî düşünceyle yeniden dirilmeleri gerektiğini savunmaktadır.

2.1.7. Ahlâk ve Terbiye Anlayışı

Hulk kelimesinin çoğulu olan *ahlâk* kelimesi huy, yapı, mizaç anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Ahlâk, insanın toplum içindeki her türlü davranışını ve toplumla olan münasebetlerini düzenleyen, sistematize eden ilkeler ve kaidelere denir.¹²²

Ahlâk eğitiminde temel esas şudur: İnsanları dine yöneltmek ve inanç duygusunu canlı tutmak. Çünkü hiçbir şey, insan üzerinde akâid ve inanç kadar etki bırakamaz. İnsanların ahlâkî gelişimlerinde hiçbir şey din kadar etkili olamaz. Bilhassa

¹²² Hüsameddin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, Hü-Er Yay., IV. Baskı, Konya 2005, 15.

din ile büyüyen, bütünleşen doğu toplumlarının tekâmül aşamasında din, inanç ve değerler kadar etki bırakamaz. İnsanın genel eğitimi ve ruhî gelişimi, terbiyesi için gerekli metotlar şunlardır: Mescitler, gazeteler, ıslah ve irşad evleri, dernek ve kulüpler ile İslamî neşriyat evleridir.¹²³

2.1.7.1. Mescitler

Bir zamanlar mescitler İslam'ın o saf olan ilk dönemlerindeki işlevinden gelen kalitesiz imamlar yüzünden uzaklaşmıştı. Herkes istediğini yapabiliyor her türlü neşriyat okunabiliyordu. Ancak diyanet işlerinin bu konuya el atmasıyla yine mescitler eski fonksiyonlarına dönmeye başladılar.¹²⁴

2.1.7.2. Gazeteler

Gazeteler, herkesin rahatça ulaşabildiği bir haber alma aracıdır. Halkın her kesiminin kolayca ulaşabildiği bir yapı arz etmektedirler. Gazeteler, fikrî ve kültürel düzeyin artmasına yardımcı olmalarının yanı sıra bazı dinsiz kimselerin elinde olanları ahlâk dışı yayımları nedeniyle toplum üzerinde, bilhassa da gençler üzerinde etkili olmaktadır. İnsanların ahlâkını bozarak kendi toplumları gibi gayrî ahlâkî bir toplum yaratmak istemektedirler.¹²⁵

2.1.7.3. Kulüp ve Dernekler

Kulüplerin popülaritesi gazete ve dergiler gibi amaçlarına bağlıdır. Bu oluşumların topluma karşı duyarlı olmaları ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekir. İslam ve onun getirdiği eşsiz ahlâk oluşumuna katkı sağlayan dernek ve kulüpler takdir edilir.¹²⁶

2.1.7.4. Yayınevleri

İstenen düzeyde olmasa da yeni açılan yayınevleri halka eski birçok kitabı tekrar gün ışığına çıkararak toplumun aydınlanmasına katkı sağlamaktadır. Yeni basılan kitaplar da umut vaat etmektedir. Bir yanda işlenmemiş, bakımsızlıktan her tarafında yabancı otlar bitmiş çorak bir toprak bir yanda usta ellerden geçmiş, her türlü ziraî

¹²³ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 148.

¹²⁴ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 149.

¹²⁵ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 149.

¹²⁶ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 150.

ürünün yetiştirilmesine müsait bir arazi... Birinci örnek eğitimcilerin ihmal ettiği, dini ve ahlâkî terbiyeden mahrum yetişen bir fert ve bu fertlerin bir araya gelmesinde oluşan toplumdur. İkinci örnek ise yetiştirme amacı bilinen ıslah metotlarından nasibini alan, eğitilmiş bir fert ve bu fertlerin bir araya gelmesinden oluşan toplum örneğidir. Doğru bir eğitim ve terbiye kişi ahlâklı ve olgun bir yaşam sunar. Doğru bir terbiye toplumların gelişmesinde en etkili faktördür. Geçmişteki ve günümüzdeki toplumların gelişmek için yaptıkları çalışmaların başında, terbiye ve eğitim gelmektedir.¹²⁷

2.1.8. İslam Eğitiminin Islah Metotları

Günümüzde genç nesli etkileyebilecek birçok etken bulunmaktadır. Eğitimde eğer reform yapılmak isteniyorsa öncelikle bu etkenlerin düzeltilmesi gerekir. Bu etkenler şunlardır:

2.1.8.1. Ev Ortamı

Çocuğun yetiştiği ilk ortam evidir. Yaşam tarzını belirleyen, hayata bakış açısının şekillendiği ilk ortam ev ortamıdır. “ Çocuk anne-babası yanında emanettir. Onun kalbi tertemiz, sade her çeşit resmin işlenmesinden uzak bir cevherdir. Her türlü şekli almaya, her türlü nakışla nakışlanmaya müsaittir. Her türlü yapıyı kabul etmeye elverişli bir yapıdadır.” Eğer iyiliğe yönlendirilirse o hal üzerine büyür, dünya ve Ahiret saadetini elde eder. Bunun sonucunda onu yetiştiren herkes bu durumdan kârlı çıkar. Tam aksine kötü yetiştirilirse herkese huzursuzluk veren, isyankâr yetişir ve bu durumdan da herkes nasibini alır. Onun işlediği günahlara ortak olur. Bu nedenle ev ortamının ıslah edilmesi gerekir. Bunların başında da anne ve babanın eğitilmiş olmasına çalışmak gerekir.¹²⁸

2.1.8.2. Okul Ortamı

Okul ortamı çocuğun gelişmesinde en etkili olan faktördür. İnsan hayatının büyük bir bölümünü burada geçirir. Kişinin akli ve kültürel hayatı okul sıralarında şekillenir. Okul dendiğinde birbirinden ayrılmayan iki unsur karşımıza çıkmaktadır: Öğrenci ve öğretmen. Islah edilmesi gereken konuların başında öğretmen faktörü gelmektedir. Bunun için öncelikle öğretmen okullarının ıslah edilmesi, ardından öğretim

¹²⁷ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 151- 153.

¹²⁸ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 157-159.

tekniklerinin ve metotlarının ıslah edilmesi gerekir. Metotta yapılan ıslah faaliyetlerinin başında dine daylı, dini referans alan bir programın geliştirilmesi gelir.¹²⁹

2.1.8.3. Çevre ve Ortam

Çocuğun gelişmesinde etkili olan faktörlerden bir diğeri de yetiştiği ortamdır. Bu ortamda edindiği arkadaşlar onun gelişmesinde çok büyük bir paya sahiptir. Bu nedenle arkadaş seçimi çok önemlidir. *“Sabah akşam O’nun rızasını dileyerek, Rablerine yalvaranlar ile beraber nefsinin sabırlı tut, dünya hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma, kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, nefsinin arzusuna uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme.”*¹³⁰

2.1.9. Tasavvuf Anlayışı

2.1.9.1. Tasavvufun Tanımı

Tasavvuf, dünya hayatından, nimetlerinden, zevk ve eğlencesinden yüz çevirip, ebedi âlem olan Ahiret’e yönelmektir. İnsan nefsinin ilahî hakikatlere ulaşması ve Rabbinin razı olduğu bir hale gelmesi için dünya hayatının kirliliğinden kurtarmaktır. *“Arifin, masivallah’tan fena bulması, Allah’tan başka hiçbir şeyi mevcudu bizatihi görmemesidir.”* Rasulullah’ın, sünneti olan hal, kâvl ve takrirlerine tabi olmaktır. Bütün İslam ilimlerinde olduğu gibi tasavvufta da temel referans Hz. Peygamber’dir. Tasavvufun konuları, İslam’ı merkez alan bir yapı arz etmektedir. Tasavvuf, eski püskü elbiseler giymek, musikiyle ağlayıp kederlenmek, dünyadan el etek çekmek değildir. Aksine tasavvuf, üzüntü ve tasadan arınarak, yüzünü Hakk’a ve Kur’an’a doğru çevirmek, dünyaya yönelmektir. Çünkü Ahiret hayatı dünya ile başlar. Tasavvuf İslam’ın kaidelerine göre davranmaktır.¹³¹

2.1.9.2. Tasavvufun Gayesi

Bütün tasavvuf ehli bu ilimden maksadın Allah’a ulaşma, yakınlaşma, bunun sonucunda da saadete erme olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu konudaki rehberde Kur’an ve sünnete tabi olmaktan geçtiği konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹³²

¹²⁹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 162-166.

¹³⁰ Kehf, 18/28.

¹³¹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 47-58.

¹³² el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 77.

2.1.9.3. Tasavvufun Doğuşu ve Tarihi

İlk dönemlerde, İslam toprakları, birbiri ardına gelen fetihlerle genişledi. İslam, Avrupa, Asya, Afrika gibi kıtalara, Çin, Anadolu, Horasan, İspanya gibi ülkelere ve dünyanın dört bir yanına yayıldı. Sonuçta ulaşılan her bir toprağın zenginlikleri, mal ve mülkü, Müslümanların eline geçti. Bunun sonucunda bazen israf, bazen de İslamî yaşantı hüküm sürdü. Asr-ı saadette var olan o zor şartların tam aksine, rahat ve hatta sefahate varan bir toplum ortaya çıktı. Bu toplumsal değişim karşısında dönemin uleması, insanları nübüvvet nuru ile aydınlanan döneme döndürmek için, dünya hayatının geçiciliğinden ve ebedi olan Ahiret yurdundan söz etmeye başladılar. *Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur. Keşke bilselerdi.*¹³³ Bu daveti yapanların başında Hasan Basrî gelir. Daha sonra onun yolunda olan birçok kişi, insanları, dinin asıllarına davet etmek için yola koyuldu. İlimlerin tasnif edildiği dönemde, tasavvuf da bu oluşumdan kendine düşen payı aldı. İnsanların hayatlarını, onların ruhî oluşumlarını, tekâmülünü düzenleyerek, onlara hayatlarında belli bir rota çizen bir ilim haline geldi ve şu aşamaları izledi: “Zikir, ibadet, marifetullah ve Allah’ın rızasını kazanarak Cennet’e girmek.”¹³⁴

Tasavvufun temeli, Kur’an ve sünnettir. Tasavvufta asıl olan, sünnete tabi olmaktır. Çünkü sünnetin kaynağı masumdur, günahlardan korunmuş, ismet sıfatına sahip olandır. “Sünnetin dışındaki bütün sözler, sünnete arz olunur. Eğer sünnete muvafık ise kabul edilir, değilse reddedilir.”¹³⁵

2.1.9.4. Mutasavvıflar

Tasavvuf ehli, kendi nefislerini terbiye ederek kendilerine has usul ve yöntemlerle, diğer eğitimcilerden farklı bir konuma sahiptirler. Ehl-i tasavvuf, insanları, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirecekleri bir yol çizmişlerdir. “Bunu yaparken de yaşadıkları asrın etkisinde kalarak uzlet, açlık, suskunluk ve uykusuzluk gibi bazı aşırılıklardan kendilerini kurtaramamışlardır.” Bu aşırılıklarını yine dine dayandırmışlardır. Bu dayanaklar:¹³⁶

- a) Suskunluğun dayanağı, boş şeylerden yüz çevirmek kaidesi
- b) Açlığın mesnedi, oruç ibadeti

¹³³ Ankebut, 29/64.

¹³⁴ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 42.

¹³⁵ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 54-55.

¹³⁶ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 43.

- c) Uykusuzluğun mesnedi, gece namazı
- d) Uzletin mesnedi, nefsi zarardan korumak ve onu önemsemenin gerekli olmasıdır.

Tasavvuf ehli, davet, nefsi terbiye etmek gibi konularla yetinmedi. Bu konuları zevk, vecd gibi konuları mantık, felsefe geçmiş fikirler ile karıştırdı. Dini, ladini ile karıştırdılar. Sonuçta tasavvuf konularında derin çatlaklar oluştu.¹³⁷

2.1.9.5. Tasavvufun Esasları

- a) Kur'an'ı referans almak
- b) Sünnete tabi olmak
- c) Zararları bertaraf etmek
- d) Helal lokma yemek
- e) Günahlardan korunmak
- f) Tevbe-i istiğfar etmek
- g) Hak ve hukuku gözetmek¹³⁸

2.1.9.6. Tasavvuf ile İlgili Kavramlar

2.1.9.6.1. Şeriat

İslam dininin, referans olarak Kur'an ve sünneti aldığı, inanç, ibadet, muamelat ile ilgili esaslardır.¹³⁹

2.1.9.6.2. Tarikat

Dini hükümlerin gayesini anlamak ve temel olarak ruhsatla değil de azimetle davranmaktır.¹⁴⁰

2.1.9.6.3. Hakikat

Şeriat ve tarikat ekseninden sonra, kalpte marifetullah ile oluşan hilm ve inkişaf mertebelerin zuhur etmesidir. Şeriat ilim, tarikat ameldir. İlim ve amel olmadan, yani

¹³⁷ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 43.

¹³⁸ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 47.

¹³⁹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 59.

¹⁴⁰ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 59.

şeriat ve tarikat olmadan, hakikate ulaşılmaz. Bu üç kavram birbirinden ayrılmayan kavramlardır.¹⁴¹

Şeriat, Allah'a ibadet etmen,
Tarikat, onu kastetmen,
Hakikat ise onu görmendir.

Hasan el-Bennâ, bu üç kavramı Mısır'ın ful baklasına benzetmektedir: “Her bakla tanesinin kalın bir dış kabuğu vardır ve onun altında bakla özünü saran ince vir zar vardır. Ondan sonra ise baklagilin tanesi gelir. İşte burada birincisi, şeriat, ikincisi tarikat, üçüncüsü ise hakikattir. Dış ve iç kabuğu açmadan öze ulaşamazsın.”¹⁴²

2.1.9.6.4. Keramet

Allah dostlarının kerametleri hem yaşarken hem de öldükten sonra olabilir. Çünkü Allah dostlarına böyle bir lütufta bulunabilir. Velilerin öldükten kerametlerinin devam etmesi de tabidir. Çünkü keramet velinin bedeni ile değil manevî yönü ile alakalıdır. Ölmesi onun manevi halinden bir şey kaybettirmez. Ayrıca kerametın kaynağı Allah'tır. Allahu Teâlâ her zaman var olduğu için keramet de devam edebilir.¹⁴³

2.1.9.6.5. Tevessül

Hasan el-Bennâ'ya göre tasarrufun Allah'ın kudretiyle unutmamak şartıyla tevessül caizdir. Tevessül Allah dostlarını sevmenin bir yansımasıdır. Allah dostları da sevmeye en layık olanlar oldukları için bu durum gayet tabidir.¹⁴⁴

2.1.9.6.6. Zikir

Zikir, ilim ve ilim dışındaki anlamları kapsayan geniş bir kullanım alanına sahiptir.¹⁴⁵ Zikir, hem Kur'an'da hem de hadisler sıkça tekrarlanan bir ibadettir. “Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve sakın gafillerden olma.”¹⁴⁶ *Ey iman edenler Allah'ı çokça zikredin. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin.*¹⁴⁷ *Böylece namazı bitirdiğinizde ayakta iken, otururken ve yanlarınız*

¹⁴¹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 59-60.

¹⁴² el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Anlayışı*, 61.

¹⁴³ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 109-110.

¹⁴⁴ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 112.

¹⁴⁵ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 129.

¹⁴⁶ A'raf, 7/205.

¹⁴⁷ Ahzab, 33/41-42.

*üzerinde iken artık Allah'ı zikredin.*¹⁴⁸ Allah'a şükür ifade eden, nimetlerin serdedildiği, tevbe, tesbih gibi her şey zikrin kapsamında değerlendirilir.

Uygun olmayan ortamlarda, def ve benzeri musiki aletleriyle yapılan, kadın erkek karışık meclislerde, anlamlı olamayan veya sözleri değiştirilmiş bir şekilde yapılıyorsa, zikirden amaç gösteriş ve riya ise veya karşılığında herhangi bir menfaat varsa bu şekilde yapılan zikir haramdır. Bu şekilde yapılan zikir dine uydun değildir ve asla kabul edilemez. Ancak uygun olan ortamlarda, edep ve huşu ile zikrin adabına yakışır bir şekilde yapılıyorsa bu dinin uygun gördüğü, yapılması istenen zikirdir. *Hem Rabbini içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah, akşam zikret ve sakın gafillerden olma.*¹⁴⁹ Zikrin amacı Allah rızası olmalıdır.¹⁵⁰

2.1.9.7. Tasavvufun Merhaleleri

Tasavvuf dört merhaleden oluşur:

Birinci merhale, zahirle amel merhalesidir. Bu aşamada ibadet ederek Allah'a yakınlaşmak, kendini dünyanın mal ve mülkünden tecrit ederek, tefekküre ve istiğfara yönelmek, Allah ile kurbiyet kazanmak için zahidane bir hayat yaşamak esastır. Dünyanın süsünden ve gösterişinden yüz çevirmek esastır. Bu merhale, birçok insan ve müridin yaşadığı bir dönemdir.¹⁵¹

İkinci merhale, batınla amel etme merhalesidir. Bu aşamada esas olan, nefsi terbiye etmektir. Kötü, bayağı huylardan arınmak, güzel ve övülen ahlâk ile donanmak, yani Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak, kendini sürekli hesaba çekerek kontrol mekanizması geliştirmek, bunun sonucunda da kötü davranışlardan uzaklaşmak esastır. Bu aşama sırat-ı müstakime yönelen ve ehl-i süluk olanların merhalesidir.¹⁵²

Üçüncü merhale, kendinden geçme yani vecd merhalesidir. Nefsi terbiye ve onunla kötülükler hususunda mücadele etmek esastır. İbadetlere devam etme, nefsi emmareyi kontrol altına almak ile kişinin ruh dünyası gelişir ve kişi olgunlaşır. Böylece kişi kâinattaki esrarı çözmeye başlar. Bu aşamadan sonra tekâmüle ulaşan insanda inkişaf başlar. Varidat diye adlandırılan haller sudur eder ve bu hal insanın ayrılmaz bir parçası haline gelir. Bu haldeki insan bu halden başka bir makama, oradan da başka bir

¹⁴⁸ Nisa, 4/103.

¹⁴⁹ A'raf, 7/205.

¹⁵⁰ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 116.

¹⁵¹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 77-85.

¹⁵² el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 77-78.

makama ulaşır bu yükselme dördüncü merhaleye ulaşana kadar devam eder. Bu merhale tekâmül ehlinde dördüncü merhaleye çıkan ariflerin merhalesidir.¹⁵³

Dördüncü merhale, vuslat merhalesidir. Aslında bu merhale açıklanamayan bir aşamadır. Artık kişi nefisten soyutlanır, “Hakk’ı, hak ile müşahede etmeye ulaşır.” Ariflerin bu merhale ile ilgili söyledikleri tek şey bu merhalede olmaktan dolayı nurun parıldamasıdır. Vuslata erdikleri için izah kaybolur. Kur’an ve sünnet ilk iki aşamayı açıklamış, sınırlarını çizmiş, “eklemek isteyenlere ekleme payı bırakmamıştır.” İşte bu iki merhale tarikat kavramının özünü, temelini teşkil eder. Bunun dışındakiler fer’i konulardır. Asıllar olmadan, fer’i konulara ulaşılmaz.¹⁵⁴

Üçüncü merhalenin açıklanması olanaksız ve sınırlandırılması imkânsızdır. Çünkü bu merhalede olanlar kişinin kendisi ile sınırlıdır, yani şahsîdir ve bu aşamada vecd halleri vuku bulmaktadır. Müphem ve mutlak olan bu merhale bu nedenlerle sınırlandırılmaz. Bu aşamanın, bunları yaşamayan diğer insanlara anlatılması şeriat ahkâmları ile çelişik gibi görülebileceğinden uygun görülmemiştir. Bu aşamanın nakledilmesinin sonucunda fukaha ve sufiler arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır. Dördüncü merhale ise artık uçurumdan düşüşün gerçekleştiği, nice sufinin bu yolda sapıtığı bir merhaledir. Bu merhalede olan kişi eğer kendinden geçerek konuşmuşsa söylediklerinden dolayı sorumlu tutulmaz. Eğer kendinde iken söylenmiş ise normal insanları akli bu olayları idrak edemez. Bu sebeple bu merhale ile ilgili konuşma kapısı tasavvuf ehline kapatılmıştır. Bu merhale idrak ve düşüncelerin üstünde olunan bir yerdir.¹⁵⁵

2.1.9.8. Tasavvufun Boyutları

Tasavvuf, üç boyuttan oluşmaktadır:

1. Âlem-i mülk veya âlem-i şehadet yahut âlem-i hayal: Bu konular ile ilgili konuşulduğunda, garipsenecek herhangi bir durum mevcut değildir. Çünkü âlem-i mülk ile ilgili konular genel geçer olan fıkıh ve nasslar ile paralel olan konulardır. Bu konular insanların günlük konuşmalarından uzak olmayan, herkese anlatılabilecek konuları içerir.¹⁵⁶

¹⁵³ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 78.

¹⁵⁴ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 78- 79.

¹⁵⁵ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 79-80.

¹⁵⁶ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 96.

2. Âlem-i melekût veya âlem-i gayb yahut âlem-i misâl: Bu âlemden bahsettikleri zaman kendilerine has olan bir üslup ile konuşurlar. Bu durumları “ruhi bir halet” olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle onların mertebesinde olmayanlar onların halet-i ruhiyelerini anlayamazlar. Şer’i konulardan ziyade vecd, zevk keşf gibi kavramlardan veya durumlardan bahsederler. Eğer bu durumdayken söyledikleri şeriata uygun ise alınır, eğer şer’i ahkâma muhalif ise uyarılırlar.¹⁵⁷

3. Âlem-i cenerrût veya âlem-i sırr yahut âlem-i hakikât: Bu âlemden ise bahsetmezler. Bu boyutta susmanın konuşmaktan veya yazmaktan daha efdal olduğunu bilirler. Bu durumun kendilerine ilham yoluyla verildiğini, yazıya döküldüğünde kaybolacağını söylerler. Bu boyutlar sözün bittiği yerlerdir.¹⁵⁸

2.1.9.9. Tasavvuf -Fıkıh İlişkisi

Fıkıh, tasavvufa göre daha geneldir. Tasavvuf ise kendine has bir metodu olan bir ilimdir. Çünkü insan ile Allah arasındaki bir olaydır. Yani şahsîdir. Tasavvuf fıkıhsız olmaz, ancak fıkıh tasavvufsuz olabilir.¹⁵⁹

Hasan el-Bennâ’ya göre sufînin sınırları fukahânınkinden daha geniştir. Bu nedenle fıkıhçı olan biri sufîyi eleştirebilir. Çünkü fukihçimin, sufînin yanında ne taşıdığında haberi yoktur. Tam tersi ise yanlıştır. Çünkü fıkıhçı, kendi sistemi içerisinde konuşmaktadır. Yani gerçek bir sufî, fikhî iyi bilmelidir. Fikhî bilmeyen bir sufî tenkitlere maruz kalır ve görüşüne itibar edilmez.¹⁶⁰

2.2. Hasan el-Benna’nın Siyaset Anlayışı

2.2.1. Siyaset Anlayışı

el-Bennâ, “Sağ elimizde Kur’an, sol elimizde sünnet ile selef-i salihinin uygulamasını rehber edinerek” çağrı da bulduklarını, “Bunun anlamı siyaset ise siyasetlerinin işte bu olduğunu”¹⁶¹ söyler. Hasan el-Bennâ’ya göre siyaset, partilikten, hizipçilikten ayrı, İslam ümmetinin iç ve dış meseleriyle ilgilenmektir.¹⁶²

Gayr-i Müslimler, İslam’ın, Müslümanların ruhuna işlediğini ve hiçbir şekilde onu Müslümanların zihinlerinden silemeyeceklerini anlayınca İslam’ın şekil ve zahirî

¹⁵⁷ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 97.

¹⁵⁸ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 97.

¹⁵⁹ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 70-71.

¹⁶⁰ el-Bennâ, *Tasavvuf ve Ahlâk Eğitimi*, 98-99.

¹⁶¹ el-Bennâ, *Risâleler*, 75.

¹⁶² el-Bennâ, *Risâleler*, 382.

yönünü Müslümanların zihinlerinden silmeyi bırakıp İslam'ın dinamik ve pratik yönleri yok etme faaliyetlerine girişti. İslam'ın geniş çerçevesini daraltarak Müslümanlara ne güç ne de açıklıklarını gideren İslam'ın özü yerine kabuk kısımlarını, ritüellerini bırakmışlardır. Batılılar, İslam ayrı, sosyal hayat, iktisat, siyaset, kanunlar, kültür gibi kavramların ayrı şeyler olduğunu söyleyerek İslam'ın dinamik yapısını Müslümanların hayatlarından izole etmiştir. Hasan el-Bennâ, İslam eğer siyaset, sosyal hayat, ekonomi, kültür değil de nedir? Kur'an, böyle bir din için mi en mükemmel, sapasağlam ve ayrıntılı olarak gönderildi? diye sorar. *(Ey Muhammed!) Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı, her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.*¹⁶³ Bu ayette Kur'an'ın her şeyi açıkladığı açık ve net bir şekilde vurgulanmıştır. O halde nasıl oluyor da İslam her şeyden ayrı sadece ritüelleri olan basit bir din olabiliyor?¹⁶⁴

İslam, düşmanlarının onu sınırlandırmaya çalıştıkları gibi özden uzak bir din değildir. İslam, inanç ve ibadet, siyaset, kültür, ekonomi, kanun da demektir. Müslüman, ümmetin dertleriyle Müslüman olması nedeniyle ilgilenmek zorundadır. İlk dönem Müslümanları, İslam'ı hayatlarının her alanında uyguladıkları için ilerlemiştir. Hatta Hz. Ebu Bekir, *devemin yuları bile kaybolsa, onu dahi Allah'ın kitabında arardım* demiştir. Hasan el-Bennâ, siyaseti, ümmetin derdi ile dertlenmek olarak tanımlamaktadır. Bu düşünce doğrultusunda siyaset ile ilgilenmeyen Müslümanların, Müslümanlığının eksik kalacağını ifade eder.¹⁶⁵

İslam, iç siyaset meseleri olan yönetim işlerinin düzenlenmesi, yönetimin önemli ihtiyaçlarının açıklanması, hak ve ödevler, yöneticilerin ve yönetilenlerin işleri ve kontrol edilmeleri gibi husularda İslam temel kuralları koymuştur. Medenî kanun, ceza, anayasal haklar da İslam hukukunda mevcuttur. İslam temel kaideleri koyup ayrıntıları zamana ve zemine bırakmıştır. İslam, halkın yönetime katılmasını onaylamış, yöneticiyi kontrol etmesini öğütlemiştir. Yöneticilerin her zaman halkın maslahtalarını, İslamî çerçevede düşünmelerini, hakkı uygulamalarını, yanlıştan uzak durmalarını farz kılmıştır. Halka, yönetenlerin doğru yolda olduğu sürece onlara itaat etmelerini, hak yoldan ayrılınca da onları hakka döndürmelerini emretmiştir. *(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik.*

¹⁶³ Nahl, 16/89.

¹⁶⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 383.

¹⁶⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 384-385.

Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp ta onların arzularına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk. Eğer Allah dileseydi elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat verdiği şeylerde sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı. Öyle ise iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman anlaşmazlığa düşmüş olduğunuz şeyleri size bildirecektir. Aralarında, Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzularına uyma ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından (Kur'an'ın bazı hükümlerinden) seni şaşkırtmalarından sakın. Eğer yüz çevirirlerse, bil ki şüphesiz Allah, bazı günahları sebebiyle onları bir musibete çarptırmak istiyor. İnsanlardan birçoğu muhakkak ki yoldan çıkmışlardır. Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'inkinden daha güzeldir?¹⁶⁶ Hz. Peygamber, "Din nasihatten ibarettir." demişti. Sahabe "Ey Allah'ın Rasulü kimin için ?" diye sorunca "Allah için, Allah'ın kitabı için, Rasulü için, Müslümanların imamları için ve hepsi için." buyurmuştur.¹⁶⁷ Ayetler ve hadisler, dinin siyasetle ilgili yönüne vurgu yaparken nasıl olurda İslam ve siyaset ayrı şeyler olarak değerlendirilebilir?

Batı ülkelerinde başlayan ve İslam ülkelerinde de yer kendisine genişçe yer bulan laiklik anlayışıyla birlikte İslam ve siyaset yan yana gelemeyen veya hiç birleşemeyecek iki kavram gibi algılanmaya başlanmıştır. Müslüman ülkelerde kurulan cemiyet, dernek, parti gibi kuruluşlar kendilerini tanımlarken ya dinî ya da ladinî vasıflar kullanma ihtiyacı içine girmiştir. Ladinî gruplar dine karşı bir siyaset geliştirirken, dinî gruplarda "İslamî cemiyetler, siyasetle uğraşmaz" düsturunu benimsemiştir. Hâlbuki İslam bir bütündür ve bütünün içinde siyasette de bulunmaktadır. Bu nedenle İslam siyasetten ayrı bir şey değildir.¹⁶⁸

İslam, uluslararası hukuk da denin dış siyaset ile ilgili kuralları belirlemiştir. Vatanın korunması, şeref ve itibarın muhafazası, iç ve dış müdahalelerden ülkeyi koruma dünya barışının tesisi gibi konular zaten İslam hukunda mevcut olan konulardır. Bu konular da Müslümanların gerekli hassasiyeti göstermeleri ve bu kurallara uymaları farzdır. İslam'ın bu hükümleri uygulama hususunda kusurlu davrananlar ya İslam'dan bihaber olan veya bilerek İslamî kaideleri gizleyenlerdir. İslam Müslümanları diğer milletlere önder olmasını ister. Kur'an'da bu konuyla ilgili pek çok ayet mevcuttur.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Maide, 5/48-50.

¹⁶⁷ Canan ;*Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XVI. C., 121.

¹⁶⁸ el-Bennâ, *Risaleler*,382.

¹⁶⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 388-389.

...Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve mü'minlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler.¹⁷⁰ Ayrıca İslam Müslümanları iç ve dış müdahalelere karşı uyanık olmalarını ve iç işlerine yabancıları karıştırmamalarını emreder. *Ey iman edenler! Sizden olmayanlardan hiç kimseyi sırdaş edinmeyin. Onlar size fenalık etmekten asla geri kalmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların kinleri konuşmalarından apaçık ortaya çıkmıştır. Kalplerinde gizledikleri ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz size âyetleri açıkladık. İşte siz öyle kimselersiniz ki, onları seversiniz, onlar ise, bütün kitaplara iman ettiğiniz halde sizi sevmezler. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman "inandık" derler. Ama kendi başlarına kaldıklarında, size karşı kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar. De ki: "Öfkenizden ölün!" Şüphesiz Allah, kalplerinizin özünü (kalplerde olanı) bilir.*¹⁷¹

İslam gerek iç siyasette gerek de dış siyasette gayr-i Müslimlerin haklarını muhafazayı emreder. *Ancak Allah'a ortak koşanlardan, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, bu hükmün dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever.*¹⁷²

İslam siyasette istişare prensibine önem verir. *...onların işleri aralarında danışma ile dir.*¹⁷³

İslam hukuku beşerî sistemlerin ilerlemesine rağmen hiçbir zaman ulaşamayacakları seviyededir. İslam hukuku nitelendirilmelerin aksine ilkel bir yapı arz etmemektedir. Çünkü İslam hukuku icihad kapısıyla kendini daima yenileyebilen bir yapıya sahiptir.

Hasan el-Bennâ'ya göre siyaset denince akla partcilik geliyor. Hâlbuki siyaset ümmetin sorunları ile ilgilenmekir. Ancak siyaset kelimesi anlam kaybına uğrayarak partcilik ile eş anlamlı kullanılmaya başlanmıştır. el-Bennâ, siyasi partilerin bazı ülkelerde caiz bazı ülkelerde de caiz olamayacağı görüşündedir. İslam ülkelerinin parçalanmasının ve maalesef iç işlerini düzene koyamamasının temel nedenlerinde biri de siyasi parti anlayışıdır. Müslümanların birbirlerine sırt dönmelerinin ve ayrılığa düşmelerine neden olan hizipçilik anlayışı yüzünden Müslüman ülkeri savaş alanına

¹⁷⁰ Münafikun, 63/8.

¹⁷¹ Âl-i İmran, 3/118-119.

¹⁷² Tevbe, 9/4.

¹⁷³ Şûra, 42/48.

dönmüştür. Müslümanlar arasındaki nifak sebebiyle birbirlerine düşman olmuş ve asıl düşmanları olan batılılara da İslam ülkelerini tarumar etmek kalmıştır. Bu nedenle bu tefrikadan kurtulmak gerekmektedir. Müslüman ülkeler tam bağımsız olmadıkları, teşekküllerini tamamlayamadıkları için şu an bölünmeleri kaldırabilecek bir güçte değildir. Siyasî partiler ancak teşekkül devrelerini tamamlamış ülkelerde olabilir. Hâlbuki Müslüman ülkeler bu vasıftan yoksun oldukları için böyle bir lüksleri yoktur.¹⁷⁴

İslam birlik, bütünlük dinidir. Tüm insanlığa gönderilen İslam dini, bölünme ve parçalanmayı kabul etmeyen bir yapı arz etmektedir. *Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınıksız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.*¹⁷⁵

Hasan el-Bennâ, siyasî partileri ve batı menşeli kanunları oldukça sert bir şekilde eleştirmiş hatta bazı anayasal hükümlerin belirsizliğinden ve şüphe uyandıran tarafların altını çizmiştir. Ancak Hasan el-Bennâ, “Kur'an anayasamızdır” şeklinde formüle ettiği sloganına rağmen anayasalcılığa karşı herhangi eleştiri getirmemiştir. Hasan el-Bennâ, 1938 yılında İhvân'ın 10. Yılında yaptığı, anayasal yönetime karşı olan tavrını ortaya koymuştur. Ona göre anayasal sistem şu unsurlardan oluşmalıydı:

1. Ferdî hürriyetin muhafazası,
2. Şura,
3. Yöneten ve yönetilenlerin karşılıklı hak ve ödevleri,
4. Devlet organlarının görev ve yetkileri,
5. Halkın yönetenleri seçme hakkı ve yetkilerin temel kaynağının halk olması.

Hasan el-Bennâ, bu unsurların İslamî yönetim anlayışı ile bire bir uyduğunu bu nedenle batıdan ithal kavramlara ihtiyacın olmadığını savunur.¹⁷⁶

Hasan el-Bennâ'ya göre, yöneten ve yönetilenlerin hak ve ödevlerini, devlet organlarının yetkileri belirleyen anayasa ve kişilerin ef'aliyle ilgilenen hukuk sahasında da İslamî literatürün kullanılması gerekmektedir. Kur'an ve sünnet, hem anayasal süreci hemde hukuk sistemini içine alan zengin bir içeriğe sahiptir. Müslümanların batıdan ithal

¹⁷⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 393-395.

¹⁷⁵ Âl-i İmran, 3/103.

¹⁷⁶ Osman, *İhvân-İslam ve Demokrasi*, 18-19.

kanun ve hukuk sistemlerine ihtiyacı yoktur. Müslümanların hâlihazırda var olan kanunlarının, dinleriyle örtüşmediği kabul edilemez.¹⁷⁷

Hasan el-Bennâ, var olan kanunların İslam'a uygun olmayanları sıralayıp (zina, tefecilik, faiz, içki, kumar) Müslümanların hem bu kanunlara hem de Allah'ın kanunlarına uyamayacaklarını savunur. Bu nedenle İhvân olarak, Allah'ın kanunlarını yerleştirmek ve uygulamak için ellerinden geleni yapacakları kesin bir dille ifade eder.¹⁷⁸ *Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir.*¹⁷⁹ Bunu yaparken mutlaka engellerele karşılaşacaklarını ve kendilerine mani olmak isteyenlerin olacaklarını söyler. Ancak Kur'an, *Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler hoşlanmasalar da Allah, nurunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz.*¹⁸⁰ ayetiyle kâfirlere ve Allah'ın hükümleriyle hükmetmeyenlere meydan okumaktadır. Kendi yardımcılarının Allah olduğunu vurgular.

Hasan el-Bennâ'nın siyaset anlayışında öne çıkan en önemli unsur, siyasetin tanımını ve din-siyaset ilişkisidir. Ona göre siyaset, ümmetin dertleri ile dertlenmektir. Ümmetin her derdine yetişebilmektir. Bu nedenle her Müslüman siyaset ile ilgilenmelidir. Siyaset ile ilgilenmeyen Müslümanların İslam anlayışları eksiktir, kusurludur. Ayrıca İslam dini bütüncül bir dindir. İslamî kurallar birbirine bir zincirin halkaları gibi bağlıdır. Bir halkanın kopması İslamî kuralların uygulanmasını sekteye uğratar. İslamî zincirin en önemli halkalarından biri de siyasettir. İslam hiçbir dönemde siyasetten bağımsız bir şekilde var olmamıştır. Çünkü bu durum onun tabiatına aykırıdır. Ayrıca İslam'dan siyaseti çıkarmak demek İslamî kuralların, Kur'an ayetlerinin bazılarının ilga edilmesi demektir. Bu da İslam dinin amacından ve yapısından uzaklaşmak demek olur. Gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse de Hulefa-i Raşidin ve gerekse de sonraki dönemlerde din ile siyaset iç içe bir şekilde uygulanmıştır. Bu dönemler de İslam'ın en parlak dönemleridir. Ancak daha sonraki dönemlerde batı medeniyetinin dikte ettirdiği din-siyaset ayrımı neticesinde İslam ülkeleri İslam'ı tam anlamıyla yaşayamadıkları için her zaman gerileme yaşamıştır. Bu durumdan kurtulmanın tek yolu İslamî kuralları bütün olarak uygulamaktan geçer.

¹⁷⁷ Osman, *İhvân-İslam ve Demokrasi*, 20.

¹⁷⁸ Osman, *İhvân-İslam ve Demokrasi*, 21.

¹⁷⁹ Enfal, 8/39.

¹⁸⁰ Tevbe, 9/32.

2.2.1.1. İslam Birliği

*Mü'minler ancak kardeştir.*¹⁸¹ İslam Dini, bölge ayrımı yapmadan Müslümanları tek bir ümmet, İslam topraklarını da bir bütün olarak kabul eder. Kelime-i Tevhid'in getirildiği her yer İslam toprağıdır.¹⁸² *Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de o, kalplerinizi birleştirmişti. İşte onun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de o sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.*¹⁸³ vb ayetler, İslam ülkelerinin birliğini tesis etmeye yöneliktir. İslam, bölünmüş parçalanmış İslamî bir coğrafyaya karşı çıkar. İslam'ın yapısında var olan birlik ve kardeşlik anlayışı Müslümanları kardeş yapar ve kardeş topraklarını ayırmaz. İslam dininin şanına yakışan İslam devletçikleri değildir. Bu nedenle Müslümanlar bölünmüşlükten kurtulup tek İslam devletini kurmalıdır. İslam birliğinin kurulması için emperyalist batı devletleriyle savaşmak, Müslümanların düşmanlarını ortadan kaldırmak gerekir. Ayrıca Avrupa medeniyetini değil İslam referans alınmalıdır. Batı zihniyetinin etkisinde en az kalan efkâr-ı umumiyetin sağlam temeller dayandığı memleketler olarak¹⁸⁴ Hicaz ve (Mısır, İran, Kuzey Afrika, Türkiye, Fas, ...hariç) diğer Arap ülkeleri gösterilir.¹⁸⁵

İslam birliğinin oluşturulması için devletin şer'i kanunlara göre yönetilmesi gerekir. İslam dini, hayatın her yönüne hâkim olma potansiyeline sahip bir sistemdir.¹⁸⁶ İslam hem din ve devlet kavramlarını kendi bünyesinde bulunduran bir yapıdır.¹⁸⁷ İslam, dilleri, dinleri, renkleri, coğrafyaları ayrı olan birçok insanı kendi bünyesinde birleştirmiştir.¹⁸⁸

2.2.1.2. Milliyetçilik

Milliyetçilik kavramı her ihya hareketinde, her İslamî lider de yerini alan, gerek İslamî literatürde gerekse de siyasî literatürde genişçe yer bulan önemli bir konudur. Milliyetçilik kavramı, son yüzyıla ismini yazdıran Hasan el-Bennâ'da İslamî literatür

¹⁸¹ Hucurat, 49/10.

¹⁸² el-Bennâ, *Risaleler*, 258.

¹⁸³ Âl-i İmran, 3/103.

¹⁸⁴ el-Bennâ, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, 90-92.

¹⁸⁵ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 110.

¹⁸⁶ el-Bennâ, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, 28.

¹⁸⁷ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 110.

¹⁸⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 258.

kullanılarak yer bulmuştur. el-Bennâ'ya göre İslam, insanlar için getirmiş olduğu ve onları hayra yönlendiren eşsiz prensipleri ile âlemşümül milliyetçiliği ortaya koymuştur.¹⁸⁹ *Ey İnsanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır*¹⁹⁰ ayetinden hareketle insanların farklı kabilelerde olmalarının temel sebebi birbirleriyle tanışıp aralarında ünsiyetin oluşması içindir.

Hasan el-Bennâ, milliyetçiliği dört gruba ayırır:

2.2.1.2.1. Ecdad Milliyetçiliği

el-Bennâ'ya göre, milliyetçilik ile nesillerin şan, şeref gibi konularda atalarının izinden gitmek kastediliyorsa bu İslam dininin desteklediği bir milliyetçilik olduğunu söyler.¹⁹¹

2.2.1.2.2. Toplum Milliyetçiliği

Toplum milliyetçiliği dendiğinde kişinin kendi yakın çevresini, akrabaları, toplumunu öncelemesi kastediliyor ise bunun doğru bir bakış açısı olduğunu söyler. Böylece toplum içerisinde her kendine düşen görevi yapar bu da İslam toplumlarının gelişmesi anlamına gelir.¹⁹²

2.2.1.2.3. Cahilî Milliyetçilik/ İrkçılık

Milliyetçilik ile gayrî İslamî yaşantıların yeniden hortlatılması, büyük bir itina ile asırlar boyunca oluşturulan İslam medeniyetinin yok edilmesi, milliyetçilik ile ırk bağına bağlanıp din bağının koparılması ve köken taassubu kastediliyor ise bu İslam'ın asla tasvip etmediği bir anlayış ve bakış açısıdır. Bu bakış açısı artık milliyetçilik kavramı ile altı doldurulamayacak bir düşüncedir ve İslam'ı hayatın dışına iten, toplum hayatından izole eden sonuçları oldukça tehlikeli bir anlayış, yaklaşımdır.¹⁹³ Kaldı ki İslam, milliyetçilik duyguları ile övünmeyi yasaklamıştır. Zaten İslam bugüne dek eşi,

¹⁸⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 109.

¹⁹⁰ Hucurat, 49/13.

¹⁹¹ el-Bennâ, *Risâleler*, 52.

¹⁹² el-Bennâ, *Risâleler*, 53.

¹⁹³ el-Bennâ, *Risâleler*, 54.

benzeri görülmemiş bir İslam medeniyeti ve birlikteliği kurarak İslam ümmetini ortaya koymuştur.¹⁹⁴

2.2.1.2.4. Saldırgan Milliyetçilik

Milliyetçilik kavramı ile başka milletlerin hak ve hukuklarına saldırmak, kendi ırkını diğer ırklardan üstün görüp diğer grupları aşağılayıp onlarla alay etmek kastediliyorsa (İtalya ve Almanya örneğinde olduğu gibi) bu İslam'ın asla tasvip etmeyeceği bir yaklaşımdır. Hasan el-Bennâ, insanları birbirinden ayıran ve aralarına nifak sokan hiçbir unvanı kabul etmez.¹⁹⁵ Müslümanların toprağı ve ırkı yine İslam'dır. Bölgeler arası bölünmeyi İslam tamamen kaldırmıştır. Kelime-i Şehadet getirilen her yer Müslümanların vatanıdır. Hasan el-Bennâ, ırkçılığın, bölgeciliğin ve kavmiyetçiliğin tamamen karşısında olduklarını birliğin temel unsuru dinden başyarak ilerlediğini söyler. Önce din daha sonra teferruatlar gelir. el-Bennâ'ya göre, birlik olmak için Müslüman olmak yeterlidir. Irk ve milliyet gibi unsurlara ihtiyaç yoktur.¹⁹⁶

Hasan el-Bennâ, milliyet kavramını İslamî literatür içerisinde kabul etmiştir. Ancak yine de Müslümanların bu tür vasıflandırmalardan uzak olması gerektiği düşüncesindedir. İslam bir milleti oluşturan dil, vatan, millet, devlet gibi kavramları potasında erittiği için başka Müslümanın başka sıfatlara ihtiyacı yoktur.

2.2.1.3. Vatan ve Vatanseverlik

Hasan el-Bennâ'ya göre Müslümanların vatan anlayışı İslam'a dayanmalıdır.¹⁹⁷

İslam literatüründe şunlar vatan olarak kabul edilebilir:

1. Kişinin, doğup büyüdüğü, üzerinde yaşadığı ilk toprak parçası onun vatanıdır.
2. Bu hudud bütün İslam toprakları için geçerlidir.
3. İlk İslam devleti olan ve Hz. Peygamber ve ashabı tarafından kurulan sınırlar içindeki toprak parçası da bütün Müslümanların vatanıdır.
4. Bütün Müslümanlar, bütün âlem, İslam toprağı sayılır.¹⁹⁸ Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor: *Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.*¹⁹⁹

¹⁹⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 103.

¹⁹⁵ el-Bennâ, *Risâleler*, 54.

¹⁹⁶ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvan-ı Müslimin Örgütü*, 60- 62.

¹⁹⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 145.

¹⁹⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 50-51.

¹⁹⁹ Enfâl, 8/39.

el-Bennâ, vatanseverlik ile toprağını sevmeyi ona gönül vermeyi ülkeyi işgalcilerden kurtarıp onu bağımsızlığına kavuşturmayı ve aynı ülkede yaşayan insanları arasındaki muhabbet bağına kuvvetlendirmeyi, ülkeler fethedip yayılmayı, Müslümanlığı yayarak hakimiyet kurmayı kastediliyorsa bu vatanseverliği desteklediğini vurgular.²⁰⁰

Kelime-i Tevhid'in söylendiği her İslam toprağı ve vatanıdır. İslam alemşümul bir din olduğu ve İlahi kelimetullah'ın söylenmediği hiçbir yer kalmadığı için her yer Müslüman'ın vatanıdır. Müslümanlar ihtişamlı günlerine geri dönecek ve her yer Müslümanlar için vatan olacaktır.

2.2.1.4. Din-Devlet-Siyaset Üçgeni

el-Bennâ, siyaseti şöyle tanımlar: Siyaset, particilikten uzak, İslam ümmetinin iç ve dış meseleleri hakkında düşünmek, kafa yormaktır. İslam düşmanları, İslam'ın Müslümanların kanına girdiğini, onların ayrılmaz bir parçası haline geldiğini anlayınca, İslam'ı sadece kalplere hapsedme yoluna başvurdular. İslam, artık sadece ibadet ve ritüellerden ibaret olan bir din haline geldi. İslam ayrı sosyal hayat ayrı, İslam ayrı hukuk ayrı, İslam ayrı siyaset ayrı, gibi fikirleri Müslümanların zihinlerine empoze etmeye başladılar. Ancak eğer İslam zaten bünyesinde var olan bu özelliklerinden tecrit edilirse o zaman İslam Kur'an'ın bahsettiği evrensel olan, Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu İslam değil başka bir din olur ki bu da bizi ilgilendirmiyor. Kur'anî prensipler otorite olmadan uygulanamaz.²⁰¹

Din ile siyaset bir bütündür ve bu iki kavramı ayırmak İslamî öğretilerden değildir.²⁰² İslam din eşittir devlet görüşünü benimseyen bir dindir. Dinin merkezinde Ahiret vardır. Ancak dünya ile ilgili işler bu temel kavram üzerine inşa edilir. İslam, literatürde devlet, dünya işlerini dinin emirleriyle düzelter, halkını, Allah'ın emirlerine bağlayan ve Allah'ın yasaklarından uzaklaştıran yapıdır. "İslamî anlayışa göre din, devlet için bir zorunluluk, devlet de din için bir zorunluluktur."²⁰³

Avrupa ve Avrupa'nın etkisi altında kalmış yerlerde muhalefet, particilik, hizipçilik yönetimin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. Nedeni ise sahip olunan yönetim anlayışı olan parlamenter sistem zaten gruplaşma, hizipçilik, bölünmüşlük

²⁰⁰ el-Bennâ, *Risaleler*,49.

²⁰¹ el-Bennâ, *Risaleler*,382- 388.

²⁰² el-Bennâ, *Risaleler*, 144.

²⁰³ el-Bennâ, *Risaleler*, 311-312.

üzerine kurulmuştur. Bu ayrımcılık parlamenter sistemin ana kaynağıdır. Müslüman milletlerde ise böyle bir ayrımcılık İslam'ın birleştiriciliği ile bertaraf edilmiştir. Çünkü Allah Hucurat Sûresi 10. ayette *Mü'minler ancak kardeştir*, buyurmaktadır.²⁰⁴

el-Bennâ'ya göre İslam particiliği caiz görmez, bölünmüşlükten yana değil bir olmadan yanadır. Gayî Müslimler, ancak Müslümanların, tefrikaya düşüp, birbirlerine sırtlarını döndüklerinde, particilik, gruplaşma gibi kavramlarla eşleştiklerinde iç işlerine müdahale etmeye başladılar.²⁰⁵ Ancak Müslümanlar bu oyunları anlamaktan uzak bir hale büründükleri için dağılıp parçalandılar. Hâlbuki *Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın, parçalanmayın*,²⁰⁶ ayeti Müslümanların dağılıp parçalanmamalarını öğütlemektedir.

el-Bennâ, iktidarı İslam'ın kulplarından biri olarak görür. “Müslüman ıslahatçı, bizzat kendisi fakih olmak ve hükümler ortaya koymak istediği halde idarecilerin Allah'ın yasakladığı kanunları çıkarmalarına ve insanları zorla beşeri kanunlara boyun eğdirmelerine karşı kayıtsız kalırsa bu ıslahatçının çağrısı kayıtsız kalırsa bu ıslahatçının çağrısı darb-ı mesel olarak söylendiği gibi uzaktan yankılanan bir ses, küle üfürülen bir nefes olmaktan başka bir şeye benzemez.” İslam dininde yönetim, idarenin iskeletini oluşturan temel prensiplere dayandırır. Bu prensipler:

1. İdarecinin sorumluluğu
2. Toplumun birliği
3. Halkın iradesinin birliği²⁰⁷

İslamî yönetim, idare sisteminde başta kimin olduğu bakılmaksızın her konudan devlet reisi sorumludur. Hem tasarrufta bulunma hem de bulunduğu tasarruf sebebiyle halka hesap vermek zorundadır. İslamî anlayışa göre, devlet başkanını yetkilerini başka aracı kurumlara devredebilir. Önemli olan toplumun maslahatıdır.²⁰⁸

el-Bennâ'ya göre İslam her meselede halkın iradesini halkın isteklerini göz önüne almaz veya halkın görüşünü almaz. Ehlû'l-hal ve'l-akd adı verilen âlimlerden oluşan kişilerin görüşü yeterlidir. Ancak ehlû'l-hal ve'l-akd üzerinde ittifak edilen özellikleri şunlardır:

1. Müctehidler
2. Toplumunu ilgilendiren konularda tecrübe sahibi olanlar

²⁰⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 311-312.

²⁰⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 394.

²⁰⁶ Âl-i İmran, 3/103.

²⁰⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 249-301.

²⁰⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 308.

3. Öne çıkan grupların başkanları²⁰⁹

Bu özelliklere sahip olan kişilerden oluşan şura ile Müslüman idareci denetlenir. Devlet reisi, emr-i bi'l-ma'ruf nehyi ani'l münker prensibini yaşatmakla yükümlüdür. Her daim adil olmalıdır. Eğer yönetici hata ederse halk tarafından uyarılır. Hatasında ısrar ederse idareciliği elinden alınır. Devlet başkanlığı hiç kimsenin tasarrufunda değildir. İdareci değişikliğine halk karar verir. İslam devlet reisliği saltanatı kabul etmez. Halkın irade beyanına değer verir.

2.2.1.5. Devlet Anlayışı

Devlet, siyasî manada belli bir toprak, coğrafya üzerinde var olan topluluğa denir. Devlet, belli bir kara parçası üzerinde var olan, güçlü bir heyetin hükümlerinin hüküm sürdüğü ve kendisine benzer diğer topluluklardan ayrılan örgütlü yapıdır. Bu yapının temel taşı olan fert ile devlet arasında karşılıklı bir alışveriş vardır. Fert, devletin kanunlarına boyun eğmek zorundadır. Devlet de ferdin can, mal ve maneviyatını korumakla yükümlüdür.

el-Bennâ, “İslam devletlerinin önderliğini üstlenerek, Müslümanları bu parçalamışlıktan kurtaracak, kendilerini yenilemelerine yardımcı olacak, kaybedilmiş topraklarını ellerinden alınmış vatanlarını ve gasp edilmiş olan ülkelerini onlara iade edecek ve ardından cihad bayrağını ve tebliğ sancağını yükseklere taşıyacak böylece İslam alemine İslam'ın prensipleri vasıtasıyla yüceltecek olan bir devlet” hedeflemektedir. Bunun için hazırlıklar yaptıklarını söyleyen el-Bennâ hazırlıklarının birincisinin iman ikincisinin de cihad olduğunu vurgulamaktadır.²¹⁰

el-Bennâ Mısır'da İslam dininin gereklerini yerine getirecek, Arap birliğini temin edecek, dünyanın çeşitli yerlerinde zulüm ve işkence gören Müslümanları koruyacak bir devlet istemektedir.²¹¹ el-Bennâ'ya göre İslam devletinin kurulabilmesi için:

1. Bütün Müslüman ülkelerin ecnebî tasallutundan kurtarılması,
2. İslam'ın emrini hükümler kılıp İslam'ın ictimaî nizamının tatbikini sağlamak gerekir²¹²

²⁰⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 315.

²¹⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 159-160.

²¹¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 179.

²¹² el-Bennâ, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, 90-92.

Hasan el-Bennâ, İhvân mensuplarını yetiştirirken temel kaynak olarak Kur'an-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin sünnetini ve selefi salihinin yolunu seçmiştir. Bu kaynaklardan hareketle ancak İslam devleti kurulabilir anlayışına sahip olan el-Bennâ şu sözlerle devlet anlayışını ortaya koymaktadır.²¹³ “İslam ilkelerine dayanmayan devlet düzenini ve siyasî partilerin hiçbirini benimsemeyip kabul etmiyoruz. Biz tüm gücümüz ve varlığımızla her yönüyle İslam esaslarını yeniden canlandırmaya (ihya etmeye) ve İslam hükümetini de bu esaslara göre oluşturmaya gayret edeceğiz.”²¹⁴

Seyyid Kutub, el-Bennâ'nın devlet anlayışını şöyle açıklar: “Meydanda tek bir yurt vardır, o da İslam yurdu... İslam devletinin hâkim olduğu yurt, Allah'ın şeriatının hükümran olduğu emirlerinin geçerli bulunduğu ve Müslümanların birbirlerini dost edindikleri diyardır. Bunun gerisinde kalanların hepsi harp diyarıdır.”²¹⁵

Hasan el-Bennâ'ya göre devletin şekli ne olursa olsun belirli temel esaslar üzerine inşa edilmelidir. Bu temel kaideler: yöneticinin yetkileri ve sorumluluğu, milletin birlik ve beraberliği ile halk iradesine ve beyanına gösterilmesi gereken saygı. Hz. Ebu Bekir'in yöneticinin halk tarafından seçilen bir kişi olduğunu şeklindeki sözlerine yer veren Hasan el-Bennâ'nın toplumsal sözleşmenin en iyi açıklaması olduğunu ifade eder.

“Biz Müslümanlar kendimiz için herhangi bir düzen seçmek konusunda hür değiliz. Hepimiz İslam'ın hem din hem de devlet olduğuna inanıyoruz.”²¹⁶ İslamî esaslara dayanmayan hiçbir siyasî yapılanmayı kabul etmemiş kendisini de kuruluşunun mensuplarını da bu yapılardan uzak tutmuştur. Bundan sonra Batı medeniyetinin dağıttığı, yapboza çevirdiği İslam dünyasını bir araya getirmek gerekmektedir. “ Bu milletlerin hürriyetlerinin alınmasına ve başkalarının zorba yönetimlere girmesine asla sessiz kalamayız. Mısır, Suriye, Irak, Hicaz, Yemen, Trablus, Tunus, Cezayir, Fas ve içinde La ilâhe illallah diyen Müslümanların bulunduğu her toprak parçası hürriyeti, kurtuluşu ve birleştirilmesi için çalışacağımız İslam vatanının bir parçasıdır.” diyen el-Bennâ, İslam birliğinin Batı medeniyetinin emperyalizminden kurtulup özgürleşmesi gerektiğini savunur. Daha sonra bir zamanlar İslam ülkesi olan toprakları tekrar İslam

²¹³ Vehbi Ecer, Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü, 84.

²¹⁴ el-Bennâ, *Risaleler*, 16.

²¹⁵ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 169.

²¹⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 280.

coğrafyası yapmak gerektiğini savunan el-Bennâ, en son aşama olarak İslam davetini tüm dünyaya duyurmak gerektiğini ifade etmektedir. Bu aşama da İslam'ın zaferidir.²¹⁷

Hasan el-Bennâ'nın hayal ettiği devlet,

a) Devletin hükümeti Kur'anî olmalıdır.

b) Şuraya dayanmalıdır.

c) Hilafet hükümeti olmalıdır²¹⁸

2.2.1.6. Devlet Başkanı

İslam, Müslümanları öndersiz bırakmamakta, yönetimi toplumun temel dinamikleri arasında kabul etmektedir. İdareci, hem Yaratıcıya hem de kendi idaresi altındakilere karşı mükelleftir.

İslam, halkın idare sahasındaki gücünü desteklemiş, her Müslüman'ın idareciyi denetlemesini, ona nasihat etmesini, yardımcı olmasını, gerektiği yerde idareciyi sorgulaması gerektiğini tavsiye etmiştir. İdarecinin görevi, öncelikle halkın maslahatı olmalıdır. Yöneten ve yönetilenin birbirlerine karşı yerine getirmekle mükellef oldukları vazifeler vardır. Yöneticinin görevi, her hâl ve şeraitte, hakkın ve halkın yanında olmak, hatalardan uzak durup, halkın hakkını gözetmektir. Yönetilenlerin görevi ise hak yoldan ayrılmadığı sürece, idareciye itaat etmek ve ona destek olmaktır. Bunlar Kur'an'ın temel prensiplerindedir.²¹⁹

Hasan el-Bennâ, ümmetin yönetimi konusunda, yöneticilerin Allah tarafından vekil tayin edildiğini, Müslümanların menfaatlerinin, bugünlerinin ve yarınlarının onlara teslim edildiğini ve bu hususlarda hesap vereceklerini söyler. İslam Ümmetinin sorumluluğunu almak, yüce ve ulvî bir görevdir. Devlet başkanlarına nasihatlerde bulunan el-Bennâ, devlet başkanlarının öncelikli hedeflerinin, İslam ümmetini bu başıboşluktan, esaretten, zincirlerinden kurtararak, asırlardır kendileri ile özdeşleşmiş olan cihan hâkimiyetini, iade-i makam kabilinden, kendilerine geri vermelerini ve bu ümmeti yeniden hak ettiği dünya medeniyetleri seviyesine çıkarmaları gerektiğini söyler. Devlet başkanlarının önünde iki yol bulunmaktadır: Birincisi İslam'ın yolu, diğeri ise Batı medeniyetinin yoludur. Kendilerine düşen görevin İslam'ın kaide ve prensiplerine uygun düşen birinci yolu tercih etmeleri gerektiğidir.²²⁰

²¹⁷ Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 101-102.

²¹⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 91.

²¹⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 385.

²²⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 102-103.

İslam'ın gerektirdiği şuura doğru yavaş yavaş yönelen Müslümanlar için devlet başkanına düşen ve yapması lüzumlu gelen ıslah faaliyetleri şunlardır:

2.2.1.6.1. Siyaset, Yönetim ve Yargı Alanındaki Düzenlemeler

1. Fırkacılığa, ayrımcılığa ve Müslümanları birbirine düşüren grupçuluğa son vermek, var olan siyasi ve sosyal gücü tek amaca yönlendirmek
2. Yasaları, İslamî kurallar çerçevesinde yeniden düzenlemek
3. Güçlü bir devlet güçlü bir ordudan geçer bu nedenle orduyu güçlendirmek için gerekli girişimlerde bulunmak
4. Hilafetin yeniden tesis edilmesi için İslam ülkeleri arasında özellikle Araplar arasında işbirliği girişimlerinde bulunmak
5. Devlet personeline gerekli olan İslamî bilinci vermek
6. Görev esnasında kişilerin şahsî çıkar ve arzuları ile görevlerinin gerektirdiği sorumluluğu, birbirinden ayırt etmeleri için gerekli tedbirlerin alınması doğrultusunda, onları kontrol etmek ve kendilerinde otokontrol sistemini geliştirmek.
7. Devlet çalışanlarının mesai saatlerini var olan mevsime göre ve ibadetlerini gereği gibi yapabilecekleri şekilde ayarlamak
8. Vazifelerin sadece ehliyet sahibi olan ve kanunen gerekli vasıfları haiz olan kişilere verilmesi, rüşvet, torpil ve yolsuzluk gibi hem devleti hem de toplumu alçaltan işlerin engellenmesi
9. Bütün devlet ve toplum işleri İslamî kurallar çerçevesinde denetlenmelidir.
10. Bütün yönetim ve askeri görevlere Ezher mezunları getirilmelidir.²²¹

2.2.1.6.2. Sosyal ve İlmî Alandaki Düzenlemeler

1. Genç nesillere Ahlâk bilincini vermek, Ahlâkî suçların cezaları ile ilgili olarak yeni düzenlemeler yapmak
2. İslamî kurallar dairesinde kadının toplum içerisindeki yerini ve görevlerini yeniden düzenlemek
3. Zinayı meşrulaştıran her türlü oluşuma kökten tedbirler getirmek
4. Kumar ve benzeri her şeyi yasaklamak
5. Uyuşturucu ve keyif veren her türlü maddeyi yasaklamak
6. Bayanların kıyafetleri konusunda uyararak suretiyle açık saçıklığı önlemek

²²¹ el-Bennâ, *Risaleler*, 128-129.

7. Karma eğitime son vermek ve kız çocuklarının eğitim sistemini tekrar düzenlemek

8. Evlenmeyi teşvik etmek

9. din eğitimini, eğitimin her kademesine yaymak, Arapçanın doğru bir şekilde öğretilmesi için gerekli tedbirleri almak

10. Yabancı hayranlığına son vermek

2.2.1.6.3. Ekonomik Alandaki Düzenlemeler

1. Zekât müessesini düzenlemek

2. Faizi engellemek

3. İktisadî ve kalkınma projelerin teşvik etmek

4. Halkı yabancı işverenlerin elinden kurtarmak

5. Çiftçi ve sanayicilere destek olarak üretimi arttırmak

6. Doğal kaynakları işler hale getirmek²²²

2.2.1.7. Hilafet Nazariyesi

Hasan el-Bennâ, Müslümanların İslam'a bağlanmaları ve İslam'ı yeniden hayatlarının merkezlerine oturtmak için elli istek sıralamıştır. Bunların içinde halifelige temas eden madde şöyledir: “Kaybedilmiş hilafetin durumunu pratik olarak ciddi bir şekilde ele alabilmek için gerekli ortamı hazırlamak üzere bütün İslam toprakları ve özellikle de Arap toprakları arasındaki bağları güçlendirmek.”²²³ İlk İslam devletinde döneminde sahabe, arasında çıkan sorunları çözmek için Peygamber Efendimiz'e başvururdu. Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte İslam devletini yönetme ve Müslümanlar arasındaki problemleri çözmeye işi halifelere geçmiştir. “ Hilafet ve halife birçok dinî hükmün dayandığı bir makamdır. Bundan dolayıdır ki Ashab hilafet konusunu görüşmeyi Rasullulah'ın techiz ve tekfinine takdim etmiştir. Ne zaman ki bu önemli görevi bitirdiler ve uygulaması konusunda mutmain oldular, ondan sonra Rasullulah'ın techiz ve tekfinine geçtiler.”²²⁴ Sahabe tarafından, Hz. Peygamber'in defin işlemine dahi tercih edilen hilafet makamı, bütün İslam devletleri için vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Geçmiş İslam devletlerinde insanlar arasındaki ihtilafların çözümü halife veya halifenin vekiline başvururdu. Onlar da ortaya çıkan

²²² el-Bennâ, *Risaleler*, 132-133.

²²³ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 384-385.

²²⁴ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 289.

anlaşmazlıkları çözerlerdi. Günümüz İslam dünyası bu kurumdan yoksun olduğu için öncelikle aralarındaki meselelerin halledilmesi için bir hâkim bulmalıdır. İslam devletinin yetkili mercii olan halife veya vekili tarafından çözülemeyen meseleler Müslümanlar arasında ciddi ayrılıkların oluşmasına neden olabilir.²²⁵ Halife, tek başına karar alma mercii olmaktan ziyade son karar merciidir. İslam devlet modeli halifelik makamı yanında şura prensibini de getirmiştir. Şura imanın temellerinden ve Müslümanlığın ayırıcı niteliklerindedir. Halifenin görevi, Allah'ın emirleriyle hükmettir. Müslümanların lideri konumundaki halifenin, ruhsatla değil azimle davranması gerekir. Müslümanlar Allah'ın dinini ayakta tutacak bir halife seçmek zorundadır. Müslümanlar halifesiz kalamazlar.²²⁶

Hasan el-Bennâ, İslam coğrafyasının birlikteliği için hilafet kurumunun yeniden tesis edilmesi gerektiğini ve Hilafetin *İslamî bir şiar*²²⁷ olduğu görüşündedir. Hilafeti emreden ve açıklayan birçok hadisin olduğuna dikkati çeken el-Bennâ, bu konunun yeniden ihyâ edilmesi gerektiği söyler. Bu konudaki çalışmalarını da şöyle açıklar:

İslam devletleri arasında her anlamda işbirliği olmalıdır.

a. Bunun için İslam devletleri arasında anlaşmalar yapılmalıdır.

b. İslam ülkeleri birliği oluşturulmalıdır.²²⁸

c. Hilafet müessesesinin varlığı ve gücü, Türkiye'de Mustafa Kemal'in, hilafet makamını kaldırmasına kadar devam etti. Bu kurumun kaldırılması ile Müslümanları bir arada tutan güçte ortadan kalktı. Hilafet, İslam ve Müslümanların birliğinin simgesi ve Müslümanları bir arada tutan bir güçtür. İslam'ın ve Müslümanların selameti için bu kurumun işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir.²²⁹

Hasan el-Bennâ'nın hilafet anlayışına baktığımızda hilafeti zaruret olarak gördüğünü ve Müslümanların birlikteliği için bu kurumun tekrar ihya edilmesinin gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır. Hilafet, siyasî bir kimlik biçmekten ziyade ziyade dini hükümlerin dayandığı bir kurum olarak görmesi onun "din eşittir siyaset" nazariyesini desteklemektedir. Çünkü Hasan el-Bennâ, siyasetsiz bir İslam dinin uygulanmasının mümkün olmadığı görüşündedir. Siyasetsiz bir İslam güdüktür, anlayışında olan Hasan el-Bennâ, hilafet makamı ile İslam dininin hükümlerinin uygulanamayacağını savunur.

²²⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 60.

²²⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 21–22.

²²⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 287.

²²⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 260.

²²⁹ el-Bennâ, *Risaleler*, 474.

Hasan el-Bennâ, hilafetin tesisinin temel amaçları arasında Müslümanların birlikteliği ve özellikle de Arapların ve Arap topraklarının birlikteliğini zikretmesi kendisinde var olan Arap birliği ve Arapçılık düşüncesini daha da öne çıkarmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HASAN EL-BENNÂ VE İHVÂN-I MÜSLİMÎN HAREKETİ

3.1. İhvân-I Müslimîn'in Ortaya Çıktığı Dönem

3.1.1. XX. Yüzyılda Müslümanların Durumu

XX. yüzyıl Müslüman dünyasına, Hasan el-Bennâ ve İhvân gözüyle baktığımızda ortaya çıkan panoramayı şöyle tasvir edebiliriz:

3.1.1.1. Hasan el-Bennâ Perspektifinden XX. Yüzyıl İslam Dünyası

3.1.1.1.1. XX. Yüzyıl İslam Dünyasının Din Anlayışındaki Çıkmazları

Hasan el-Bennâ'ya göre özelde Mısır'da genelde de İslam dünyasında inkârcılık, her şeyi mübah görme hastalığı ortaya çıkmıştır. İlahî dinler olan İslam, Hristiyan ve Yahudi kökenli bir grup, eski dinleri ve kültürleri eleştirerek insanları, aklın özgürleştirilmesi, hürriyet kavramları adı altında inançlarından uzaklaştırma faaliyetleri içerisinde bulunmakta, bu akım özellikle de yeni oluşlar ve fikir cereyanları arayan gençler tarafından kabul görmektedir. Bu akımın gelişmesinin nedeni, Türkiye'de Kemalist devrim ile Halifeliğin kaldırılarak yerini dini, siyasal alandan tecrit ederek laik sistemin getirilmesi idi.¹

Hasan el-Bennâ, tasavvufun ortaya çıktığı ilk dönemlerde İslam dünyasını kırıp geçiren sapık inançlara karşı önemli vazifeler icra ettiğini ancak zamanla tasavvuf ve sûfîlerin siyasetin nemalandığı kaynaklardan biri haline gelip kendisinden beklenen vazifeyi icra edemediği görüşündedir.²

Müslümanlar arasındaki ihtilafları tabii gören el-Bennâ, ihtilafın Müslümanlar arasındaki bağı koparacak bir unsur olmadığını, insan unsurunun doğası gereği olarak farklı görüş ve düşüncede olmasının olağan bir durum olduğuna atıfta bulunur.³ Ancak ortaya çıkan tablonun geldiği nokta itibariyle ihtilaflar, Müslümanlar arasında birlikteliği zedelemiş, Müslümanların birbirlerini kâfirlikle suçlayarak, asıl mücadele etmeleri gereken düşmanı bırakıp birbirlerine düşmelerine sebebiyet veren bir kavram olmuştur.

---

¹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 89-90.

² el-Bennâ, *Hatıralarım*, 42-43.

³ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 336.

İslam dünyası bir taraftan batının misyonerlik istilası bir taraftan da Bahailik, Kadıyanilik gibi sapık fırkalarla mücadele eden bir dönem yaşamaktadır.⁴

3.1.1.1.2. Müslüman Ülkelerin Siyasî Panoraması

Avrupa yirminci asırda İslam devletlerine karşı zafer kazanmış, Müslümanların Emiri konumundaki Osmanlı devletini parçalayarak, Osmanlı topraklarını müstemleke konumuna getirmiştir. Osmanlı devleti gibi güçlü ve koruyucu bir devletten yoksun kalan Müslüman toprakları batının emellerini gerçekleştirmeye açık ve savunmasız bir hale gelmiştir.⁵ Ortaya çıkan bu olumsuz tablonun sonucu olarak “Trablusgarp, Berka İtalyan müstemlekesi, Mısır, Sudan, Filistin, Irak, Hindistan İngiltere müstemlekesi, Türkistan ve çevresi Rus müstemlekesi” haline gelmiştir. Ancak batının bu sömürgeci tutumuna karşı Müslüman ülkelerde kurtuluş, istiklal mücadeleleri başlamıştır. Bunun en bariz misali Türkiye’dir. Kurtuluş mücadeleleri sonucunda Türkiye, bağımsızlık savaşını kazanarak bağımsız bir ülke olurken, Mısır ve Irak bağımsız iki devlet kabul edilmiş, Suud Krallığı, Yemen, İran ve Afganistan bağımsızlıklarını kazanmıştır.⁶

Kurtuluş mücadeleleri Müslüman ülkelerin zaferleri ile neticelenince, Batı ülkeleri taktik değiştirerek bu defa Müslüman ülkelerin eğitim, kültür, ekonomi gibi konularda önlerine set çekerek kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bu alanlardaki kurumlarına nüfuz ederek Müslüman ülkelere kendi istedikleri formları vermiştir. Batının en çok tesir ettiği ülkeler Türkiye ve Mısır’dır. Ancak bu yoğun dönüşüm projeleri Müslüman ülkelerde ihya ve uyanış hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Müslüman ülkelerde batı emperyalizmi tarafından iş başına getirilen diktatörler görev yapmakta idi. Bu da Müslüman ülkelerin siyasî anlamda etkili olamamalarına, yönetim ve idarî sahada etkisiz, otoritesiz bir yönetim ile idare edilmelerine sebebiyet vermekteydi. Yönetim alanında batıdan ithal edilen demokrasi kavramı, boy göstermekte bu da Müslümanları kendi öz değerlerine karşı yabancılaştırmakta idi.⁷

⁴ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 336.

⁵ el-Bennâ, *Risaleler*, 223.

⁶ Fahri Hoşab, “Hasan el-Bennâ Döneminde İslam Dünyasının Meseleleri ve Hal Çareleri”, *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, I. Cilt, 33.

⁷ Hoşab, “Hasan el-Bennâ Döneminde İslam Dünyasının Meseleleri ve Hal Çareleri”, 33-34.

3.1.1.1.3. Müslüman Ülkelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapıları

Hasan el-Bennâ Müslümanları batı hayranı olan kimseler olarak tanımlar. Batı tarzı profiller ile karşılaşan el-Bennâ, bu durumun İslam ve Müslüman anlayışı ile örtüşmediğini, İslamî değerlerin Müslümanların gündeminde yeniden yerini alması gerektiği görüşündedir.⁸

Sömürgeci devletlerin Müslüman ülkeler üzerindeki en büyük etkileri kendisini dil, değerler ve kültür üzerinde hissettirmektedir. Sokak ve cadde isimlerinin bile İngilizce yazılması el-Bennâ'yı oldukça etkilemiştir.⁹

Müslüman ülkelerin eğitim seviyelerinin genel olarak düşük olması, onları batının ardından gitme mecburiyetinde bırakmıştır. Ancak öte taraftan eğitilmiş kişilerde baş gösteren İslamî değerlerden uzak durma anlayışı da kültürel bir yara olarak kanamaktaydı. Müslümanların gelişmemesinin en büyük nedeni batı sömürgeciliğidir. Müslüman ülkelerin yer altı ve yer üstü bütün kaynakları batılı devletler tarafından insafsızca yağmalanmıştı. Gelir getiren bütün kurum ve teşekküller emperyalist devletlerin elinde bulunuyordu. İslam dinin haram kategorisinde yer alan faiz, Müslüman ülkelerin en büyük sıkıntılarında idi.¹⁰

Hasan el-Bennâ'nın kalemiyle çizdiğimiz Müslüman coğrafyası aslında hiç de yanlış bir değerlendirme değildir. Çünkü yirminci yüzyıl maalesef İslam ülkelerin çöküşüne geçtiği ve her yerde Müslüman kanının aktığı bir dönem olmuştur. Osmanlı'nın çöküşü beraberinde savunmasız, batının sömürmesine açık bir Müslüman coğrafyasını beraberinde getirmiştir. Müslüman ülkelerin zayıflığı batının emellerine daha çabuk ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Müslüman ülkeleri sömüren batı emperyalizminin bile sınırlarını aşan bir görüntü çizmiştir. Bu durum da Müslüman ülkeleri, batıyı birkaç asır geriden takip eden bir konuma getirmiştir.

3.1.2. İhvân-ı Müslimin Hareketi'nin Teşekkül Ettiği Sosyal, Jeo-Politik ve Düşünsel Zemin

19. yüzyıl ile Müslüman ülkeler gerileme dönemlerini yaşarken Avrupa ülkeleri Anadolu kapılarının Türklere açılmasıyla birlikte başlayan hezimet yıllarından kurtulup göz alıcı zaferlerinin geldiği dönemlerini yaşıyordu. Bu dönemi çok iyi değerlendiren Avrupa ülkeleri Müslüman ülkelerde nüfuzlarının daha da etkili olması için birbirinden

⁸ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 452.

⁹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 131.

¹⁰ Hoşab, "Hasan el-Bennâ Döneminde İslam Dünyasının Meseleleri ve Hal Çareleri", 36-37.

farklı alanlarda Müslümanları saf dışı bırakacak projeleri hayata geçirmeye başladılar. Bu projeler: Batılı emperyalist anlayış işgal ettikleri Müslüman toprakları kendi sömürgeleri haline getirmek, işgal altındaki toprakların bütün kurumlarına nüfuz etmek (hukuk, maliye, eğitim, idare... gibi) ve son olarak da kendi kültür, idea ve dinlerini Müslümanların belleklerine yerleştirmek. Bu planlar doğrultusunda işe başlayan Avrupa devletleri 1789 Fransız İhtilali ile işe başladılar. Hürriyet, eşitlik, özgürlük gibi sloganlarla Napolyon Mısır'ı işgal etti. Mısır, Napolyon'un bu seferi ile Osmanlı'nın toprak meselesi haline gelirken öte taraftan Avrupa gündeminin temel meselesi haline geldi. Çünkü Mısır, başta Hindistan olmak üzere diğer uzak doğu ülkelerinin de anahtarı konumunda idi. Bunun farkına varan Avrupa devletleri Mısır gibi stratejik bir noktaya sahip olmak için harekete geçti. Çünkü Mısır, sahip olduğu stratejik mevki itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika arasında kilit bir noktada bulunmaktadır.¹¹ Napolyon, Avrupa'nın kendi iç meselelerinde paylaşacak bir şeyi kalmadığını görünce Avrupa için varılacak istikamet olarak doğuyu gösterdi. Napolyon'un sahip olduğu seküler dünya görüşü aslında dünya devletleri arasında zaten var olan Doğu-Batı ayrımının dinsel ve kültürel bağlamda daha kesin çizgilerle ayrılmasına sebep oldu. Yani Dünya Avrupalı ve Gayriavrupalı diye ikiye ayrıldı. Bu düşünceye sahip olan Avrupa devletleri kendilerine bir misyon da belirlediler. O da, Dünyayı veya daha doğrusu Gayriavrupa'yı, Avrupalılaştırmak idi. Bunun için Avrupa ülkeleri doğuya toprak elde etme gayelerinin yanı sıra kültürel seferler de düzenledi.¹²

Mısır'ın tarihine göz attığımızda her zaman hem doğal bir korumaya sahip olması hem de Türkler tarafından korunması bu ülkenin kültürel dokusunun sürekliliğinde önemli bir rol oynamıştır. Şöyle ki: Mısır kuzeyi ve doğusu deniz, batısı ve güneyi çöller sayesinde ilk çağlardan itibaren doğal bir koruma kalkanına sahiptir. Bu nedenle Mısır'da kültürel değişimler her zaman daha yavaş seyretmiştir. Ayrıca 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye Savaşları neticesinde Türklerin kontrolüne geçen Mısır, artık Osmanlı tarafından himaye edilen bir yer haline geldi. Türkler, Mısır'ı doğudan gelen Moğol istilasına ve batıdan gelen Haçlı seferlerine karşı daima korumuştur. Mısır hiçbir zaman bir Bağdat gibi yağmalanmamıştır. Bu nedenle Mısır, kültürel yapısını ve dokusunu her zaman muhafaza edebilmiştir. Ancak bu himaye Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesiyle sekteye uğradı. Kavalı Mehmet Ali Paşa ve Cezzar

¹¹ *Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi*, XII. Cilt, VI. Fasikül, 88.

¹² Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin", 357-358.

Ahmed Paşa'nın başarılı savunmaları neticesinde Mısır'ın kontrolü tekrar Osmanlı Devleti'ne geçti. Batı ülkelerinin her zaman göz diktiği Mısır 1879 yılında Tevfik Paşa'nın Mısır Hidiv olması ile İngiliz müstemlekesi haline geldi.¹³ Napolyon'un başlattığı medeni olmayan doğu ülkelerinin döküntüleriyle medeni olan batı Avrupa devletlerinin hayalini gerçekleştirmek İngilizlere nasip oldu.¹⁴

Mısır, doğu-batı ticaret yollarının kilit noktasında bulunması itibariyle ilk çağlardan beri jeopolitik önem arz etmekteydi. Bu sayede ticarî hayatı canlılık arz eden Mısır, doğu-batı ticaret yollarının değişmesiyle tarıma, mahalli gelir kaynaklarına dönmek zorunda kalmış, bu da Mısır'ı bir tarım ülkesi haline getirmiştir. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla pamuk ticareti gelişen Mısır yeniden dünya ticaret sahnesine adım attı.¹⁵

Mısır'ın siyasî hayatında 1879'dan sonra İngilizler boy göstermeye başladı. Aktif bir muhalefet kanadın oluşmasına hiçbir zaman müsaade edilmemiş, herkes hatta 19. Yüzyılın önde gelen liderleri bile bu siyasî yapıyı kabul etmiştir. Ancak bu kabulleniş Cemaleddin Efganî'nin Mısır'a gelmesiyle farklı bir boyut kazandı. Cemaleddin Efganî'nin siyasî aktivist kişiliğiyle ön planda olan öğrencilerinden Albay Ahmed Urabî'nin başlattığı ayaklanma ile Mısır farklı bir sürece girmiştir. Uarbî'nin etrafında oluşan farklı gruplar Mısır siyasî tarihini değiştiren bir ayaklanmaya imza attılar. 1879-1882 yılları arasında gerçekleşen ayaklanmayı İngilizler bastırdı ve akabinde de Mısır İngilizler tarafından işgal edildi. Muhammed Abduh dâhil ayaklanmada aktif rol alan birçok kişi sürgün edildi.¹⁶

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'ne bağlı olamsına rağmen İngilizlerin kontrolünde olan Mısır, I. Dünya harbiyle kendilerine bağımsızlık verileceği umidinde idi. Ancak Mısır Yasama Meclisi Başkanı ve Mısır'a bağımsızlık verilmesi için toplanan Paris Barış Konferansı'nda Mısır temsilcisi olan Sa'd Zağlul Paşa ve birkaç milliyetçinin Malta'ya sürgüne gönderilmesiyle Mısır'ın bu hayali de başka bahara kaldı. Zağlul Paşa'nın sürgüne gönderilmesiyle Mısır'da büyük çaplı gösteriler düzenlendi. Bugün Arap Baharı adıyla ortaya çıkan süreci başlatan yer olan Tahrir Meydanı ismini bu ayaklanmalardan almaktadır. Bu ayaklanmalar neticesinde İngilizler Mısır'a göstermelik de olsa bağımsızlık verdi. Ancak Mısır'ın kontrolünü yine kendisi

¹³ *Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi*, XII. Cilt, VI. Fasikül, 80-88.

¹⁴ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 359.

¹⁵ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 360.

¹⁶ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 360- 361.

sağladı. Bu ayaklanmalara katılan ve özellikle de gençleri kanalize edip örgütleyenlerde biri de İhvân'ın kurucusu Hasan el-Bennâ'dır.¹⁷

Hasan el-Bennâ, Kahire'de yaşadığı yıllarda özellikle de babasının ilmî çevresi itibariyle birçok önemli şahsiyetle görüşmüştü.¹⁸ Bu da kendisinde fikrî anlamda üst bir potansiyelin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Hasan el-Bennâ'nın öğrencilik yıllarında girdiği çevre onun siyasî, dinî fikrî alt yapısının oluşmasında oldukça etkili olmuştur. el-Bennâ'nın fikrî gelişiminde Mısır'ın siyasî dalgalanışı da önemli bir rol oynamaktaydı. Çünkü Müslümanların Emiri konumundaki Osmanlı yıkılmış yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Türkiye'de halifelik müessesinin ilgası ile laik sisteme geçilmiş, din devlet işlerinde uzaklaştırılmıştır.¹⁹ Halifelik kurumunun ilgası ile Müslümanlar farklı bir düşünsel zemine sürüklendi. Bu durum modernistler ve ıslahçılar arasında başlayan tartışmaların da başlamasına neden oldu. Müslümanlar arasında hilafet makamının alternatifini bulma konusunda düşünsel anlamda yoğun bir mesai harcandı ve bu süreç, İslamî devlet fikrini ortaya çıkaran etmenler arasında yerini aldı.²⁰

Hilafetin ilgasıyla Mısır ve Hindistan'da hilafet kongreleri düzenlenmeye başladı. 1919 yılında Hindistan'da, 1926 yılında da Mısır'da düzenlenen konferansların ardından dağılan devletlerden sonra Müslüman Devletlerde ortaya çıkan belirsizlik ve batılı devletlerin sömürgeci yaklaşımları bu karmaşa ortamından kurtulmayı hedefleyen İslamî hareketlerin doğmasına sebep oldu. Mısır'da Hasan el-Bennâ'nın liderliğinde, Hindistan'da Mevlana Ebu'l-Kelam Azad'ın önderliğinde İslamî hareketler ortaya çıktı. Bu hareketlerin ortak noktası İngiliz sömürgesinden kurtulmak idi. Bu siyasî ve fikrî çalkantıların yaşandığı dönemde el-Bennâ, İslam ümmetini Batılı zihniyetten kurtarmak ve yeniden İslamî yaşantıyı dünya hayatına uygulatmak, İslam'ın pratik ve aktif gücü olarak tarif ettiği İhvân-ı Müslimin'i kurdu.²¹

Mart 1928 tarihinde, Hafız Abdülhâmid, Ahmed el-Husarî, Fuâd İbrahim, Abdurrahmân Hasebullah, İsmâil İzz, Zekî el-Mağribî'den oluşan altı kişilik bir grup, Hasan el-Bennâ'ya gelerek İslâm davası yolunda ölmek üzere biatleştiler. Hasan el-Bennâ oluşan bu gruba "Cem'iyetü'l- İhvâni'l-Müslimîn (Müslüman Kardeşler Cemiyeti)" adını verdi. Hasan el-Bennâ ve arkadaşları İhvân-ı Müslimîn'in merkezi

¹⁷ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 362.

¹⁸ Dağ, *Çağa İz Birakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 7.

¹⁹ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 90.

²⁰ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 365.

²¹ Işık, "Değişen Dünya, Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin ", 366.

olarak bir yer kiraladı ve buraya “Medresetü’t-Tezhib (Tezhib Okulu)” adını verdiler. Medresetü’t-Tezhib’te eğitim göreceklere uygun bir eğitim programı hazırladılar. Bu program şe esaslara dayanmaktaydı. İslamî bir programdı. Bu programa alınan her kişiye Kur’an okuma, tecvid bilgisi, namaz kılacak kadar sûre ve ayet ezberleme, bu sûrelerin tefsiri, Hz Peygamber’in hayatı, selefî salihin dönemi ve irşad faaliyetleri için hitabet dersleri verilirdi.²²

İhvân-ı Müslimîn hareketi 1938 yılından itibaren sistemli bir şekilde yayılmaya başladı. Üyelerinden aldıkları düzenli aidatlar ile finansal destek bulan İhvân-ı Müslimîn, başta en-Nezir dergisi olmak üzere çeşitli yayımlar çıkarmaya başladı. Kurdukları askeri birlikler ile cihada her zaman hazır olduklarını göstermeye çalışmışlardır.²³ “Bütün bu fikrî ve maddî güç hazırlıklarının yanında bazı siyasî ve sosyal olaylar İhvân-ı Müslimîn’in Müslüman Arap dünyasınca ümitle bakılan bir örgüt olmasına sebep oldu.” 1936 yılında ortaya çıkan Filistin meselesi ile yakından ilgilenen İhvân-ı Müslimîn, Filistin’e askerî birlikler gönderdi ve Filistin meselesini her platformda gündeme getirerek siyasî güç ve prestij kazandı. 1939 yılına gelindiğinde siyasî ve sosyal alanda iyice güçlenen İhvân-ı Müslimîn, ileriki yıllarda hükümet ile ilişkilerini üst düzeye getirdi.²⁴

İhvân-ı Müslimin’in kurulmasında Mısır’ın geçirdiği tarihi, coğrafi, sosyal, kültürel ve de en önemlisi siyasî tecrübelerin önemli katkıları vardır. Çünkü hiçbir fikrî akım ortaya çıktığı bu etmenlerden bağımsız olarak değerlendirilemez. İhvân’ın ortaya çıkmasında etkili olan bu unsurların yanında liderleri olan el-Bennâ’nın, şahsiyeti de ön plandadır. Eğitimi ile kitleleri peşinden sürükleyen el-Bennâ, Müslümanlar arasında İslamî ihya hareketlerini aktif olarak başlatan şahıs olarak tarihte yerini almıştır.

3.1.3. İhvân-ı Müslimin’in Yayıldığı Bölgeler

1930’dan sonra İhvân-ı Müslimîn, Mısır dışında da ismini duyurmaya başladı. “Suriye, Ürdün, Sudan, Kuveyt, Yemen, Pakistan, Kuzey ve Orta Afrika ile Avrupa’nın”²⁵ çeşitli bölgelerinde şubeler açtı. 1932 yılına kadar güçlü çok sayıda sempatizan ve üye ile güç kazanan İhvân, 1932 yılında şubeler açmaya başladı. 1932’den sonra Mısır içinde teşkilatlanmaya başlayan İhvân’ın şube sayısı elliye buldu. 1933

²² el-Bennâ, *Hatıralarım*, 132-134; Dağ, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler Hasan el-Bennâ*, 48.

²³ el-Bennâ, *Hatıralarım*, 271.

²⁴ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvan ’ül-Müslimîn Örgütü*, 26-27.

²⁵ Hilal Görgün, “Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn”, *TDVİA*, XVI. Cilt, 583.

yılından itibaren genel kongreler yapılmaya başlandı ve en-Nezir dergisi ile İhvanu'l-Müslimîn gazetesini yayım hayatına başladı. Böylece daha geniş halk kitlelerine ulaşma imkânı buldu.²⁶

1950'li yıllarda İhvân-ı Müslimin'in Mısır dışındaki ülkelerdeki etkili olmaya başladı. İhvan mensupları tutuklamalar kaçmak ve İhvân'ın en meşhur söylemi olan davet gayesiyle İhvan'ın görüşlerini de göturdüler. Hasan el-Bennâ'nın fikirlerini başta Kuzey Afrika, Suriye, Irak, Pakistan, Lübnan, Suudî Arabistan, Ürdün... gibi ülkelerde yaymaya başladılar.²⁷

3.1.3.1. Ortadoğu'da İhvân-ı Müslimîn

3.1.3.1.1. Suriye

İhvân'ın Suriye ile teması, Hasan el-Bennâ döneminde başlamıştır. el-Bennâ tarafından Suriye'ye gönderilen Abdurrahmân Saatî ve Muhammed Esad Hakîm, Suriye'ye geldiklerinde Mısır'da okuyan öğrenciler sayesinde hızlı bir şekilde taraftar topladı.²⁸

İhvân'ın en etkin ve güçlü grubu olan Suriye kolu, 1937 yılında Mustafa es-Sibâi önderliğinde ilk şubelerini açtı. Bu dönemde Fransız sömürgesi altında olan Suriye'de, Fransızların 1946'da çekilmesiyle birlikte ortaya çıkan yönetim boşluğu ve kargaşasında etkin rol oynadı. Yapılan seçimlere katılarak halkın ilgisine mazhar oldu. 1949 yılında sık sık darbelerin yapılması sonucunda İhvân üzerinde de baskılar arttı. İhvân-ı Müslimin, siyasî nüfuzunu devam ettirebilmek için el-Cebhetü'l-İştirakiyyetü'l-İslamiyye'yi kurdu. 1954 yılında, Suriye'de, İhvân'ın yasaklı örgütler listesine geçmesiyle birlikte, Suriye şubesi siyasî hayatını durdurarak eğitime yöneldi. 1957 yılında, Mustafa es-Sibâi Suriye liderliğini İsam el-Attar'a bıraktı.²⁹ Mustafa es-Sibâi yönetimindeki Suriye İhvân kolu, genel olarak Suriye'nin ekonomik, sosyal problemlerini çözmekle meşgul oldu. Bu da kendilerine büyük bir güç kazandırdı ve diğer siyasî partilerle rekabet edecek düzeye geldi. 1954 yılında Nasır'ın, Mısır'daki İhvân mensuplarına yönelik başlattığı ölüm harekâtından sonra Suriye İhvân grubu, seçimlere katılmadı. Suriye 1958 yılında Baas partisinin çabaları neticesinde Mısır-Suriye Birleşik Arap Devleti kuruldu. Bu birleşme akabinde İhvân, diğer teşkilat ve

²⁶ Ğanim, "Hasan el-Bennâ", 580-581.

²⁷ Cemile, *İslam ve Çağdaş Öncüleri*, , 233-240.

²⁸ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvan 'ül-Müslimîn Örgütü*, 62.

²⁹ Görgün, Hilal; "Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn", 583.

partilerin de kapanmasına neden oldu. Nasır, İhvân mensupları sadece öldürmekle kalmadı. İhvân'ı halkın nezdinde düşürmek için onların Amerika, İngiltere gibi ülkelerle işbirliği içinde olduğu propagandasına başladı. Hatta onlara İhvân'uş-Şeyâtin (Şeytan Kardeşler) lakabını taktı.³⁰

1961 yılına gelindiğinde İhvân, Suriye'nin Mısır'dan ayrılması için yoğun bir mesai harcadı. Bu gayretleri neticesinde emeline ulaşan İhvân-ı Müslimîn, siyasî yaşamına kaldığı yerden daha sistemli ve hızlı bir şekilde devam etti. 1962'de yapılan seçimlere katıldı ve on milletvekilini meclise sokmayı başardı. Baas Partisinin 1963'te tekrar siyasî erkin başına gelmesiyle birlikte, İhvân ile aralarındaki mücadele de kaldığı yerden devam etti. Baas partisinin lâik rejimini eleştiren İhvân ve diğer teşkilatlar kapatıldı ve İhvân'ın lideri sürgüne gönderilirdi.³¹

1967 yılında İsrail ile yapılan savaşın kaybedilmesi ile İsam el-Attâr'ı destekleyen Şam grubu, iktidara karşı ılımlı bir politika izleme taraftarıyken, Mervân Hadîd'i destekleyen grup ise siyasî otoriteye karşı silahlı mücadele edilmesi gerektiğini savundu. Mervân Hadîd, İhvân'a, Seyyid Kutub sempatisini olarak katıldı. Mısır'da hakkında tatbikat başlatılınca anavatanı olan Suriye'ye gitti. Suriye İhvân'ına hareket getiren isim oldu. Onun İhvân saflarına katılmasıyla Suriye'deki önemli şahsiyetler İhvân saflarına katıldı. Ancak İsam el-Attar ile Baas rejimine karşı cihad etme konusunda anlaşmazlığa düştü. Bu fikir anlaşmazlığı 1970 yılına gelindiğinde beraberinde bölünmeyi de getirdi. Hadîd, iktidara karşı açıkça meydan okudu. İktidar güçleri de Hadîd'di takibe başladı ve yakalayıp hapsetti. İşkence sonucunda öldürüldüğü söylenir.³² Mervân Hadîd'in öldürülmesiyle birlikte İhvân, cihadına kaldığı yerden devam etti. İhvân'ın önder kadrosundan sayılan Said Havva, Şeyh Abdülfettâh, Ebu Gudde, Adnan Sadettin gibi şahsiyetler rejime karşı silahlı mücadeleyi yönetti. Neden cihad ettikleri sorusuna en-Nezir dergisinde şöyle verirler:³³ “Biz, zalimler, İslam'ı ortadan kaldırmaya başladıktan ve işkence altında can veren kardeşlerimizin cesetlerini gördükten sonra rejime karşı cihad ettik.”³⁴

³⁰ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 63.

³¹ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 61; Görgün, “Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn”, 583-584

³² Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 64; Görgün, “Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn”583-584.

³³ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 64.

³⁴ Abdullah, Ömer Faruk, *Suriye Dosyası*, Çev. Hasan Basri, İstanbul 1988, 120.

Hafız Es'ad'ın 1970 yılına iktidarı ele geçirmesi ile birlikte ilişkiler farklı bir boyuta taşındı. Es'ad yönetimi 1973'te anayasaya, devleti tanımlarken “demokratik, halkçı ve sosyalist”³⁵ maddesini koydurmasıyla, İhvân ile ilişkileri iyice gerildi. İhvân, devletin İslam devleti olduğuna dair bir ibarenin yerleştirilmesini istedi. Bu durum beraberinde protestoları getirdi ve Es'ad'ın geri adım atmasıyla ilişkiler bir süre ılımlı bir süreçte devam etti. Adnân Sa'deddin'in 1975'te el-murakıbu'l-am pozisyonuna getirilmesi ile ilişkiler tekrar bozuldu. Suriye'nin, Lübnan'ın iç işlerine karışmasıyla İhvân, Es'ad yönetimine karşı cihad ilan etti. Şam grubunun yaptığı faaliyetler neticesinde, Nusayrî olduğu kabul edilen Hafız Es'ad, iktidarına karşı silahlı mücadele boyutuna varan eylemler yapıldı.³⁶ İhvân, 1979 yılında, Halep'te bir askerî okula düzenledikleri saldırıda 26 öğrenciyi öldürdü. 1980 yılında büyük gösteri ve protestolar yapıldı. Es'ad, yönetimi her ne kadar sert tedbirlere başvurduysa da, halk İhvân'a daha çok destek vermeye başladı. 31 Mart 1980 tarihinde İhvân'ın öncülüğünü yaptığı geniş katılımlı bir grev tertip edildi. Bunun neticesinde 1980 yılında çıkarılan bir kanun ile İhvân'a üye olmak veya teşkilata yardım etmek yasaklandı. Kanunu çiğneyenlere ölüm cezası getirildi. Bu kanunun akabinde İhvân, Es'ad'a misilleme olarak, suikast girişiminde bulundu ancak başarılı olamadı. 29 Eylül 1981 tarihinde İhvân, Devlet Güvenlik Mahkemesi, Askerî Haber Alma Merkezi, Askerî Kayıt Alma Merkezi gibi önemli merkezleri bombaladı, birçok insan öldü. Hafız E'ad'ın kardeşi Rifat Es'ad yönetimindeki 12.000 kişilik bir ordu hazırlandı ve İhvân ve yandaşlarının üzerine gönderildi. Es'ad yönetimi de yaklaşık olarak beş bin İhvân mensubunu tutukladı ve birçoğunu da öldürdü. İhvân'ın en büyük destekçisi olan Hama halkı, din adamlarının da desteğini alarak isyan etti. Karakollara, askerî kışlalara baskınlar düzenleyerek buradaki cephaneleri ele geçirdi. Ele geçirilen cephaneler, halka dağıtıldı. Rifad Es'ad yönetimindeki askerî birlikler olayları çok sert bir şekilde bastırdı. Hama kuşatılarak şehre giriş ve çıkışlar yasaklandı. Takriben 30.000 insan öldürüldü. İhvân, bu olaylardan sonra farklı bir strateji uygulamaya başladı. Farklı grupları da bünyesine katarak “Şeyh Muhammed Ebû Nasr el-Beyanû, Adnân Sa'deddin ve Sa'id Havvâ'nın öncülüğünde el-Cebhetü'l-İslamiye fî Sûriye'yi kurdu.” İhvân'ın görüşlerini Beyânât ve Mîsâk adı altında yayımladı. Suriye yönetimi de otoritesini korumak için İhvân'ın kalesi olan

³⁵ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 61; Görgün, Hilal; “Mısır Dışında İhvân-ı Müslîmîn”, 583-584.

³⁶ Nusayrîrilik hakkında bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2004, 175-188.

Hama şehrine havadan ve karadan savaş açarak şehri yerle bir etti ve birçok kişiyi öldürdü. Bunun sonucunda, İhvân hareketin öncü simaları Suriye'yi terk etti. 1980-2000 yılları arasında ülkeler arasında gelişen olaylara paralel olarak da İhvân'ın tavırları da değişti. Âyetullah Humeynî'den beklediği desteği göremeyen İhvân, Irak yanlısı bir politika izlemeye başladı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, Es'ad yönetimi ve İhvân arasındaki ilişkiler de farklı bir boyut kazandı. Suriye, İsrail ile ilişkilerini düzeltmek için barış görüşmelerine başladı. Es'ad yönetimi, bu süreçte İhvân'a karşı daha ılımlı bir tavır sergilemeye başladı. Birçok İhvân mensubunu hapisten çıkardı. İhvân da buna karşılık olarak Es'ad yönetimine karşı başlatılan cihadı durdurdu. 1990'larda itibaren Münir Gadban İhvân'ın liderliğini yürütmektedir.³⁷

Arap ülkelerindeki krallıkların yıkılıp yerine halk idaresine dayalı yönetim anlayışının gelmesi anlamında kullanılan Arap baharı, son olarak Suriye topraklarında esti. Doktorlar arasındaki bir konuşmanın dinlemesini sonucunda ortaya çıkan kaos ortamı, Suriye'de kanlı halk katliamlarını beraberinde getirdi. Beşşar Esad yönetimi halkının isteklerine kulaklarını kapatarak insan katliamı yapmaktadır. Kamuoyunda oluşan genel kanaat ise Beşşar Esad'ın devrileceği yönünde. Peki, Esad rejiminin ardından Suriye'de neler olacak? Bu soru zihinleri oldukça meşgul etmektedir. Suriye'de değişimi sağlayarak güç odakları Hilafet Devlet sloganıyla meydanlara inen Hizbu't-Tahrir ve İslamî Devlet anlayışında olan İhvân-ı Müslimîn'dir. Bu iki grubun dışında kalan kişiler laik anlayışa sahip olan fakat yeterince etkisi olmayan güçlerdir.³⁸ Bu amaçla harekete geçen Suriye İhvân kolu, siyasî bir parti kurarak Suriye idaresine talip olduklarını açıkladı. İstanbul'da Temmuz 2012'de bir konferans düzenleyen İhvân mensupları, Esad sonrasındaki döneme hazır olduklarını belirttiler. İhvân'ın sözcüsü Mulhem el-Dubi, serbest bir seçimde İhvân'ın yüzde 25 gibi bir oy potansiyeline sahip olacağını açıkladı. İslamî bir parti oluşturma kararı alınmıştır, diyen İhvan'ın siyasî kanadı başkanı Ali Beyanuni, yeni partinin Tüm Suriyeliler açık olacağını ve tüm vatandaşların eşitliği temelinde demokratik ve çoğulcu bir devletin vizyonu teşvik edeceğini söyledi.³⁹ Arap Baharının estiği yerlerde ortaya çıkan İhvân hattı ise Batılı güç odakları tarafından da endişe ile takip edilmektedir.

İhvân-ı Müslimîn'in Suriye bloğu, Suriye'de faaliyete başladığı ilk dönemlerde, Hasan el-Bennâ ve İhvan'ın temel prensiplerini devam ettirmek için yoğun bir çaba

³⁷ Görgün, "Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn", 584.

³⁸ www.daru'l-hikme.com

³⁹ www.kafkasakademi.com, 20.08.2012

harcadı ve İhvân'ın da potansiyelinde var olan siyasî rengini devam ettirdi. İsteddiğini elde edemeyince protestolar ve saldırılar başlattı. Siyasî iktidarlara sürekli bir çatışma haline girdi. Ağır kayıplar vermesiyle birlikte liderleri ülkeyi terk etti. Ancak fırsat buldukları ilk anda tekrar taarruz saflarına geçtiler. Böylece devamlı olarak siyasî iktidarlara bir rekabet içerisinde oldu. Çok ağır kayıplar vermesine rağmen mücadelesine devam etti. Arap baharında da etkili olan İhvân, Suriye'nin Esad'dan sonraki rejiminde aday olarak yerini aldı.

3.1.3.1.2. Ürdün

İhvân'ın, Ürdün kolu Salt şehrinde 1946 yılında Hâc Abdüllâtif el-Kura tarafından kuruldu. Kralın desteğini, siyasete karışmamak şartı ile alan İhvân, 1948 yılında İsrail ile yapılan savaşta güçlenerek siyasî bir güç elde etti. 1953 yılında Hâc Abdüllâtif'in vefatıyla birlikte yerine Abdurrahman el-Halîfe geçti. Diğer gruplar, zaman zaman yasaklanmasına rağmen İhvân, her zaman kral tarafından desteklenerek meşru grup olarak varlığını devam ettirdi. 1950- 1960 yılları arasında Ürdün iktidarı, İhvân hareketini kontrol edebilmek için zaman zaman liderlerini hapse attı. Ancak yine de Kral'ın anti Baas, komünist ve Nâsırcı tavrını destekleyen İhvân'ın, Kral ile ilişkileri, hep pozitif bir seyir izledi. 1951 yılında genel seçimlere katıldı ve siyasî kimliğini resmileştirerek meclisteki yerini aldı. 1962'de yapılan seçimleri bütün siyasî partiler protesto edip Kral'a karşı cephe alırken bu protestolarda olmayan tek isim İhvân-ı Müslimîn'di. 1980'li yıllarda İhvân, rejimi sorgulamaya ve eleştirmeye başladı. Bunun akabinde Kral ile ilişkileri gerginleşti. Bazı İhvân mensupları tutuklandı. 1989 yılında Kral seçimlerin tekrar yapılmasını kararlaştırınca İhvân ile ilişkileri tekrar ılımlı bir sürece girdi. Seçimlere katılan İhvân, % 40 gibi bir oy çokluğu elde etti. Ancak mecliste kendisi ile paralel görüşlere sahip olan grupları da yanına almasıyla parlamentodaki dengeleri değiştirdi ve kanunların İslamîleştirilmesini sağladı. 1950'li yıllarda hayır kurumu olarak görünen İhvân, 1993 yılında Cebhetü'l-Ameli'l-İslamî adında bir siyasî parti kurarak siyasî bir kimlik kazandı.⁴⁰ İhvân'ın günümüzdeki liderliğini Prof. Dr. Hemmam Said yürütmektedir.

Son dönemde Arap dünyasını etkisi altına alan Arap baharı olarak literatüre geçen Arap ülkelerinde siyasî rejimlere karşı başlayan dalga, Ürdün'e de yansımış ve

⁴⁰ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimîn Örgütü*, 61; Görgün, "Mısır Dışında İhvân-ı Müslimîn", 584.

Kral II. Abdullah, Başbakan Samir el-Rifai'yi görevden alarak yerine Marouf el-Bakhit'i atamıştır. Ürdün'ü bölgedeki gelişmeler çerçevesinde farklı kılan nokta ise, İhvân'ın Ürdün'deki yapılanması olan İslâmî hareket cephesinin de katıldığı gösteri yürüyüşlerinin rejime karşı bir tutum sergilemeyerek; monarşinin sorgulanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle yapılan protesto ve gösteriler krallığın meşruiyetinin sorgulanmasından çok, ekonomik istekler ve siyasî reform taleplerinden oluşmaktadır.⁴¹ Ürdün İhvân'ı, ana muhalefet partisi olarak siyasî varlığını devam ettirmektedir.⁴²

İhvân'ın Ürdün kolu da diğer ülkelerde boy gösteren İhvân grupları gibi önce halkın ve siyasî erkin desteğini almış ancak etkili bir güç olunca siyasî kanatla problemlili bir grup olma karakterinden taviz vermeyen bir hareket olma vasfını korumuştur. Bu konu İhvân'ın neredeyse genel karakteri haline gelmiştir. Sudan'da da aynı stratejiyi güden İhvân'ın Sudan kolu, bu ülkede oldukça güçlü bir oy potansiyeline sahip siyasî bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Arap baharı, Ürdün'de, siyasi rejim değişikliğinden ziyade halkın talepleri dikkate alınarak yapılan reformlarla bertaraf edilmiştir. Bu anlamda, İhvân sadece gösteri ve protestolar sahasında etkili olmuştur.

3.1.3.1.3. Sudan

Sudan, 1940'lı yıllarda öğrenci faaliyetleri sonucunda İhvân-ı Müslimîn ile tanıştı. Özellikle öğrenci grupları arasında prestij kazandı. Daha önceden komünizme yakın olan Babikir Karrar ve Muhammed Yûsuf ile bazı arkadaşları Hareketü't-Tahrîri'l-İslâmî'yi kurdu. O dönemlerde popüler olan İslam sosyalizminden etkilenen Karrar ve Yusuf sosyalist bir İslam devleti kurmak için propaganda hareketlerine başladı. Hareketü't-Tahrîri'l-İslâmî içinde yer alan öğrenciler kendilerini ayrıca İhvân mensubu olarak da kabul ediyordu. Karrar, İhvân'a yakın olmaya karşı olması hasebiyle cemiyet içinde tartışmalar başladı. Ortaya çıkan olumsuz tablonun giderilmesi için 1954 yılında bir kongre yapıldı. Kongre'de, Sudan'da İhvân-ı Müslimîn'in resmen kurulduğu kararı çıktı, lider olarak da Reşîd Tâhir seçildi. İlk dönemlerde, Mısır ile birleşme fikrinde olan Sudan İhvân grubu, Cemal Abdünnâsır'a suikast düzenlenmesi ile artan baskılar neticesinde bu fikirlerinden vazgeçerek Sudan'ın bağımsızlığını savunmaya başladı. Bu karar neticesinde 1955 yılında el-Cephetü'l İslâmiyye li'd-Düstur'u kurdu.

⁴¹ www.orsam.com

⁴² www.timetürk.com, 06.10.2012.

1958 yılında General İbrahim Abdûd yaptığı darbe neticesinde bütün siyasî partileri kapattı. Ancak İhvân grubunu dinî bir hareket olarak gördüğü için onlara yasak getirmedi. 1959 yılında Reşid Tahir'in bazı kesimlerin desteğini alarak darbe girişiminde olduğunun anlaşılması ile İhvân grubuna da yasak getirildi. General İbrahim Abdûd'un iktidardan uzaklaştıran hareket içinde İhvân da vardı. Bu gelişmeden sonra İhvân'ı daha geniş bir kesime yaymak amacıyla lider olarak Hasan et-Tûrabî seçildi. Siyasî faaliyetlerine hız kesmeden devam eden İhvân, İslamî anayasa çalışmaları için kolları sıvadı. 1965 yılında seçimlere katılarak meclise girdi. İslamî anayasa, şeriatın uygulanması, komünist anlayışın yasaklanması gibi konularda çalışmalarını sürdürdü. 1965 seçimlerinde Sâdık el-Mehdî'nin öncüsü olduğu Hizbu'l-Ümme ile birlikte komünizme karşı mücadele etmeye devam ettiler. 1969 yılında gerçekleşen Numeyrî darbesiyle birlikte İhvân için sancılı günler tekrar başladı. İhvân'ın lideri olan Tûrabî dâhil birçok İhvân mensubu yakalanarak hapse atıldı, bazıları da öldürüldü. 1971 yılında yapılan sol darbesiyle birlikte Numeyrî dinî cemaatlere yakınlaşmaya başladı. Bu da İhvân mensuplarının hapisten çıkarılarak rahatça hareket etmelerini sağladı. 1973 yılında anayasanın İslamîleştirilmesi sağlandı. 1977-1978 yılları arasında millî uzmanlaşma ile birlikte İhvân mensupları önemli mevkilere geldi. 1979 yılında Tûrabî'ye kanunların İslamîliğini denetlenmesi için savcılık makamı verildi. Bu doğrultuda özel mahkemeler kuruldu ve üyelerinin çoğu İhvân mensubu idi.⁴³

İhvân'ın gücü iktidarı tehdit etme boyutuna ulaşınca 1985 yılında birçoğu tutuklandı. Akabinde ise teşkilat ile birlikte halk Numeyrî'yi iktidardan düşürdü. Yapılan seçimlerde diğer partilerle birleşen İhvân, seçimlere el-Cebhetu'l-Kavmiyyetü'l-İslamiyye partisini kurarak girdi ve üçüncü sırada yerini aldı. 1988 yılında hükümetin düşürülmesiyle yeni hükümette kendine önemli bir yer edindi. İhvân'ın da yer aldığı hükümet, bir yıl sonra darbeye düşürüldü. Ancak darbeye başa gelen Albay Hasan el-Beşîr İhvân'ı da yanına alarak hükümeti kurdu. Böylece İhvân kendine tekrar iktidar saflarında yer buldu ve anayasanın İslamîleştirilmesi projesine kaldığı yerden devam etti. 1990'lı yıllarda Tûrabî, ülkede devlet başkanından sonra devletin ikinci adamı oldu. el-Cephe partisi, Beşîr'in yetkilerini kısıtlayacak olan kanun değişikliklerini gündeme getirince parlamento feshedilerek olağanüstü hal ilan edildi.⁴⁴ Siyasî sahadan uzak kalan Turabî, her ne kadar mecliste olamasa da Sudan siyaset

⁴³ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 61; Görgün, "Mısır Dışında İhvân-ı Müslîmîn", 584.

⁴⁴ Görgün, "Mısır Dışında İhvân-ı Müslîmîn", 584.

arenasında her daim ismi geçen bir sima olarak hafızalara kazınmıştır. Tûrabî, halen Sudan İhvân liderliğini devam ettirmektedir.

3.1.3.1.4. Pakistan

Pakistan'da 1941 yılında, Ebû'l-Âlâ el-Mevdûdî tarafından kurulan Cemaat-î İslamî, her ne kadar İhvân-ı Müslîmîn ile aynı görüşleri haiz ise de iki grup farklı kulvarlarda at koşturmuşlardır. İki grup farklı zaman dilimlerinde, farklı kişiler tarafından kurulmuş, amaçları çok başka olan iki gruptur. Bu nedenle bu iki grubu birbirinin devamı veya biri birinin uzantısı olarak görmek yanlıştır.⁴⁵

3.1.3.1.5. Irak

İhvân, Irak'ta Dünya İslam Birliği başkanı olan Muhammed Mahmud Savvaf tarafından kuruldu. Irak'ta yasadışı örgütler listesinde olan İhvân, bu ülkede Nureddîn el-Vaizî, Velid'ül-A'zamî, Prof. Dr. İrfan Abdülhamid, Dr. Muhsin Abdülhamid, Prof. Dr. Abdülkerim Zeydan gibi etkin isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Irak'ta şu anda legal olarak faaliyet göstermeyen İhvân, etkisini kaybetmiştir.⁴⁶

3.1.3.1.6. Türkiye'de İhvân-ı Müslîmîn

Türkiye'deki Müslüman grupları üç ana başlık altında toplanabilir:

1. Politik Müslümanlık; Necmettin Erbakan ile 1960 yılında Milli Nizam partisi ile başlayan bir süreçtir. Milli Nizam Partisi ve Erbakan taraftarları kendilerine ne merkez sağda ve ne de merkez solda yer bulan, fakat siyasî yönleri de bulunan ve siyasî sahada kendilerine yer edinmeye çalışan dindar gruptan oluşmaktaydı. Ancak 21 Mayıs 1971 yılında laiklik ve partiler kanununa muhalefetten dolayı kapanan partinin yerine 1973 yılında Milli Selamet Partisi ile giren Erbakan ve MSP, CHP ile koalisyon kurdu. 1977 yılında Adalet Partisi ile koalisyon kurdu. Ancak 1980 darbesiyle diğer partiler gibi MSP de kapatıldı. Politik Müslümanlığın üçüncü önemli ayağı Refah Partisidir. 1995 yılında ciddi bir oy yüzdesi ile siyasete kaldığı yerden devam eden RP, 1996 yılında iktidar oldu. 28 Şubat süreci ile ciddi bir darbe yiyen RP, bu dönemde kendi içinde bölünmeye uğradı. Refah Partisi kapatılarak yerine Fazilet Partisi kuruldu. Fazilet partisinde de kırılmalar yaşandı ve FP, gelenekçiler ve yenilikçiler diye iki gruba

⁴⁵ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 58-59.

⁴⁶ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 60.

ayrıldı. Yenilikçiler, Adalet ve Kalkınma Partisini kurarak 2002 seçimlerinde yüzde 34'lük bir oyla iktidara geldi. Türkiye tarihinde görülmemiş bir şekilde üç dönem iktidar olan AKP, hem yerel hem de merkezi yönetimde iktidarlığını yaşıyor. Gelenekçiler grubunda kalanlar Saadet Partisi ile yollarına devam etti. Ancak yaşanan anlaşmazlıklar ile yeniden bir kırılma yaşayarak iki parti, Saadet Partisi ve Has Parti olarak yollarına devam ettiler. Türkiye siyasetine yön veren Politik Müslümanlık, İslam dinine hizmetin siyasî sahada verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Türk siyasî hayatını etkileyen ve Türk siyasî hayatından etkilenen politik Müslümanlar, dindar, muhafazakâr kesimin desteğini alarak kendilerine siyasî hayatta önemli bir yer edinmiştir.⁴⁷

2. Sosyal Müslümanlık; Sosyal Müslümanlık sahasına baktığımızda tarikat ve cemaat olgusu ile karşılaşmaktayız. Tarikatlar daha çok tasavvufi boyutları olan sosyal gruplardır. Peygamber Efendimiz ve sahabe döneminde adı konmadan yaşana tasavvufi hayat, Emevîlerin baskıları neticesinde dünyadan el etek çeken bazı Müslümanların zühd ve takva kavramlarını sistematik hale getirerek yaşaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de tarikat adı altında karşımıza kurumsal olarak çıkan bu yapılar, en etkin dönemlerini Osmanlı döneminde yaşamıştır. 1950'li yıllarda ortaya çıkan cemaat adlı yapıların tarikatler ile ilgisi yoktur. Bu cemaatler içinde en etkili olan Nur Cemaatin lideri Said Nursî tarikatlere karşı olmamakla beraber günümüzün tarikat zamanı olmadığı görüşündeydi. Anadolu'nun her kesiminden insanların göç neticesinde sanayi ve üniversite yapılanmalarının etrafında toplanmasıyla şehir hayatının verdiği yalnızlık psikolojisi ile cemaat olgusu ile tanışmıştır. Cemaatlerin genel görevleri, daha çok ahlakî ve manevî hizmettir.⁴⁸

3. Kültürel/ Entelektüel Müslümanlık; Birbirinden bağımsız olan bu gruplar, daha çok neşriyat alanında hizmet etmektedirler. Son derece etkili olan bu gruplar, internetin, bilginin paylaşılması alanında insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru olmasıyla İslamî internet sektöründe boy göstermektedirler. Görünürde yazım hayatıyla ilgilenmelerine rağmen sosyal ve siyasî Müslümanlık üzerinde oldukça etkilidirler. Bu grupların ortaya çıkışında etkili olan asıl önemli faktörü 1961 yasasıyla oluşan özgür ortamdır. Yasakların kalkmasıyla oluşan serbest ortamdan yaralanan İslamî gruplar, dindar ailelerin merkezi şehirlere taşınıp çocuklarını üniversiteye göndermesiyle yetişen okumuş, entel, dindar aile çocuklarını kendi saflarına çekmeleriyle oldukça güç

⁴⁷ Ali Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", *Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Uluslararası Sempozyumu*, Artus Basım, II. Cilt, Ankara 2002, 291.

⁴⁸ Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 293.

kazandılar. Bu neslin İslam'ın merkezi olarak Ortadoğu'ya yönelmesiyle, İhvân-ı Müslimîn gibi siyasî, sosyal ve pratik hayatta etkili olan bir akımla karşılaştı. İslamî akımların, tercüme faaliyetleri sonucunda İhvân'ın önderlerinin kitaplarıyla ve dolayısıyla fikirleri ile tanışmaları sonucunda, İhvân'ın Türkiye'de ciddi bir hayran kitlesi oluştu. Diğer İslamî hareketlerden (Cemaat-i İslamî, Cemaat-i Tebliğ, Darû'n-Nedve) de kısmen etkilenme olsa da, Türkiye'de sosyal ve siyasal hayatta etkili olan İhvân idi.⁴⁹

İhvân'ın Türkiye'de etkili olmasının başlıca sebepleri:

1. Osmanlı Devleti döneminde, İhvân'ın hayat bulduğu topraklara 400 yıl gibi bir zaman hükmetmesi ve bu zaman zarfında Araplarla Türklerin beraber yaşamaları,

2. İmam-Hatip, İlahiyat ve medrese kökenli Müslümanların, Arapça eğitimi görmesi ve bunun doğal sonucu olarak İslamî eserlere daha kolay ulaşabilmeleri ve İslam Dünyasının gündemine vakıf olmaları,

3. Türk insanın ve Arap dünyasının Sünnî kökenli olmasıdır. Bu nedenle daha rahat iletişim sağlanmıştır.

4. İhvân'ın, 19. Yüzyıl ortaya çıkan İslamcılık anlayışını devam ettirmeleridir. İstanbul'da başlayan İslamcılık akımı daha sonra Mısır, Hint yarım kıtasına geçti. Öncülüğünü Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa... gibi şahsiyetlerin yaptığı, akabinde Cemaleddin Efganî, Muhammed Abduh ve Mehmed Akif, Hindistan'da Muhammed İkbâl gibi isimlerin devam ettirdi İslamcılık akımını 1960'larda İhvân'ı Müslimîn devam ettiriyor gibi görünmesi, Türkiye'deki dindar kesimin bu akıma rağbet etmesine neden oldu.⁵⁰

Hasan el-Bennâ, Seyyid Kutub, Muhammed Kutub, Abdülkadir Üdeh ve Said Havva gibi isimlerin kitaplarının tercüme edilmesiyle, Türkiye'de, İhvân'ın ciddi bir taraftar kitlesi oluştu.⁵¹

Türkiye'deki sosyal Müslümanlık ve İhvân'ın kurulması, gelişmesi arasında enteresan bağlar vardır. 1928 yılında Hasan el-Bennâ tarafından kurulan İhvân, politik gayelerle kurulmuş bir grup değildir. Çünkü o dönemde Mısır, İngilizlerin müstemlekesi durumundaydı. Dolayısıyla müstemleke yönetimi altında yaşarken yapılması gereken, öncelikle sömürge altında yaşamaktan kurtulma ve sömürge

⁴⁹ Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 294-295.

⁵⁰ Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 295.

⁵¹ Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 296.

zihniyetinin hafızalardan silinmesidir. Bu nedenle, Hasan el-Bennâ, İhvân grubunu, toplumun ahlakî ve manevî direncini artırmaya kanalize etmiştir. İhvân grubu, ancak Hür Subaylar'ın 1950'li yıllarda ortaya çıkmasıyla politik sahada boy göstermeye başlamıştır. İhvân'ın manevî yüzünü temsil eden Hasan el-Bennâ'ya karşılık, politik ismini Seyyid Kutub temsil etti. İhvân'ın, Türkiye'de ilgi görmesi, politik yönünün ön plana çıkmasıyla başladı. Çünkü bu dönemde Türkiye'de Dindar kesim siyasetle ilgilenmeye başlamıştı. Türkiye'de siyasî faaliyetlerde bulunan muhafazakâr kesim komünizm, kapitalizm, milliyetçilik, yani merkez sağ ve merkez sol dışında kendilerine farklı bir yol tutma imkânı buldu. Bu nedenle, Seyyid Kutub'un fikirleriyle öne çıktığı İhvân Türkiye'deki dindar kesim tarafından ilgi gördü. Seyyid Kutub'un ilgi görmesinin bir diğer nedeni de sosyolog olarak toplumu iyi okuyup batılı kavramlarla toplumu analiz etme kapasitesine sahip olması ve İslamî ilimler sahasında da kendini iyi yetiştirmiş olmasıdır.⁵²

Türkiye'de 1960'lardan sonra farklı bir Müslümanlık anlayışı gelişti. Bu dönem Müslümanları, İslam devleti ve İslam toplumu kavramlarını sık kullanır hale geldiler. Seyyid Kutub, bu dönemdeki İslamî hareket ve anlayışları ciddi manada etkilemiştir. Seyyid kutub, net, yoruma kapalı bir şekilde İslamiyet'in siyasî bir hareket olduğunu söyler.modern toplumu cahili toplum olarak tanımlayan Kutub, İslamî hareketlerin başarıya ulaşabilmelerinin tek yolunun Peygamber Efendimiz'in yolunu takip ederek ulaşabileceklerini ifade eder. Seyyid Kutub'un bu söylemlerini kendilerine rehber edinen Türk politik Müslümanları, şiddet ve terörden uzak durmuştur.1970 ve 1980'li yıllarda sağ-sol savaşları, anarşi ve terör olaylarından bu nedenle uzak durdukları söylenebilir.⁵³

İhvân'ın Türkiye üzerindeki etkisi, genel olarak söylemsel, tercüme faaliyetleri neticesinde fikrî düzeyde kalmıştır. İslam dünyasında teşkilat düzeyinde fazlaca bir etki yaratmadığı ülkeler Türkiye ve İran'dır.⁵⁴

İhvân'ın Türkiye Politik Müslümanlığı üzerindeki düşünsel etkisi ile Milli Görüş Camiasının fikrî zemini oluşturulmuştur. Bu konuda özellikle de Hasan el-Bennâ'nın kitaplarının etkisi oldukça fazladır. Ayrıca ihvân, Türkiye İslamcılığının milliyetçi

⁵² Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 296.

⁵³ Bulaç, "Müslüman Kardeşler'in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri", 298.

⁵⁴ Yasin Aktay, " Hilafetin yokluğunu Telafi Yolu Olarak Uluslararası İhvân Hareketi", Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Uluslararası Sempozyumu, Artus Basım, II. Cilt, Ankara 2002, 285.

çerçeveden çıkmasında da etkili olmuştur. Seyyid Kutub’la birlikte demokrasi karşıtı söylemler gelişmiştir.⁵⁵

İhvân’ı Müslimîn hareketinin Türkiye üzerindeki etkisi, genel olarak fikrî düzeyde kalmıştır. Türkiye’deki en bariz temsilcisi olarak Milli Görüş hareketi gösterilebilir. Kısmen Fethullah Gülen ve Nurculuk akımı da etkilenmiştir. Ancak en önemli etki Milli Görüş camiasında hissedilir. Siyasal İslam, kavramı Türkiye’de din eşittir siyaset sloganıyla ünlene İhvân ile kullanılır hale gelmiştir. Siyasî mecrada boy gösteren İhvân, Türkiye’de teşkilatlı bir yapı haline dönüşmemiştir.

3.1.3.1.7. Hasan el-Bennâ’nın Türkiye’ye Bakışı

Hasan el-Bennâ, İslam devletlerinin gerileme sebeplerini sayarken Türklerin de içinde bulunduğu bir grup sıralar ve onları kalpleri henüz Kur’an nuruyla aydınlanmamış kimseler olarak tanıtır.⁵⁶ Batı medeniyetinin etkisinde kalan ülkeleri sınıflandırırken bunların başında Türkiye ve Mısır’ı sayar. Bu iki ülkede İslamî anlayış, hayatın her alanından çıkmış, İslamî düşünceyi ise kalplere hapsedilmiş olarak görür. Ona göre, Türkiye, Avrupa medeniyetine hayran kalmış ve bu medeniyeti kendine rol model almıştır. Türkiye lâikliği kabul ederek bütün faaliyetlerinde Avrupa’ya bağlandığını açıklamıştır.⁵⁷

“Müslümanlar birçok ulus devleti aynı sancak altında birleştirecek olan güçlü bir devlet kurmaya muvaffak oldu. İstanbul’u fethetmek suretiyle Haçlıları kendi evinde mağlup etmek, güç ve otoritesiyle Avrupa’ya kadar ilerlemek işte bu devlete nasip olmuştur. Tüm bunları başaracak olan devlet Türklerin kurduğu devlet Osmanlı Devletiydi.”⁵⁸ diyen el-Bennâ, Emiru’l Mü’minin olarak vasıflandırdığı Osmanlı Devleti’ne karşı duyduğu hayranlığı ifade ederken Türkiye Cumhuriyeti hakkında aynı olumlu cümleleri kullanmamaktadır. Hatta Atatürk’ün Hilafeti kaldırmakla İslam’ı yıkan insan olduğu şeklinde görüşleri de bulunan el-Bennâ, Türkiye’nin batı medeniyetinin altında kalan ülkeler grubundan yani kâfirler grubundan sayar.⁵⁹ Ayrıca İngilizlerin, I. Dünya Savaşı sonucunda, Araplara, Osmanlı Devleti’ne yardım etmemeleri şartıyla bağımsızlıklarını vereceklerini ve halifelik gücünü kendilerine

⁵⁵ Aktay, “ Hilafetin yokluğunu Telafi Yolu Olarak Uluslararası İhvân Hareketi”, 299.

⁵⁶ el-Bennâ, *Risaleler*, 200.

⁵⁷ el-Bennâ, *Risaleler*, 200.

⁵⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 209.

⁵⁸ el-Bennâ, *Risaleler*, 202.

⁵⁹ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimin Örgütü*, 93.

tekrar iade edeceklerine dair söz vermeleri ve bunun neticesinde de Arapların, Osmanlı Devleti'ne karşı düşman saflarında yer almalarını da kınayan el-Bennâ, Osmanlı'nın kardeşlerinin arkadan vurduğu bir devlet olduğunu da kabul etmektedir. Hasan el-Bennâ, Batı'nın I. Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman ülkeleri sömürgeleştirme faaliyetlerine ilk baş kaldıran ülkenin Türkiye olduğunu ve yapılan savaşlar neticesinde Türkiye'nin bağımsızlığını kazandığını dile getirerek Türk Kurtuluş Savaşı'nın haklı başarısına da atıfta bulunur.⁶⁰ Türkiye'yi sağlam dinî temelleri olan Müslüman ülkeler arasında saymayan el-Bennâ, Türkiye'nin Müslüman Türk anlayışına da eleştirmektedir. Çünkü dil, vatan, ırk ve kültür birleşiminden oluşan milliyetçilik dolayısıyla ile Türk milliyetçiliği cahili milliyetçilik olarak kabul etmektedir.

3.2. Hasan el-Bennâ Sonrası İhvân-ı Müslimîn

Hasan el-Bennâ'nın öldürülmesi "İhvân-ı Müslimin Cemaati'nde büyük bir boşluk bıraktı. İhvân, el-Bennâ'da programlarını çizen hareket adamını cemaatin ideolojisini ve yaşanan olaylarla birlikte değişen metotlarını belirleyen fikir adamını kaybetmişti. Seyyid Kutub'u buluncaya kadar da bir el-Bennâ arayışı içindeydi."⁶¹

Hükümet, İhvân üzerindeki baskısını iyice arttırdı. Bir yıl kadar devam eden bu baskılar Nahhas Paşa hükümeti dönemiyle son buldu. Genel merkezleri ve malları iade edildi. Hasan el-Bennâ'dan sonra İhvân'ın başına Ahmed Hasan el-Bakûri getirildi.⁶²

1948 Filistin savaşında İhvân mensuplarının başarıları herkesi çok etkilemişti. Bu da hareketin daha da güçlenmesine ve taraftar toplamasına neden oldu. 1950 yılında yapılan seçimleri Vafd Partisi'nin kazanması, Filistin Savaşı gibi sebeplerle İngilizler Mısır'a askerî yığınak yapmaya başladı. İşgal görüntüsü verip halkı korkutup sindirmek isteyen İngilizlerin bu tavrı aksine halkın tepkisine neden oldu. Halkın bu tepkisi İngiliz aleyhtarlığı yapan grupların da işine yaradı. Bu gruplar arasında İhvân da vardı. Halkın bu tavrından destek alan Vafd partisi İngilizlerle 15 Ekim 1951'de kabul edilen 1936 tarihli İngiltere-Süveyş ve 1899 Sudan Anlaşmalarını feshetti. Mısır Kralı Sudan Kralı olarak da ilan edilince halk sokağa düştü. İngilizlerin kaldığı binaları ateşe verip büyük olaylar çıkardı. Bu arada İhvân ve diğer gruplar tarafından desteklenen ve özel eğitimler

⁶⁰ el-Bennâ, *Risaleler*, 205.

⁶¹ Ahmed, *İslamî Direniş*, 22.

⁶² Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimin Örgütü*, 35-36.

almış “Millî Kurtuluş Ordusu” oluşturuldu. Bu ordu İngilizlerle büyük bir mücadeleye tutuştu. İngilizlere ait binalar tahrip edildi.⁶³

Kral Faruk, Meclisi feshetti. İhvân ve Hür Subaylar grubu birleşerek Kral’ı devirme planı yaptı. Halkın desteğini de alan Hür Subaylar, General Necip yönetiminde ihtilâl yaptı. Ancak General Necip Hür Subayların hareketliliğine ayak uyduramadı. Nasır’ın, General Necip’i yıpratma politikaları nedeniyle, Hür Subaylar Kral Faruk’un tahttan indirilerek ülke dışına sürgüne gönderilmesine karar verdi. Fakat Hür subaylar içerisindeki bazı kişiler, Kral’ın idam edilmesini istiyordu. Ali Mahir Paşa ve ABD Elçisi Jofferson Gaffery’in arabuluculuk yapması ile ortam yumuşadı ve Kral Faruk yargılanmadan 26 Temmuz 1952’de sürgüne gönderildi. Kral Faruk’un sürgüne gönderilmesi ile iktidarı on üç kişiden oluşan Devrimci Komuta Konseyi ele geçirdi. Devrimci başı olarak her ne kadar General Necip gösteriliyor ise de aslında perde arkasındaki birinci adam Cemâl Abdünnâsır’dı. Ancak Nâsır’ın General Necip’i yıpratma faaliyetleri İhvân’ın işine yaradı. Diğer siyasî gruplar ve oluşumların politik hayatlarına son verildi, ancak İhvân’ın siyasî yaşamı devam etti. 18 Temmuz 1953’te Mısır’da cumhuriyet ilan edildi ve General Necip Mısır Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı oldu. Cemâl Abdünnasır ise General Necip’in yardımcısı idi. 1953 yılında General Necip ile Abdünnasır arasında yaşanan gerginlik dolayısı ile Abdünnasır ve konsey General Necip’i iktidardan uzaklaştırma kararı aldı. Kendisine kurulan komplo planları sonucunda fazlaca direnmeyen Genral Necip, istifasını sundu. İhvân ile Abdünnasır arasında başlayan yönetim mücadelesi sonunda Cemal Abdünnasır General Necip’e iade-i vazife yaptı. Ancak Abdünnasır, umduğunu yine bulamadı. Çünkü İhvân, yönetime daha fazla müdahale etmeye başladı. Abdünnasır’ın iktidarı için tehlike olarak gördüğü diğer bir grup ise yeterince güçlü olmayan komünist gruptu. Abdünnasır için asıl tehlike İhvân idi. Çünkü İhvân, krallık rejimin devrilmesinde kendini pay sahibi olarak görüyordu. Bu nedenle, yönetime ortak olmak istiyordu. İhvân’ın General necip’i desteklemesi ve iktidarda kendi pay sahibi olarak görmesi ve halkın da onlara destek olması nedeniyle Abdünnasır, dikkatleri üzerine çekmemek için İhvân ile ilişkilerini üst düzeye getirmeye başladı. Önce tutuklu bulunan İhvân mensuplarını serbest bıraktı. Akabinde İhvânın üst düzeyi ve lideri ile ilişkilerinin iyi

⁶³Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 36.

olduğu imajını çizdi. Daha sonra Mısır anayasasının yapıldığı komisyona İhvân'ın öncü simalarından olan Abdülkadir Udeh'i de aldı.⁶⁴

Abdûnnasır'ın yapacağı darbe için dış ilişkileri düzeltme gayreti içine girdi. Bunun için öncelikle İngiltere ile Sudan'ın bağımsızlığı meselesi vardı. 12 Şubat 1953 tarihinde yapılan anlaşma ile Sudan'a üç yıl içinde bağımsızlık verilmesi kararı alındı. Daha sonra 19 Ekim 1954 tarihinde imzalanan anlaşma ile İngiltere'nin askerî birliğinin yirmi ay içinde tamamen Mısır'dan çekilmesi ve eğer yedi yıl içinde herhangi bir Arap Birliği ülkesine saldırı düzenlenirse İngiltere buralara asker yığabilme, ayrıca Mısır'ın, Türkiye'ye düzenlenecek herhangi bir saldırıda İngiltere'ye yardım etmesi kararı alındı. İmzalanan anlaşmanın raportörlüğü görevi Abdulkadir Udeh'e verildi. Udeh'in hazırladığı rapora göre bu anlaşma İngiltere'nin menfaatlerini koruması doğrultusunda hazırlanmıştı ve İngilizlerin açıkça işgaline zemin hazırlıyordu. İhvân, İngiltere'nin hiçbir şart ileri sürmeden Mısır'ı terk etmesini ve anayasanın Kur'an-ı Kerim merkezli olmasını istiyordu. Ancak Udeh'in hazırladığı rapor, durumun tam aksini gösteriyordu. Bu nedenle İhvân mensupları, gösteriler düzenlemeye başladı. Abdûnnasır, güçlenen aleyhtar gösteriler karşısında İhvân'ı sindirmek için planlar yapmaya başladı. Abdûnnasır, İskenderiye'de 26 Ekim 1954 tarihinde silahlı saldırıya uğradı. Saldırıyı, İhvân'ın yaptığını ileri sürerek İhvân mensuplarına yönelik tutuklama faaliyetleri başladı. Ancak İhvân da bunun bir komplo olduğunu ve kendilerinin böyle başarısız bir girişimde bulunmayacaklarını ileri sürüyordu. Büyük çaptaki tutuklamalar sonucunda 10.000 İhvân mensubu hapsedildi. Bunların içerisinde İhvân'ın Hasan el-Bennâ'dan sonraki en etkin ismi ve en önemli ideologu olan Seyyid Kutub ve İhvân'ın lideri olan Abdulkadir Udeh de vardı. Tutuklananlardan altı tanesi idam edildi. İdam edilenlerden biride Abdulkadir Udeh'di. İhvân mensupları yasadışı olarak şiddet odaklı faaliyetlerde bulundular.⁶⁵

Abdûnnasır'ın, İhvân için kurduğu zindanlar döneme damgasını vurdu.⁶⁶1964 yılında İhvân mensupları salıverildi. Serbest bırakılanlardan biri de İhvân'ın el-Bennâ'dan sonraki ideologu olan Seyyid Kutub idi. Kutub'un salıverilmesiyle İhvân içinde güçlü bir Kutub hareketi başladı. Seyyid Kutub İhvân mensuplarını bir araya getirdi. Eserleri ile onların yol haritasını çizdi. Özellikle'de Yoldaki İşaretler (Mâ'allim fi't-Tarik) adlı kitabı İhvân'ın pusulası gibi oldu. Ancak bu kitabının yayımlanması ile

⁶⁴ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 37-39.

⁶⁵ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 39-40.

⁶⁶ Rıfat Seyyid Ahmed, *İslamî Direni Haritası*, 22.

birlikte hükümet İhvân'ı ortadan kaldırmak için harekete geçmek için beklediği kozu ele geçirdi. Çünkü Kutub, mevcut yönetimi, kâfirlikle suçluyor ve açıkça yönetime karşı baş kaldırmak gerektiği fikrini savunuyordu. Bu nedenle hükümet, Kutub ve taraftarlarını tutukladı ve Seyyid Kutub'un da aralarında bulunduğu bir grubu idam etti. Kutub'un idam edilmesiyle, İhvân da yasal zeminde varlığını devam ettirme olanağından yoksun kaldı. Artık yasadışı faaliyet eden bir teşkilat haline büründü. Kendilerini sistemleştiren ve el-Bennâ'dan sonra kendilerini kanalize edecek lider tipinden yoksun kaldı. Seyyid Kutub'un idam edilmesiyle lidersiz yaşayan İhvân, çalışmalarına devam etti. Mısır dışında hayat bulan İhvân, Abdûnnasır'ın vefatına kadar da Mısır'da illegal olarak faaliyetlerini sürdürdü. Cemal Abdûnnasır'ın, 28 Eylül 1970 tarihinde vefat etmesiyle birlikte, yönetimi ele geçiren Enver Sedat, İhvân mensuplarını serbest bıraktı. Her ne kadar onlar ile iyi ilişkiler içerisinde görünse de, asıl niyeti düşmanını kendine yakın tutarak onları bölme idi.⁶⁷

Seyyid Kutub'un idam edilmesiyle, büyük hareket önderini kaybeden İhvân Müslimîn teşkilatında, çatırdamalar başladı. Bu doğrultuda ortaya İhvân içerisinde bölünmeler başladı ve İhvân'ın fraksiyonları ortaya çıktı.⁶⁸

İhvân fraksiyonlarının genel analizi şöyledir:

1. Geleneksel çizgide kalıp muhalefet edenler:

Geleneksel çizgide kalan bu grup daha çok rejime yeteri karşı çıkışı göstermeyen yaşlı gruba karşı çıkan genç İhvân neslinden oluşmaktadır. Bu grup İhvân'dan kopmasına rağmen diğer grupları tekfir etme veya toplumsal bir hesaplaşma içine girmemiştir. Geleneksel çizgide kaldıklarından, ortaya çıkan sorunlara yaklaşımları yine bu doğrultuda olmuş ancak farklı argümanlar geliştirmiştir. Yeni İhvan, Davet ve Tebliğ, Ensar es-Sünne, Camia el-Şeria gibi gruplar geleneksel anlayışta olan İhvân fraksiyonlarıdır. Sosyal yönleri kuvvetli olan bu gruplar İhvân'ın tekrar mescitlere inmesi gerektiği düşüncesindeydi. Çünkü Mısır halkı her şeye rağmen din ile iç içe yaşayan bir toplumdur. Bu nedenle onların bu yönlerine hitap edilmeliydi. Geleneksel anlayışta olanlara göre İhvân, siyaset kadar diğer güncel meseleler ile de ilgilenmelidir. Bu grubun önde gelen ismi Seyyid Kutub'tur.⁶⁹

⁶⁷ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 42-46.

⁶⁸ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 48.

⁶⁹ Ahmet Emin Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

2. Örgütsel muhalifler:

Geleneksel İhvân çizgisinde olmakla beraber örgütsel anlamda İhvâna karşı çıkan bu grup daha çok üniversite gençliği arasında popüler olmuştur. 1960'larda ortaya çıkan bu grup, 1970'li yıllarda neredeyse bütün üniversitelerde hâkim güç haline gelmiştir. Başlangıçta klasik üniversite gençliği sorunları, karma eğitime karşı çıkış, kız öğrencilerin örtünmesi gibi sorunlar ile uğraşan bu grup 1967 İsrail hezimetini ve ardından gelen gösteriler, tutuklanmalar ve Avrupa'da oluşan gençlik hareketlerinin de etkisiyle genç kitleleri politik mecralara sürükledi. İhvân içerisindeki baskılar ve modernizmin etkisiyle İhvân'a muhalif olan bu gruplar kendilerini daha rahat ifade edecekleri Cemaat-i İslami'ye kaydılar. İhvân'ın ideolojik tarafından Cemaat-i İslami'nin pratik yanına doğru kayan bu grup, 1977 yılında gücünün zirvesine ulaştı. Ancak yaşanan rejim değişikliği ve ardından gelen tutuklanma ve işkenceler dönemi nedeniyle grup 1981 yılında tamamen dağıldı. Bu dağılışı aslında resmi bir dağılıştı. Rejim değişikliği ile başlayan yasaklı gruplar arasında yerini alan bu grup, illegal olarak varlığını devam ettirdi. 1997 yılında bir taraftan şiddet yanlısı bir politika izlerken bir taraftan da vaazlara da devam etti. 1997 yılında ise şiddeti politikalarından tamamen çıkardıklarını duyurdu.⁷⁰

3. Uzletçi/tekfirci gruplar

Rejimin baskıları ardından gelen tutuklanmalar ve işkenceler dönemi ile rejime karşı nefret hissi ile dolanlardan oluşan gruptur. Rejimin değişmesi temel hareket noktaları olmakla beraber şartların rejimi değiştirmek için olgunlaşmadığı görüşündedirler. Bu nedenle bu grup, kendi içlerinde güçlenme kararı alarak kendilerini bedenlen veya ruhen diğer insanlardan soyutlama kararı alarak kendilerini toplumdan izole etmiştir. Tekfir ve'l-Hicre (Cemaa el-Müslimin), el-Tavakuf ve'l-Tibyan (Naciin Minennar), Cihad el-Cedid (şevkiyun), el-Semaviye gibi gruplar bu düşüncenin mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu gruplar içerisinde en etkili olan Tekfir ve Hicre Grubu'dur. Cahili toplu ve Müslüman toplum ayırımına giden bu grup kendilerini cahili toplumdan tecride derk müstakil Müslüman gruplar oluşturdu. Rejimin baskılarına dayanamayan bu grup vakıf bakanını kaçırmakla öldürünce kendileri ile ilgili tutuklanmalar başladı ve birçoğu öldürüldü.⁷¹

⁷⁰ Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

⁷¹ Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

4. Eylemci/savaşçı gruplar

Bu grup geçmişten gelen vaaz yoluyla irşadın işe yaramadığını bu nedenle rejim yanlıları ile anladıkları dilden konuşmak gerektiği görüşünde olan silahlı ve intikam hırsı ile dolu olan İhvân mensuplarının bir araya gelmesiyle oluşmuş bir gruptur. 1979 yılında Abdüsselam Farac ve Kerem Zühdi tarafından kurulan bu grup eli silahlı İhvân mensuplarından müteşekkildir. Enver Sedat'a suikast düzenleyen bu grup bu suikastın ardından tutuklanmalarla karşı karşıya kaldı. Mısır'dan kaçan grup, var olan kargaşa ortamı nedeniyle Afganistan'a gitti. Zevahiri liderliğinde birleşen bu gruplar daha sonra el-Kaide'yi oluşturmak üzere Suudi gruplarla birleşti.⁷²

3.2.1. Kutubçular

Temelde Seyyid Kutub'un görüşlerini benimsedikleri için bu isimle anılırlar. Genelde, İhvân'ın eylem, provake ve şiddet yönünü temsil ederler. Temel görüşleri, Seyyid Kutub gibi, mevcut yönetimleri kâfir ve İslam şeriatının tamamen uygulanmadığı yerleri de daru'l-harb kabul ederler.⁷³

3.2.2. el-Tekfir ve'l-Hicre

Bu grubun öncüleri Seyyid Kutub ile birlikte idam edilenler arasında bulunan Şeyh Abdülfettah İsmail, Ali İsmail ve Şükrî Mustafa'dır. Bu grubun başkanı olarak seçilen Ziraat Fakültesi mezunu Şükrî Mustafa, 1977 yılında idama mahkûm edildi. Tefsir, hadis, fıkıh vs. gibi alanlarda kendilerini geliştirerek kendi görüşlerini destekleyecek fikirler ortaya koydular. Zaman zaman İhvan-ı Müslimîn ile tartışmalara giren Şükrî Mustafa ve taraftarları özellikle de tekfir fikrinde ısrar ediyordu. Ayrıca tek başlarına namaz kılmak, farklı zamanlarda oruç tutmak gibi ayrılıklı görüşleri bulunan Tekfir gurubu İslam dışı bir profil çiziyordu. Tekfir akımına göre, "geçmişin fikrî ve fikhî birikimlerinin hiçbirini tanımamak", hiçbir şeyi taklid etmemek gerekir. Tekfir grubuna göre mukallid insan kâfir olmuştur. Çünkü Kur'an anlaşılabilir bir kitaptır. Bu nedenle herkes Kur'an ve Sünnet'ten anladığı ile amel etmelidir. Onu anlamak ve onunla amel etmek için ulemaya gerek yoktur. Ulema dinin kavramlarının içerisini boşaltıp anlamlarını değiştirmiştir. "Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa ve Kuba Mescidi dışında, dünyadaki bütün mescidler, takva kastıyla tesis edilmediği

⁷² Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

⁷³ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 48.

için, içlerinde namaz kılmak caiz” değildir. Ayrıca bu mescidlerde de kılınan namazın makbul olabilmesi için Tekfir grubundan birinin imam olması gerekir. Onlara göre önemli olan günahın nev’i değil, önemli olan günah işlemektir. Günah işleyen kişi, kâfir olur. Çünkü “günah şirkdir ve şirk bölünmez.” Ulemanın görüşlerine değer vermeyen et-Tekfir grubu icthadı da caiz görmez. İcma, kıyas, mesâlih-i mürsele... vs gibi şer’i hüküm metodlarına gerek yoktur, Kur’an ve Sünnet yeterlidir.⁷⁴

et-Tekfir grubuna göre, diğer insanlarla normal ilişkilere girilmemelidir. Bu nedenle, üniversiteye gitmeye, devlet dairelerinde çalışmaya gerek yoktur. Cuma namazını kılmaya karşı çıkan et- Tekfir grubu, ancak İslam cemaati güçlenirse Cuma namazının kılınabileceğini savunur. Onlara göre hicret, mevcut düzene karşı yapılır ve her bireyin hicret etmesi yani devlet düzenine karşı çıkması gerekir. et-Tekfir fraksiyonunda da karşımıza çıkan ilginç görüşlerden biri de dünyanın sonu ile ilgili senaryolarıdır. Onlara göre, Hz. İsa, yeryüzüne inecek, Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında kılıçla savaş yapılacaktır. Ayrıca bu savaşı beklemek de her Müslüman’a vaciptir.⁷⁵

et-Tekfir fraksiyonuna göre, “her ne şekilde olursa olsun, hatta ülke yabancı ordular tarafından işgal edilse bile hiçbir siyasî ve aktif bir faaliyete”⁷⁶girmek caiz değildir Cihat anlayışları da İhvân’dan oldukça farklı olan et-Tekfir fraksiyonuna göre, cihad ancak dünyanın sonunda, Müslümanlar ve Hıristiyanlar arsında kılıç, ok ve yayla yapılacaktır. Bunun dışında cihad yoktur. Cihad anlayışlarının farklılığına rağmen kendilerinden olmayanları öldürmekten geri durmayan et-Tekfir mensupları, bunun için listeler hazırlamış ve özel gruplar kurarak kendilerinden olmayanları öldürmüştür. Anarşi ve kaosa neden olan bu fraksiyon, olumsuz tavır ve aykırı fikirleri nedeniyle Mısır’da taraftar bulamamış, Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün’de yayılmaya çalışmıştır. İslam’ın hayata tatbiki konusunda da oldukça farklı görüşleri haiz olan et-Tekfir grubu, mevcut yönetimi kâfir olarak kabul ettikleri için, şeriatın uygulanmasına karşıdırlar. Onlara göre “ İslamî olmayan yönetimlerden, İslam Şeriatı’nın tatbikini istemek”⁷⁷ mantıklı değildir.

⁷⁴ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 49.

⁷⁵ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 49.

⁷⁶ el-Verdânî, Salih; *Mısır’da İslamî Akımlar*, Çev. H. Acar-Ş. Duman I. Kitab, Fecr Yay., Ankara 2011, 157.

⁷⁷ el-Verdânî, *Mısır’da İslamî Akımlar*, 143-144.

3.2.3. İslamî Cihad

Kuruluş aşamasında İhvân'ın yanında olan ancak değişen zamanla İhvân'dan ayrılarak kendine has görüşleri ile dikkat çeken ve İhvân'ın adından en çok söz ettiren fraksiyonu olan İslamî Cihad tıpkı et-Tekfir grubu gibi kendilerinden olmayanları ötekileştirmenin ötesinde diğer grup ve özellikle de yönetimleri kâfir sayma anlayışında olan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamî Cihad grubunun lideri, Filistinli, İsrail'de doktora yapmış ve İhvân'ın Filistin savaşları sırasında Filistin cephesinde savaşan, Filistin Kurtuluş örgütüne mensup Dr. Salih Seriyeye'dir. İman Risalesi'nde, Enver Sedat ve benzeri yönetimlerin kâfir olduğunu ve bu tür rejim ve yönetimlere karşı cihad emek gerektiğini yazdı. İslam devletinin kurulması için cihadı şart olarak kabul eden Seriyeye, kâfir yönetimleri destekleyen, onlarla uzlaşan, dostluk kuran ve İslam'ın dışındaki felsefeleri benimseyenler kâfirdir. Mısır toplumu Enver Sedat ve benzer kâfir rejimleri desteklediği için cahiliye toplumdur ve bu sebeple de Mısır, daru'l-harb'tir. Bu ve benzeri görüşlere sahip olan Seriyeye, düşüncelerini uygulamaya koymak için kendi çizgisine sahip olanlarla birlikte 1974 yılında, kanlı bir eylem planı hazırladı. Ancak başarıya ulaşamayan Dr. Salih Seriyeye ve yine İslamî Cihad'ın öncü isimlerinden Kerim Anadolu idam edildi. Ayrıca doksan mensubu da tutuklandı.⁷⁸

İslamî Cihad örgütünün lider kadrosu arasında gösterilebilecek önemli şahsiyetlerden biri de Muhammed Abdüsselam Farac'dır. Kaire Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nden mezun olan Farac, İslamî Cihad ile tanıştıktan sonra 1979 yılında örgütün başına geçti. Özellikle gençlerle yakın ilişkiler içerisinde olan Farac, geniş bir taraftar kitlesine sahip oldu. Cihad grubunu sistematize etmek için el-Faridatu'l-Gaibe (Kayıp Farzlar) kitabını kaleme aldı. Bu kitapta, örgütün amacını ve fikirlerini anlatan Farac, İslamî Cihad'ın gücünü arttırmak için geniş bir taraftar kitlesi topladı. Farac, el-Faridatu'l-Gaibe'de, mevcut yönetimin ve yöneticilerin kâfir olduğu, bu yönetimleri kaldırmak için kılıçla savaşmak gerektiği gibi klasik Cihad fraksiyonunun fikirlerini sıralamıştır. Ayrıca İslam devletinin kurulması, hilafetin tekrar ihya edilmesi, çağdaş denilen düşüncenin yeryüzünden özellikle de Mısır'dan silinmesi, İslam devletinin kurulması için kılıçla savaşmak gerektiği gibi fikirleri de savunur.⁷⁹ Bu tür görüş ve düşüncelere sahip olan Farac ve taraftarları, düşüncelerini eyleme dönüştürmek için silahlı mücadele yolunu tercih etmiştir. Farac, Enver Sedat'ı öldürmek

⁷⁸ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 51.

⁷⁹ Rifat Seyyid Ahmed, *İslamî Direni Haritası*, 69.

için ordu mensupları ile görüşmeler yaparak suikast planları hazırladı. Bu planları yürürlüğe koymak için yine Farac grubunun etkin isimlerinden olan Halid İstanbuli başkanlığında bir birliğe gerekli direktifleri veren Farac, hedefine ulaşmak için gerekli hazırlıkları tamamladı. Bu eylemler sonucunda Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, Halid İstanbuli ve adamları tarafından öldürüldü. Enver Sedat'ın öldürülmesiyle Halid İstanbuli idam edilirken kendisine yardım ve yataklık eden adamları da tutuklandı. Bu eylemlerinden sonra İslamî Cihad grubuna karşı geniş çapta operasyonlar başlatıldı. İslamî Cihad mensubu birçok kişi tutuklandı. Diğer elemanları da sürekli olarak göz hapsinde tutuldu. Birkaç eylemi dışında etkinliğini kaybetti.⁸⁰

İhvan'dan kopan ve kendilerine yani bir yol çizen gruplar çeşitli siyasî partiler veya siyasî örgüt görünüşleri ile karşımıza çıkmıştır. Bunlar:

1. İhvan-ı Müslimin: Özgürlük ve Adalet Partisi (el-Hürriyye ve'l-Adale)

(Diğerleri: El-Vasat Partisi, El-Tayyar el-Mısri Partisi)

2. Cemaati İslami: İnşa ve Kalkınma Partisi (Bina ve Tenmiye)

3. Tekfir/Hicre: Asalet partisi (Hizbul-Asale) El-Nur Partisi

İslami Cihad: El-Kaide⁸¹

Enver Sedat'ın yerine geçen Hüsnü Mübarek, İhvanu'l-Müslimin ile çok ciddi bir mücadeleye girişti. Enver Sedat'a suikast düzenleyen beş kişiyi, 1982 yılında idam edildi. Hüsnü Mübarek dönemi, İhvanu'l-Müslimin'in faaliyetlerini daha çok merdiven altlarında yürüttüğü bir zaman dilimi oldu. İlegal olarak varlığını devam ettiren İhvan üyeleri, bağımsız siyaset yapma yolunu seçti. Halkın desteğini alarak çalışmalarını sürdürdü. Bu çalışmalar, henüz Mübarek rejimi devrilmeden önce İhvan'ı, Mısır'ın siyasî hayatının merkezine oturttu. 2005 yılında, İhvanu'l-Müslimin, siyasî hayatının en önemli başarılarından birine imza attı. Hüsnü Mübarek tarafından yasaklanmış olsa da İhvan üyeleri, bağımsız adaylar olarak seçimlere girerek parlamentoda 88 sandalyeye sahip oldu. 2005 seçimleri, İhvan'ın iktidarının ayak seslerinin duyulduğu seçimler olarak tarihe geçti. Nitekim Tahrir Meydanı'nda yakılan devrim ateşiyle, Hüsnü Mübarek ve diktatörlüğü devrildikten sonra yapılan ilk seçimlerde İhvanu'l-Müslimin'in adayı Muhammed Mursi, Mısır'ın yeni Cumhurbaşkanı oldu. Ülkede askeri kanadın ve bir kısım dış güçlerin Mısır siyasetine yön vermek için planlar

⁸⁰ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 52- 54.

⁸¹ Ahmet Emin Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

yapmak için bir takım siyasî oyunlar olsa da, 84 yıl sabırlı bir mücadele örneği sergilemiş olan İhvan-ı Müslimin'in mücadelesinden vazgeçmemiştir.⁸²

3.2.3. Hasan el-Bennâ Sonrası İhvân-ı Müslîmin Lider Kadrosu

Hasan el-Bennâ'dan ölümüyle birlikte İhvân sadece liderini kaybetmedi daha da önemlisi İhvân'ı bir arada tutan gücü kaybetti. Hasan el-Bennâ'nın ideolojik ve fikri donanımı İhvân'a ivme kazandırıyor. Onun ölümü gerek İhvân saflarında ve gerekse de Mısır'daki diğer muhalif gruplar arasında deprem etkisi yarattı. Hasan el-Bennâ'nın sahip olduğu dinî ve etkin karizmadan yoksun olan İhvân liderleri Arap milliyetçilik fikrinin öne çıkması, Nasır'ın anti-siyonist söylemlerin artması, hükümetin baskıcı tutumu ve İhvân mensuplarını bir arada tutamama gibi faktörle yüzünden prestij kaybetti. Mısır'da da popülaritesini ve cazibesini yitiren İhvân, alternatif olma özelliğini yitirdi. Bu dönemin önde gelen simaları her ne kadar İhvân'ı bir arada tutmak için çabalayıp projelerini sunsalar da Hasan el-Bennâ kadar etkin ve yetkin olamadılar. Seyyid Kutub ile yeniden bir araya gelen İhvân, Kutub'un sert söylemleriyle de eylemsel döneme geçiş yaptı. Kutub'un ardından karizmatik bir lider etrafında toplanamayan İhvân'ın lider kadrosu şöyledir:

Hasan el-Bennâ: 1928-1949

Hasan el-Hudeybi: 1949-1972

Ömer el-Tilmisanî: 1972-1986

M.Hamid Ebu Nasr: 1986-1996

Mustafa Meşhur: 1996-2002

Memun Hudeybi: 2002-2004

Mehdi Akif: 2004-2010

Muhammed Bedii: 2010- ...⁸³

Ancak biz çalışmamızda Hasan el-Bennâ'dan sonra fikrî anlamda İhvân'ın yol haritasını çizen iki liderini ele alacağız. Abdülkadir Üdeh ve Seyyid Kutub.

⁸² www.düşünce.com, 18.08.2012.

⁸³ Ahmet Emin Dağ, Yayınlanmamış sempozyum bildirisi.

3.2.3.1. Abdülkadir Üdeh

İhvân-ı Müslimîn hareketinin gerek el-Bennâ yaşarken gerekse de onun ölümünden sonra öne çıkan simalarından biri Abdülkadir Üdeh'tir. 1907 yılında doğan Üdeh, 1930 yılında Kahire Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Savcılık ve hâkimlik yapan Üdeh, kuruluşundan itibaren İhvân saflarında yer aldı. Mısır Kralı Faruk'un tahtan indirilmesi ile başlayan yeni Mısır anayasasının hazırlanması için oluşturulan komisyonda, hukukçu kimliği hasebiyle üyelik görevinde bulundu. Anayasa çalışmalarında insan hürriyeti ve anayasanın İslamî kimlik taşıması fikirleri ile tanındı.⁸⁴

General Necib'in görevinden uzaklaştırılması sebebiyle yapılan halk gösterilerinde bilfiil yer aldı. Cemal Abdünnasır ile İhvân arasında dostluk köprüleri kurmak için çabaladıysa da bu emeline muvaffak olamadı ve İhvân teşkilatı, kapatılma kararı ile karşı karşıya kaldı. Abdünnasır'ı ikna etmek için yaptığı görüşmede kullandığı sert üslup ve General Necib'in görevinden uzaklaştırılması için yapılan gösterilere katılması sebebiyle Abdünnasır ile arası açıldı. Abdünnasır'ın, İngiltere ile imzalanan anlaşmayı İhvân adına incelemesi için Üdeh'e göndermesi üzerine hazırladığı raporda yapılan anlaşmanın İngiliz menfaatlerini koruduğu ve Mısır'ı İngiliz işgaline ve sömürgesi durumuna sürüklediğini söyleyen Üdeh, bu söylemleri neticesinde İhvân ile Abdünnasır arasındaki çatlağın daha da büyümesine neden oldu.⁸⁵

1951 yılında resmi görevinde istifa eden Üdeh, avukatlık görevi yapmaya başladı. 1953 yılında Libya'da yapılan nayasa çalışmalarına davet edilen Üdeh, 1954 yılında Abdünnasır'a yapılan suikast girişimden sorumlu tutularak idama mahkûm edildi. Yargılama sonucunda beş arkadaşıyla birlikte 9 Aralık 1954 tarihinde idam edildi.⁸⁶ Abdülkadir Üdeh'in beş eseri vardır.

1. *et-Teşrî'ul-Cina'ıyyü'l-İslamî*: Türkçeye, Akif Nuri Karcı tarafından “*İslam Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*” adıyla tercüme edilen bu kitap İslam hukuk ile beşerî hukukları karşılaştırarak inceleyen bir kitaptır.⁸⁷

2. *el-Mâl ve'l-Hükm fi'l-İslam*: “*İslam'da Mal ve İdare*” adıyla H. Tahsin Feyizli tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

3. *el-İslam ve Evzia'une's-Siyâsiyye*: Beşir Eryarsoy tarafından “*İslam ve Siyasî Durumumuz*” adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.

⁸⁴ Yeken, “ Abdülkadir Üdeh”, 244.

⁸⁵ Yeken, “ Abdülkadir Üdeh”, 244.

⁸⁶ Yeken, “ Abdülkadir Üdeh”, 245.

⁸⁷ Yeken, “ Abdülkadir Üdeh”, 245.

4. *el-İslam ve evzia'üne'l-Kanuniyye*

5. *el-İslam Beyne Cehli Ebna'ih ve 'aczi 'Ulemâ'ih*: Ebubekir Sıddık Cafer Tayyar tarafından Türkçeye “*Evlatların Cehaleti, Âlimlerinin Acizliği Karşında İslam*” adıyla tercüme edilmiştir.

3.2.3.2. Seyyid Kutub

Seyyid b. Kutub b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şazili, 1906 yılında Mısır'ın Asyût vilayetinin Mûşa köyünde dünyaya geldi. 1933 yılında Ezher Üniversitesi'nin Daru'l Ulum Fakültesi'ni bitirdi ve altı yıl kadar ilkokul öğretmenliği yaptı. Yine bu fakülteye, Edebiyat öğretim elemanı olarak atandı. Mustafa Sadık er-Rafî, Mahmud el-Akkad, Taha el-Hüseyin gibi edebiyatçılarla dostluk kurdu. Bu sayede edebiyata daha da ilgi duymaya başladı. Öğrencilik yıllarında çeşitli siyasî partiler içerisinde adı anılan Kutub, 1945 yılında bütün partilerle ilişkisini kesti.

II. Dünya Savaşı sonrasında edebiyatla ilişkisini kesmese de daha çok siyasî ve toplumsal meseleler ile ilgili yazılar kaleme aldı. 1947 yılında sponsorluğunu Hıristiyan kökenli birinin yaptığı el-Alemu'l-Arabî dergisini çıkarmaya başladı. Bu dönemde Mısır'da popüler olan sosyalizm akımının etkisinde kaldı. Yeni Fikir adında bir dergi çıkardı. Ancak derginin üslubu hükümeti rahatsız edince dergi kapatıldı. Bu derginin haricinde ed-Da've, el-İştirakiyye, el-Livau'l-Cedid adlı dergilerde de yazılar yayımladı. Yaşamının bu devresine Cahiliye Dönemi diyen Kutub, büyük bir fikrî dönüş yaptı. Edebiyat ve sosyalizmin etkisinden köy ve köy hayatının zorluklarını konu alan yazılar yazmaya başladı. Sosyalizmin etkisiyle İslamî sosyalizmi savunmaya başladı. Bu çalışmalarından dolayı hükümet destekli olarak sosyoloji doktorası yapması için 1948 yılında Amerika'ya gönderildi. 1950 yılında Amerika'dan dönünce sosyalizm düşüncesi de bitti. Sosyalizm, kapitalizm, komünizm gibi beşerî ve batı menşeli düşüncelerin karşısında yer aldı. Her konunun çözümünü dinde aramaya başladı. Bu dönüşümün asıl nedeninin Hasan el-Bennâ'nın öldürülmesinin akabinde Amerika'da başlayan kutlama törenlerinin etkisi olduğu sanılmaktadır.⁸⁸

Amerika'dan döndükten sonra bir süre resmî sıfatla görevini yürüttü. Ancak 1952 yılında görevinden istifa etti. 1952 askeri darbesini yapan Hür subaylarla yakın ilişkiler içerisinde olan Kutub, darbe sonrasında düzenlediği konferanslarla Hür Subaylar'ın takdirini kazandı. Bu aralarda da tanıştığı İhvân ile de yakın temaslarda

⁸⁸ Görgün, “Seyyid Kutub”, 64.

bulundu. Cemal Abdünnasır ile İhvân ile aralarında çıkan fikir ayrışmazlığında arabuluculuk yapan Kutub başarılı olamayınca İhvân'dan yana olunca Abdünnasır ile araları açıldı. Bu olayın akabinde 1953 yılında İhvân teşkilatına katıldı ve İhvân'ın İrşad Müdürlüğü'ne getirildi. 1954 yılında İhvân'ın kapatılmasıyla birlikte mensupları tutuklandı. Seyyid Kutub da tutulular arasında yerini aldı. Ancak halkın tutuklamalara gösterdiği tepki karşısında tutuklular serbest bırakıldı. Kapatılan İhvân'l-Müslimin dergisi Seyyid Kutub'un editörlüğünde tekrar çıkarıldı. 1954 yılında sansür gerekçesiyle dergi Kutub tarafında kapatıldı. 1954 yılında Cemal Abdünnasır'a karşı yapılan suikast girişiminden sorumlu tutulan İhvân mensupları tutuklandı. Seyyid Kutub tutuklananlar arasında yine yerini aldı ve 15 yıl hapse mahkûm oldu. Fi Zilâli'l- Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde) adındaki tefsiri kaleme aldı. Bu eseri neşrederken tutuklanarak cezaevine gönderildi. Bu arada yazdıklarının insanları tetiklemediğini görünce üslup ve metod değişikliğine gitti. İnsanları, İhvân davasına destek verecek daha sert ve harekete geçirecek daha ateşleyici söylemler geliştirdi. Tutuklu olduğu dönemde otuz ciltlik Kur'an tefsirini tamamlayan Kutub, 1964 yılında serbest bırakıldı. Mısır hükümeti, İhvân'ın, yasadışı faaliyetlerini takip etmeye başladı. Yoldaki İşaretler (Mâ'allim fi't-Tarik), kitabını yayımlayan Seyyid Kutub, hükümetin beklemiş olduğu kozu kendilerine verdi. Hükümet yetkilileri, yaklaşık kırk bin İhvân, mensubunu tutukladı. İhvân'ın ileri gelen isimlerinden olan Muhammed Yusuf Havvaş, Ali Aşmavî, Abdülfettah İsmail, Mecdî Abdülaziz Mütevelli, Sabri Arafe el-Kûmî, Ahmed Abdülmecid ve diğer İhvân liderleri de tutuklananlar arasındaydı. Yargılanma süreçlerinin ardından idam edilmelerine karar verildi. 29 Ağustos 1966 tarihinde infazları gerçekleştirildi.⁸⁹

3.2.3.2.1 Görüşleri

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Kutub, dinî düşüncenin yanı sıra edebiyatçı kimliği, yayımcılık, gazetecilik, edebiyat eleştirmenliği gibi yönleriyle de oldukça ön planda olan bir kimsedir. 1940 yıllara kadar şiir, roman, hikaye, makale edebiyat eleştirmenliği gibi yazılara kaleme alan Kutub, 1940 yıllardan sonra fikrî anlamda farklı bir profil çizmektedir. Farklı fikir dünyalarıyla karşılaşması sonucunda yazılarında fikrî olarak din olgusunu işlemeye başlar. Bu süreçte Kur'an'ı keşfettiğini ifade eden Kutub, 1950'li yıllara kadar bu halet-i ruhiye içerisinde gezinir. Bu dönemde eşitlik, adalet, hürriyet, emperyalizm gibi kavramları tahlil eder. Beşerî sistemin ürünleri olan

⁸⁹ Görgün , "Seyyid Kutub " 64-65.

kapitalizm, sosyalizm gibi kavramların insanoğlunun sorunlarına çözüm bulamadığını aksine sorunun kaynağı olduğunu, çözümün ilahî vahyin son halkası olan İslam olduğunu ifade eden yazılar kaleme almaya başlar. Seyyid Kutub'un yazı hayatı 1950'li yıllardan sonra daha farklı bir boyut kazanmış olarak karşımıza çıkar. Oldukça sert bir üslup kullanan Kutub, bu tavrı neticesinde uzun tutukluluk dönemleri yaşamıştır. Hâkimiyet kavramına farklı yorumlar getiren Kutub, kimsenin kimse üzerinde tahakküm kuramayacağını, Allah'ın hâkimiyetinin her alana yayılması gerektiği, meşruiyetini Allah'tan almayan bütün yönetimlerin batıl, tağut yönetimler olduğunu ifade eder. Hâkimiyet kavramını sadece yönetim bağlamında değerlendirmeyen Kutub, bu fikrini genele yayar. Bu bağlamda toplumları da ele alan Kutub, Müslüman ve cahili olan toplumlar olarak bir sınıflandırma oluşturur. Müslüman toplum, hayatın her alanında Allah'ın emir ve yasaklarını kendilerine referans alan toplum, cahili toplum ise İslamî kuralların uygulanmadığı toplumdur. Seyyid kutub da öne çıkan bir diğer görüş cihad fikridir. Cihad, Müslümanların kendilerini savunması değil, aksine tebliğ kavramının son merhalesidir. Devlet kavramını net bir şekilde tanımlamayan Kutub, şura kavramının üzerinde özellikle durur. Şuranın uygulanma biçimi insanlara bırakılmıştır. Bu konuda herhangi bir kıstas yoktur.⁹⁰

3.2.3.2.2.Eserleri

a. Dinî ve Fikrî Eserleri

1. *Fi Zilali'l-Kur'an*: 1959 yılında tamamladığı tefsir kitabıdır. Türkçeye "Kur'an'ın Gölgesinde" adı altında tercüme edilmiştir.

2. *et-Taşviru'l-Fennî fi'l-Kur'ani'l-Kerim*: Türkçeye Süleyman Ateş ve Kamil M. Çetiner tarafından, "Kur'an'da Edebî Tasvir" adı altında tercüme edilmiştir.

3. *Meşahidu'l-Kiyame Fi'l-Kur'an*: Süleyman Ateş tarafından Türkçeye "Kur'an'da Kıyamet Sahneleri" adı altında tercüme edilmiştir.

4. *el-'Adaletu'l-İctima'iyye fi'l-İslam*: sosyal ve siyasal içerik taşıyan bir kitaptır. Türkçeye "İslam'da Sosyal Adalet" olarak çevrilmiştir.

5. *Ma'reketu'l-İslam ve'r-Re'smaliyye*: Türkçeye "İslam-Kapitalizm Çatışması" olarak tercüme edilmiştir.

6. *es-Selamu'l-'Alemî ve'l-İslam*: "Dünya Sulhu ve İslam" olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

⁹⁰ Görgün , "Seyyid Kutub", 65.

7. *Dirasat İslamiyye*: “İslam ve Emperyalizm” adıyla Ramazan Nazlı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca Fehmi Ululs kitabı İslamî Etüdler olarak tekrar tercüme etmiştir.

8. *Haze'd-Din*: “Din Dediğin Budur”, adıyla Mehmet Hasan Beşer tarafından tercüme edilmiştir. “Din Budur” adıyla Hasan Fehmi Ulus tarafından , “Din Bu” adı altında da Furkan Hocaoğlu tarafından tercüme edilmiştir.

9. *el-Müstakbel li Haze'd-Din*: “İstikbal İslam’ındır” başlığıyla Türkçeye Mustafa Özel tarafından tercüme edilmiştir.

10. *Haşa’işü’t-Tasavvuri’l-Mukavvematuh :*” İslam Düşüncesi” adı altında birinci bölümü Akif Nuri, ikinci bölümünü Beşir Eryarsoy “İslam Düşünce Esasları” başlığı ile tercüme etmiştir.

11. *el-İslam ve Müşkilatu’l-Hadare*: Eser “İslam ve Medeniyetin Problemi” başlığıyla Mustafa Varlı tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

12. *Me'allim fi't-Tarik*: çok sayıda tercümesi yapılan eserin ilk tercümesi Abdülkadir Keskinsoy tarafından yapılmıştır. “Yoldaki İşaretler” başlığı ile Türkçeye tercüme yapılmıştır.⁹¹

b. Şiir, Roman, Hikaye, Biyografi, Eleştiri

1. *Mühimmetü’ş-Şair fi’l-Hayati ve Şi’ru’l-Cili’l-Hadir*

2. *eş-Şatiu’l-Mechul*: Şiirlerinin toplandığı kitaptır.

3. *Nakdü Kitabi Müstakbeli’ş-Şekafe*: Eleştiri içerikli bir kitaptır.

4. *el-Etyafü’l-Erba’a*: Hatıralarını içeren bir kitaptır.

5. *et-Tıfl mine’l-Karye*: Çocukluk yıllarını ve köy hayatını kaleme aldığı eseridir.

6. *el-Medinetu’l-Meshure*: Gece masalları versiyonuyla kaleme aldığı bir kitaptır.

7. *Kütüb ve Şahsiyyat*

8. *Eşvak*: otobiyografik bir eserdir. Türkçeye Akif Nuri tarafından “Dikenler” başlığıyla çevrilen otobiyografik bir eserdir.

9. *en-Nakdu’l-Edebi: Uşuluhu ve Menahicuh*

⁹¹ Görgün , “Seyyid Kutub”, 66-67.

3.2.4. Hasan el-Bennâ ve İhvân-ı Müslîmin Arasındaki Farklar

Hasan el-Bennâ göre Seyyid Kutub daha sert daha ihtilalcı bir yapıda idi. Kutub, mevcut düzenin cahiliyye olduğunu, İslam şeriatının tamamen uygulanmadığı yerleri daru'l-harb kapsamında olduğunu, bu nedenle gelen iktidarların, kâfir olduğu görüşündedir. Ancak Hasan el-Bennâ bu kadar radikal görüşleri haiz değildir. Hasan el-Bennâ mevcut yönetimlere karşı bu kadar tepkili değildi.⁹² Mevcut yönetimlere daha yapıcı yaklaşmış, onların hatalarını dile getirerek ıslah yolunu tercih etmiştir. Ayrıca Hasan el-Bennâ yönetimlere daha barışçıl bir politika izlerken el-Bennâ'nın bu tavrı kendisinden sonra gelen İhvân liderlerinde ve mensuplarında görmek oldukça zordur.

Hasan el-Bennâ'nın görüşlerini incelediğimizde karşımıza siyasî partilere karşı olan, siyasî partileri hizipçilik, ayrımcılık ve İslam toplumlarını bölen yapılar olarak tanımlayan bir lider çıkmaktadır. Hasan el-Bennâ kendi döneminde İhvân mensuplarını siyasî parti oluşumlarından tecrit etmeye çalışmış, İhvân'ın yolunun Allah ve Rasulu'nun yolu olduğu, davalarının temel amacının İslam'ı yaşamak olduğunu beyan ederken, kendisinden sonra karşımıza siyasî bir hüviyete bürünmek için elinden geleni yapan yayılma imkânı bulduğu her ülkede ya bir parti kuran veya bir partinin içinde yer almaya çalışan bir İhvân modeli karşımıza çıkmaktadır.

Hasan el-Bennâ, İslam ülkelerini tek çatı altında toplamaya çalışırken İhvân mensupları diğer Arap ülkelerinin Mısır ile birleşmelerinden rahatsız olmuştur. Hasan el-Bennâ, milliyetçiliği ırkçılık olarak tanımlamayan, ırkçılığa götüren milliyetçiliği cahili milliyetçilik olarak tanımlarken, İhvân, Mısır dışındaki tüm ülkelerde milliyetçi duygularla hareket etmiştir. Hasan el-Bennâ da din duygusu öne çıkarken, İhvân da genel olarak ırk fikrî genel kabul görmüştür.

Hasan el-Bennâ, İslam devleti sıfatını kullanırken İhvân genel olarak günün moda kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir. Mesela, sosyal İslam devleti gibi. Hâlbuki Hasan el-Bennâ, İslam varken başka bir sığata ihtiyaç duyulmaması gerektiğini savunmuştur.

Hasan el-Bennâ, gelen hükümetler karşısında taviz vermez bir tutum sergilerken, İhvân gelen yönetimlerin kendilerine verdikleri imtiyazlara göre şekil almıştır.

Hasan el-Bennâ, ictihad kapısının açık olduğunu savunurken mesela et-Tekfir grubu ictihadı caiz görmemektedir.

⁹² Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 46.

Hasan el-Bennâ, davetine kahvehanelerde başlamış ve davetini herkese ulaştırmaya çalışmıştır. Ancak İhvân ve fraksiyonları kendilerinden olmayanları ötekileştirerek, insanları kâfirlikle itham etmişlerdir.

3.3. Çağdaş İslamî Bir Akım Olarak İhvân-ı Müslimîn

İhvân-ı Müslimîn, Hasan el-Bennâ gibi tek bir İslam devleti fikrine sahiptir. Bütün insanlar aynı atadan gelmektedir. Dolayısı ile insanlar arasında soy birliği vardır. Bu nedenle millî kelimesini ihtiva eden kavramlara yani millî devlet, millet gibi kavramlara antipati ile yaklaşmaktadır.⁹³ Hâlbuki Hucurat Sûresi'nin, 13. Ayetinde, *Ey insanlar! Şüphesiz Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olmaktadır,*⁹⁴ buyrulmaktadır. Yani Kur'an boy, kabile, kavim, millet gibi kavramların varlığından ve bunun Allah'ın takdiri ile olduğundan bahsederken hayatı Kur'an ve Sünnet ekseninde inşa eden İhvân'ı Müslimîn, Kur'an'ın aksi yönünde fikir beyan etmektedir. İhvân-ı Müslimîn'in el-Bennâ'dan sonraki lideri olan Seyyid Kutub, bu konu ile ilgili olarak şu sözleri sarf etmektedir: “Meydanda tek bir hizip (topluluk, grup) vardır, o da Allah'ın hizbidir. Bunun sayısı hiçbir zaman artmaz. Meydan da tek bir nizam vardır, o da İslam nizamıdır. Geriye kalan nizamların topu cahiliyet nizamıdır. Meydan da tek bir şeriat vardır, o da Allah'ın şeriatıdır. Meydan da tek bir yurt vardır, o da İslam yurdu. İslam devletinin hâkim olduğu yurt Allah'ın şeriatının hükümran olduğu, emirlerinin geçerli bulunduğu ve Müslümanların birbirlerini dost edindikleri diyar. Bunun gerisinde kalanların hepsi daru'l-harptir.”⁹⁵ İslam şeriatının hüküm sürmediği yeri direkt olarak daru'l-harp kavramı ile niteleyen İhvân'ın, tek bir İslam devleti hayalleri bazen “pan-Arabizm'e (Arap Birliği)”⁹⁶ kaymaktadır.

Din ile devlet birbirinden ayrılmayan iki kavramdır. Bu kavramları birbirinden farklı kavramlarmış gibi ele almak İslamî anlayıştan uzaklaşmak demektir. İslam devleti, bütün işleri Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda yürüten devlettir. İslam

⁹³ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimîn Örgütü*, 99.

⁹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli*, Hucurat Sûresi, 49/13.

⁹⁵ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 189.

⁹⁶ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimîn Örgütü*, 99-100.

devletinin anayasası Kur'an'dır. İslam devletinin özellikleri, Kur'an'a dayanan bir anayasası olan, şûra prensibin esas alındığı, hilafet ile yönetilen bir devlettir.⁹⁷

İhvân-ı Müslimîn'e göre insanların kendilerini idare etmek için kurdukları devletler şunlardır:

1. Kâfir devlet
2. Fâsık devlet
3. Müslüman devlet

Devletleri sınıflandırma biçiminde, inanç faktörünü esas alan İhvân'ın bu devletlere karşı tavırları da devletlerin sahip oldukları inanca göre şekil alır. Müslümanlar, kâfir devlet ile kâfir olmaları hasebiyle savaşmalı, fâsık devleti hidayete erdirmek suretiyle yardım etmelidir. Üçüncü devlet modeli olan Müslüman devlet zaten bütün Müslümanları tek bayrak altında toplandığı, tek yurdu paylaşan devlettir.⁹⁸

İhvân-ı Müslimîn'e göre İslam devleti müşterek kavramlar topluluğundan oluşur. Şöyle ki, İslam devletinin sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar arasında, dil, tarih, kültür, ahlâk, adet, din, dil, duygu, düşünce, ibadet, akide, hukuk, lider birliği vardır. Müslümanlar arasındaki tarih birlikteliği peygamberler tarihinden ileri gelir. Dil birliği, Arapçanın Kur'an dili olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenle de resmî dil olmalıdır. Arapçanın öne çıkarılması ırkçılık ile yorumlanmamalı, aksine Arapçayı öğrenmek bir şeref olmalıdır. Ahlâk, akide, duygu ve düşünce birlikteliği de zaten İslam dininin potasında oluşturulan kavramlardır. Hukuk birliği, Kur'an'ın anayasa olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Lider birliğini, İslam devletinin önderi de halifedir, teziyle açıklayan İhvân'a göre, İslam devleti, Müslümanlar arasındaki bu müşterek kavramlardan oluşmaktadır.⁹⁹

Geleneksel selefi düşüncesinin temel klişe cümlelerinden olan Müslümanların halifesiz kalması caiz değildir, görüşü İhvân düşüncesinde de aynen yer almıştır. İhvân'a göre, Müslümanların tek bayrak altında ve tek toprak üstünde yer almaları gerekmektedir. Bunu da sağlayacak kişi İslam devletinin halifesidir. Halifenin görevi, İslamî esasları, zamana ve zemine bakmadan aynen uygulamak ve İslamî siyaseti fiiliyata dökmektir. "Halife kimdir?" sorusunun cevabını İhvân, geleneksel selefi anlayış içerisinde şöyle yanıtlar: İslam halifesi, Müslüman, erkek, ilim ve takva sahibi, İslam'ın temel taşlarından olan adalet duygusuna sahip, akıllı, baliğ ve Selefi

⁹⁷ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 102.

⁹⁸ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 103.

⁹⁹ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 104.

düşüncenin olmazsa olmaz düşüncesi olan Kureys'ten olmalıdır. Bu özelliklere sahip olan kişi Müslümanlar tarafından seçilir ve ölünceye kadar halifelik görevinin başında kalır.¹⁰⁰

İslam devletinin halifesine yönetimde yardımcı olacak, danışma grubu olarak nitelendirebileceğimiz bir de şura bulunur. Şurayı imanın esasları arasında sayan İhvân'a göre, şura Müslümanlara has bir özelliktir. İslam ümmetini ilgilendiren konular, şuraya havale edilir. Şura mensuplarının tümünün ortak bir karar almasına gerek yoktur. Çoğunluğun görüşüne uyulur. Şura mensuplarının sayısı konusunda herhangi bir sınırlama mevcut değildir. Ümmetin menfaatleri doğrultusunda karar alınır. Şura mensupları ilim, adalet, hikmet sahibi, hem dinî hem de dünyevî ilimlere vakıf kimseler olmalıdır. Halife ve şura mensupları kendi hevâ ve heveslerine göre kararlar alamazlar. Toplumun menfaatleri doğrultusunda İslamî esaslara göre hüküm vermek zorundadırlar. İslam devletinin anayasası Kur'an'dır. Kur'an'ın hükümleri değiştirilemez, askıya alınamaz bir yapı arz etmektedir. Bu nedenle İslam devletinin halifesi Kur'an'a harfiyen uymak zorundadır. İslam devleti Allah'ın kanunları ile yönetildiğinden beşerî kanunların İslam devletinde yeri yoktur. Devlet başkanı olan halife, hakkında nass bulunan konularda Kur'an'a ve sünnete uymaya mecburdur. Hakkında nass bulunmayan konularda da şuraya danışmak zorundadır.¹⁰¹

İhvân, kanunları ilahî ve beşerî olarak sınıflandırır. İslam, son ilahî kanun ve Kur'an'da son ilahî kitap olması nedeniyle değiştirilemez hükümleri ihtiva eder. İslam'ın ve Kur'an'ın ilahî insicamı onlara parçalanamaz bir yapı vermiştir. Bu nedenle bir bütünlük arz eder. Zaten Kur'an'ın kendisi bir kısmı ile amel edip, bir kısmı ile amel etmemeyi yasaklar. Bu nedenle İslam'ın hangi konu olursa olsun buna siyaset de dâhil olmak üzere ortaya koyduğu şeylere inanmak ve uygulamak gerekir, aksi kişiyi küfre götürür. İslam zaman ve zemine göre değişen esasları olmayan evrensel, zaman ve mekân ötesi bir dindir. Bu nedenle kanunlarında değişmeyi kabul etmez.¹⁰² İslam insana Hıristiyanlığın bozulmuş yapılarından olan kilise yaşamından daha fazlasını verecek, insanı manevî anlamda daha tatmin edecek bir yapıdadır.¹⁰³ Bu nedenle kanun, yasa vs. gibi beşerî hukuk terimleri ile karşılanan ve hukuk diye insanların önüne sürülen şeylere Müslümanların ihtiyacı yoktur. Çünkü hâlihazırda var olan ve en önemlisi Allah

¹⁰⁰ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 104.

¹⁰¹ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 105.

¹⁰² Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslîmin Örgütü*, 106.

¹⁰³ Kutub, *Yoldaki İşaretler*, 165.

tarafından ortaya konan, bir anayasa hüviyetine sahip kitapları zaten mevcuttur. Aksi durumda yani insanlar tarafından hukuk adı altında insanlara bir takım kanun, yasa vs. çıkartılır ve insanların bunlara uymaları zorunlu tutulursa, insanlar kula kulluk etmiş olurlar ki bu da İslam'ın küfür kavramı içerisine girer. Hüküm, kanun koyma yetkisi sadece Yüce Yaratıcıya mahsustur. İnsanlara böyle bir yetki verilmemiştir. İlimin, bilginin, kanunların kaynağı bir olan Allah'tır. Beşerî hukuk ile ilahî hukuku kıyas etmek hatadır. Çünkü beşerî hukuk sadece ortaya çıktığı veya üretildiği toplumun ihtiyaçlarına hitap eder. Beşerî kanunları yapanlar da insan olmaları yani var edilen olmaları nedeniyle bir takım zaaf ve noksanlıkları vardır. Yani kendileri kural koyma vasıflarını haiz değildirler. Ayrıca beşerî kanunları yapanlar, içinde yetişmiş oldukları toplumun şartlarının, kültürünün, örfünün etkisi altında kalarak kanunlar yapmaktadırlar. Yani tarafgir, önyargılı bir şekilde olaya yaklaşmaktadırlar. Ayrıca kanun koyanlar bazen sadece durumu kurtarmak için bile kanun yapmaktadırlar. Yani âlemşümül kanun yapma derdi taşımamaktadırlar. Bu sebeplerin içerisine bir de insanların psikolojik alt yapıları, yetişmiş oldukları aile kültürü vs. gibi durumları da eklenince ortaya içinden çıkılmaz kompleks bir yapı çıkmaktadır. Beşerî hukuk sistemlerinin çıkmazlarından biri de sadece kendi toplumlarının ihtiyaçlarına veya kanunların çıktıkları zamana hitap etmeleridir. Hâlbuki ilahî hukuk sistemimde insanı var eden, ona her şeyi sunan ve onun her türlü ihtiyacını, zaafını bilen ona şah damarından daha yakın olan Allah yapmıştır. İnsanı kendisinden daha iyi tanıyan Allah ona hangi kurallara uyması gerektiğini emretme yetkisine herkesten daha hak sahibidir. Ayrıca Yüce yaratıcı tarafından ortaya konan kanunlar ve özellikle de son din olan İslam zaman ve mekân ötesi hükümler içermektedir. Bu nedenle hiç kimse kanun koyma yetkisine sahip değildir.¹⁰⁴ “Her kim, kendi yanından çıkardığı sistemleri kulların hayatına tatbik etmek isterse, Uluhiyet iddia ediyor demektir. İster bunu açıktan açığa söylesin, ister söylemesin. Ve her kim insanlara böyle sistem koyma hakkı tanır, onların Uluhiyetini kabul ediyor demektir. İster onlara ilah adını versinler, ister vermesinler.”¹⁰⁵

İhvân-ı Müslimîn, 20. yüzyılda etkili olan İslamî bir akımdır. İlk dönem Selefi çizgisiyle modern hayatın gereklerine muhalefet eden yapısıyla öne çıkmaktadır. Çağdaş olmaktan ziyade gelenekçi bir yapı ile karşımıza çıkan İhvân, çağdaşlaşma

¹⁰⁴ Ecer, *Tarihte ve Günümüzde İhvân-ı Müslimîn Örgütü*, 106.

¹⁰⁵ Kutub, *Yoldaki işaretler*, 105.

kavramına bile tahammül edemeyen bir profil çizer. İhvân, sahip olduğu geleneksel zihniyet ile çağdaşlaşma düşüncesini, batılılaşmak ile eşdeğer kabul eder. Çağdaşlaşmak, batılılaşmayı, batılılaşmak ise İslam'dan uzaklaşmayı getirir, fikrine sahiptir. Ayrıca modern hayatın gereklerinden olan fikir özgürlüğüne kaşı çıkan daha doğrusu kendi düşüncelerini tek gerçek kabul eden yapıları nedeniyle modern ve çağdaş hayatla uzlaşmaz bir yarış içindedir. Bu nedenle İhvân-ı Müslimîn akımına, çağdaş İslamî akım olmaktan ziyade, son yüzyılda etkili olan, geleneksel, selefi çizgisiyle karşımıza çıkan, modern hayata ve onun gereklerine karşı tepkisi ile tanınan İslamî bir akım demek daha doğru olacaktır.

SONUÇ

Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin)'in kurucusu ve teorisyeni olan Hasan el-Bennâ, etkisi sadece yaşadığı dönem ve ülke ile sınırlı kalmamış, bütün dünyada fikirleri ve teşkilatı ile adını unutulmazlar arasına yazdırmıştır. Hasan el-Bennâ İslam imparatorluklarının dağıldığı ve İslam dünyasının her yanının Batılı sömürgeci güçlerin işgal ettiği bir dönemde doğmuş olması onun psikolojik ve siyasal alt yapısının oluşumunda belirleyici bir faktör olmuştur. Hasan el-Bennâ, aslında yeni bir görüş veya fikrî bir hareket başlatmamış, selefi görüşleri tekrar eden bir ses olmuştur Hasan el-Bennâ, reformist görüşler yerine aktif bir İslam davası savunucusu olmuştur. İslam dünyasını kasıp kavuran Batı taklitçiliğine karşı durmuş, başta Mısır olmak üzere tüm dünya Müslümanlarını İslam'ın öz kaynaklarına dönmeye davet etmiştir. Hasan el-Bennâ, İslâm'ın sahip olduğu sömürgecilik karşıtı potansiyeli ön plana çıkarmış ve sosyal meselelerde de çözümlerini Kur'an-ı Kerim ve sünnette bulmuştur.

Hasan el-Bennâ'nın Tevhid, Kur'an, Peygamber ve Selef anlayışı, yirminci yüzyıl selefi söylemi olarak adlandırılabilir. el-Bennâ bu konuda farklı herhangi bir görüş beyan etmemiş, var olan selefi kültürü yinelemiştir. Selefi kültürden beslenen el-Bennâ, tevhid konusunda her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu, Allah ile ilgili müteşabih ayetlerin bize nasıl bildirilmişse öyle kabul edilmesi gerektiği, bu konuda te'vile gidilmesinin yanlış olduğu görüşündedir. Peygamber Efendimiz'in, Kur'an'ın ilk muhatabı olduğunu, bu nedenle O'nun sünnetinin Kur'an'ın açıklaması durumunda bulunduğunu, Peygamber'e itaatin, Kur'an ayetleriyle farz kılındığı görüşündedir. Hadis kitaplarının, hadis âlimleri tarafından çok titiz çalışmalarla hazırlandığını, hadisler üzerindeki sahih-mevzu gibi tanımlamaların yersiz olduğu görüşündedir. Selef'in, Kur'an ve Sünnet'in anlaşılmasında ilk kaynak olduğu, Kur'an'ın ve Peygamber'in övgüsüne mazhar olan bu nesle saygı gösterilmesi gerektiği görüşündedir. Buradan hareketle Peygamber Efendimiz ile sahabe arasındaki bağ ile İhvân ve kendisi arasında bağlantı kurarak İhvân'ın da onlar gibi geceleri abid, gündüzleri mücahid olduğunu söyler.

İman kavramına, kendine özgü yeni tanımlar getiren el-Bennâ, imanı, kalbin ameli olarak tanımlar. İmanın, ameller ile artıp eksileceği görüşünde olan el-Bennâ, toplumun imanın uyuşuk iman olarak tanımlar buna karşın kendi teşkilatının imanı her daim uyanık, ateşli iman olduğunu söyler.

İslam dinin en son ve en mükemmel din olduğunu söyleyen el-Bennâ, İslam'ın bir bütün olduğunu, siyaset, devlet, ahlâk, hükümet, fıkıh vs. gibi bölümlere ayrılıp aralarında kesin çizgiler çizilmemesi gerektiğini, İslam'ın insanlara sunulan en mükemmel model olduğu görüşündedir. Hasan el-Bennâ, İslam'ın, İslamî olmayan unsurlardan temizlenmesi gerektiği görüşündedir. Özellikle İslam'ın siyaset yönüne vurgu yapan el-Bennâ, siyasal İslam söylemini Türkiye'de yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

İrk anlamında kullanılan milliyetçiliğe cahili milliyetçilik diyen el-Bennâ, söz konusu Arap milliyetçiliği olunca, fikirleri tamamen değişmektedir. Ona göre bütün İslam âlemi, Arap birliğine hizmet etmeli ve Arap birliği tesis etmek için çalışmalıdır. Arapları, İslam ümmetinin efendisi olarak gören el-Bennâ, İslam âleminin gerilemesindeki en büyük sebebin halifeliğin Arap dışındaki milletlere geçmiş olmasından kaynaklandığını savunur. Bu konuda görüşleri Hasan el-Bennâ'nın en büyük çıkmazlarındandır.

İctihad kavramına kendi dönemine göre oldukça cesur yaklaşan el-Bennâ, furuâ dayalı meselelerde ihtilafın tabii olduğunu, İslam'ın bu konuda insanları dinin genel tabiatına uymak şartı ile serbest bıraktığını söyler. İlk dönem imamlarının bile fetvaları arasında farklılık bulunurken günümüzde İslam'ın donuklaştırılmaması gerektiğini savunur. Hasan el-Bennâ, İslam insan aklını donuklaştırmadığı için icihadın insan fitratının gereği olduğu düşüncesindedir.

İslam toplumunu uyuşuk, kendi değerlerinin farkında olmayan, Batı medeniyeti altında şekilden şekle giren bir toplum olarak tasvir eden el-Bennâ, doğu medeniyetinin yani Müslümanların bir an önce kendi öz değerlerinin farkına varıp dünya liderliğini almaları gerektiğini savunur. Kur'an'ın Müslümanları insanların vasisi tayin ettiğini bu nedenle dünya hâkimiyetinin Müslümanların hakkı olduğunu savunur.

Hasan el-Bennâ tasavvufu, ferdî bazda yaşanan ve sadece kişinin kendisini ilgilendiren bir konu olarak açıklar. Tasavvuf konusunda makaleler yayımlayan Hasan el-Bennâ, bu konuda oldukça fazla malumat verir. Tasavvuf-fıkıh ilişkisine değinen el-Bennâ, fikhî daha genel olarak kabul eder. Sufilerin vecd hallerinin sadece kendilerini ilgilendirdiğini, bu konuların geneli ilgilendirmeyeceğini savunur. Keramet konusuna da değinen el-Bennâ, kerametın caiz olduğu görüşündedir.

Hasan el-Bennâ siyaseti, ümmetin dertleri ile dertlenmek olarak tanımlar. Bu nedenle her Müslüman'ın siyasetle ilgilenmesi gerektiğini savunur. Siyasetle

ilgilenmeyenlerinin dinlerini eksik yaşadıkları anlayışındadır. Din-siyaset ilişkisine de değinen el-Bennâ, İslam dininin bütüncül bir din olduğunu, din siyaset ayrımını kabul etmeyen bir muhtevaya sahip olduğu görüşündedir. Din-siyaset ayrımının İslam medeniyetinin gerilemesine neden olduğunu, ilk dönem Müslümanlarının böyle bir ayırım yapmadıkları için büyük bir medeniyet kurduklarını söyler. Batı medeniyeti, İslam'ı, yıkmak için Müslüman ülkelere İslam ile diğer kavramlarının arasını ayırarak Müslümanlara içi boş, özden yoksun sadece kabuğu kalan bir İslam modeli sunmuştur. Bu durum Müslüman toplumlarda büyük bir çöküşü beraberinde getirmiş, yüzlerce yıllık İslam medeniyetinin günümüzde tozları kalmıştır.

el-Bennâ, milliyetçilik kavramını vatanını, milletini sevme olarak kabul edildiğinde tasvip edileceğini bunu dışında ırk anlamında anlaşılan milliyetçiliğin cahilî milliyetçilik olacağını söyler.

Devletin, İslam'ın bir gereği olduğunu, İslam ümmetinin bölünme ve parçalanmayı kabul etmeyeceğini ve İslam birliğinin tesis edilmesi gerektiği görüşündedir. Hasan el-Bennâ, Din-devlet-siyaset kavramalarının İslam'ın özünü oluşturduğunu, iktidarın İslam'ın kulplarından biri olduğunu savunur. Siyasî partilere karşı olan el-Bennâ günümüzde siyasetin, siyasî partilerle aynı anlamda kullanıldığını söyler. Hâlbuki siyaset, İslam ümmetinin dertleri ile dertlenmek olarak tanımlayan Hasan el-Bennâ, siyasî partilerin kapatılması gerektiği düşüncesindedir. Parlamenter sistemde karşı çıkan Hasan el-Bennâ, parlamenter sistem yerine herhangi bir alternatif getiremeyerek bu konuyu muallâkta bırakmıştır. Halife ile birlikte şura oluşturulması görüşünde olan Hasan el-Bennâ, şuranın görevlerini tam olarak açıklamamıştır.

Hilafet, İslam'ın şiarıdır, görüşünü benimseyen el-Bennâ İslam medeniyetinin gerilemesinin nedenlerinden biri de Müslümanları bir arada tutan bir otoritenin olmayışından kaynaklandığını savunur. Ona göre önce bir İslam devleti kurulmalı daha sonrada İslam devletleri birliği oluşturulmalı ve halife de nu birliğin önderi olmalıdır.

Hasan el-Bennâ'nın yaşadığı dönem Müslüman ülkelerin çöküşe geçtiği dönemdir. Osmanlı devletinin yıkıldığı, Müslümanların batı medeniyeti altında inlediği bir zamanda yaşayan el-Bennâ'nın siyasî anlayışı bu dönemin özelliklerine göre şekillenmiştir. Bu anlayışla hareket eden el-Bennâ, 1928 yılında İhvân-ı Müslimîn'i kurdu. Hasan el-Bennâ döneminde genel olarak ahlakî-manevî doğrultuda hizmet eden İhvân, el-Bennâ'nın vefatıyla birlikte siyasî sahada rol almaya başladı. Gerek Hasan el-Bennâ döneminde gerekse ondan sonraki dönemde Mısır dışında çok ciddi oluşumlara

girişen İhvân, İslam dünyasında oldukça etkin bir rol oynadı. Yirminci yüzyılda alternatif bir akım olarak ortaya çıkan İhvân gittiği her yerde siyaset ile iç içe bir görüntü çizdi. Müslüman ülkelerin siyaset hayatında oldukça etkili olan İhvân, el-Bennâ'dan sonra kendisini bir arada tutan bir liderden yoksun kaldı. Gelen çok etkili liderlere ve ideologlara rağmen birlik oluşturamayan İhvân'da çatlaklar meydana geldi ve İhvân görüntüsü altında İhvân'ın fraksiyonları ortaya çıktı. Siyasî partilerle bile karşımıza çıkan bu yapılar, el-Bennâ'nın çizdiği yoldan oldukça uzaklaştılar.

Genelde bütün Müslüman ülkelerde etkili olan İhvân, Türkiye'de genelde fikrî sahada etkili oldu. Türkiye'de siyasî hayatta milli görüş hareketiyle ortaya çıkmış görünse de bu etki sadece düşünsel zeminde yaşandı, eylemsel bir tarza dönüşmedi. Türkiye'de politik dindarlığın oluşmasında etkili olan İhvân, dindar kesimin için alternatif bir düşünce ufku açtı.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin parçalanması ile ortaya çıkan otorite boşluğu, Müslümanlar arasında fikri ve hareket anlamında boşluk getirmiştir. Bu dönemlerde yetişen Müslüman aydınlar kendi yetiştikleri ortamlarında etkisi ile bu otorite boşluğunu bertaraf etmek için nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda çözüm üretmek için yoğun bir mesai içine girişmiştir. Böylesi zor bir dönemde yetişen Hasan el-Bennâ da, İslam'ın öz kaynaklarına dönmeyi savunan yönü ile tarihe geçmiştir.

KAYNAKLAR

- Ahmed, Rifat Seyyid, İslâmî Direniş Haritası, Çev. Cuma Ağaç, İşaret Yay., İstanbul1989.
- Aktay, Yasin, “ Hilafetin yokluğunu Telafî Yolu Olarak Uluslararası İhvân Hareketi”, Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Uluslararası Sempozyumu, Artus Basım, II. Cilt, Ankara 2002.
- Aybakan, Bilal ,”Selefiyye”,TDVİA XXXVI. Cilt, TDV Yay., İstanbul 2009.
- Aydın, Mehmet , *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yay., III. Baskı, Konya, 2004.
- el-Bağdâdî Abdülkâdir b. Tâhir b. Muhammed (429/1037), *Mezhepler Arasındaki Farklar(el-Fark beyne'l-Firak)*, Çev., Ethem Ruhi Fığlalı, TDV Yay., II. Baskı, Ankara 2001.
- Bağlıoğlu, Ahmet *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004.
- el-Bennâ, Hasan, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, Çev. Akif Nuri Karcıoğlu, Dava Yay, İstanbul.
- ....., *Hatıralarım(Müslüman Kardeşler)*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, Osman Arpaçukuru, Beka Yay, İstanbul 2007.
- ....., *Tasavvuf Ve Ahlâk Eğitimi*, Çev. Ayetullah Güneş, Cuma Karan, Nida Yay, İstanbul 2008.
- ....., *Risaleler*, Çev. Dr. Mehmet Akbaş, Mehmet Eren, Nida yay, İstanbul 2007.
- ....., *Cuma Mimberinden I*, Çev. Salih Barlak, İslamoğlu Yay, İstanbul 1990.
- ....., *Cihada Davet*, Çev. Ali Arslan, Sinan Yay, İstanbul 1969.
- ....., *İslam Işığında Problemlerimiz*, Çev. Abdürrahim Mert, İslamoğlu Yay, İstanbul 1991.
- ....., *Altun Halkalar*, Çev. Ali Arslan, İstanbul. ?
- ....., *el- Me'surat*, Çev.Mehmet Akbaş, Nida Yay, İstanbul 2010.
- ..... , *Mekasıdu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Çev. Yusuf Işıcık, S.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sebat Ofset, Konya, S. 7, 1997.
- ..... , *Cuma Mimberinden II*, Çev. Abdürrahim Mert, İslamoğlu Yay, İstanbul 1991.
- ....., Kutub Seyyid, Mevdudi, *İslam'da Cihad*, Çev. Akif Nuri Karcıoğlu, İstanbul 1980.

- Bulaç, Ali, “Müslüman Kardeşler’in Türkiye Hayatı Üzerindeki Etkileri”, *Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Uluslararası Sempozyumu*, Artus Basım, II. Cilt, Ankara 2002.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., 12. Cilt, Ankara 1995.
- Cemile, Meryem, *Batı Materyalizmi Karşısında İslam*, Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul 1962.
- Cemile, Meryem, *İslâm ve Çağdaş Öncüleri*, Çev. Selahattin Ayaz, Bir Yay., İstanbul 1986.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, I. Cilt, DİB Yay., Ankara 1988.
- Çalışkan İsmail, Kur’an’da Din Kavramı, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
- Dağ, Ahmet Emin, *Çağımıza İz Bırakan Önderler Hasan el-Bennâ*, İlke Yay, İstanbul 2007.
- Ecer, Vehbi, *Tarihte ve Günümüzde İhvan’ül-Müslimîn Örgütü*, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:5, Kayseri, 1992.
- Eliaçık, R. İhsan, *İslam’ın Yenilikçileri III*, Medcezir Yay, İstanbul 2003.
- Erkilet, Alev, Orta Doğu’da Modernleşme ve İslamî Hareketler, 4. Baskı, Hece Yay., Ankara 2004.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir, 2004.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., No: 39, İzmir, 2008.
- ....., *İtikadî İslam Mezheplerine Giriş*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 2007.
- Ğânim, İbrâhim Beyyûmî, “*İhvân-ı Müslimîn*”, TDVİA, XXI. C., TDV Yay., İstanbul 2000.
- Ğânim İbrâhim el-Beyyûmî, “*Hasan el-Bennâ*”, TDVİA, XVI. Cilt, İstanbul 2000.
- Ğuneym, Vecdi, “*Müslüman Kardeşler Davasında İslam’ın Kapsamı*”, *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, Artus Basım, İstanbul 2012.
- Havva, Said, *50. Yılında Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, Çev. Ramazan Nazlı, Hilal Yay., İstanbul 1980.
- Hizmetli, Sabri, “İtikadî İslam Mezheplerinin Doğuşunda İctimaî Hadiselerin Tesiri Üzerine Bir Deneme”, *AÜİFD* XXVI, 1983.

- Hoşab, Fahri, “Hasan el-Bennâ Döneminde İslam Dünyasının Meseleleri ve Hal Çareleri”, Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu, I. Cilt, Artus Basım, 2012.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara 2003.
- Mahmud, Ali Abdülhalim, *İstanbul İslam'ı Anlamanın Usulü (İmam Hasan El-Bennâ'nın Fehm Risalesinin Şerhi)*, Yöntem Yay., İstanbul 2000.
- Görgün, Hilal, “Mısır Dışındaki İhvân-ı Müslimîn”, TDVİA, XXI. C., TDV Yay., İstanbul 2000.
- Görgün, Hilal, “Seyyid Kutub”, TDVİA. XXXVII. Cilt, TDV Yay., İstanbul 2009.
- Havva, Said, *50. Yılında Müslüman Kardeşler Teşkilatı*, Çev. Ramazan Nazlı, Hilâl Yay., 1980.
- Hourani, Albert, *Arabic Thought in Liberal Age 1798-1939*, Çev. Latif Boyacı, Hüseyin Yılmaz, İnsan Yay., İstanbul 1994.
- İşık, Vahdettin, “Değişen Dünyai Değişen Müslümanlar ve Yeni Bir Çıkış Arayışı: İhvân-ı Müslimin”, *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, I. Cilt, Artus Basım, İstanbul 2012.
- İşcan, Mehmet Zeki, *Selefilik*, Kitap Yay., II. Baskı, İstanbul, 2009.
- Kutlu, Sönmez, “İslam Mezhepleri Tarihi'nde Usûl Sorunu”, *İslamî İlimlerde Usûl Mes'alesi*, Ensar Neşriyat, I, 27-28 Eylül, 2003.
- Kutlu, Sönmez, *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları*, Fecr Yay., Ankara 2008.
- Kutlu, Sönmez, *İslam Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, II. Baskı, Kitabiyat Yay., Ankara 2002.
- Kutub, Seyyid, Yoldaki İşaretler, Çev. Abdi Keskinsoy, Pınar Yay., 11. Baskı, İstanbul, 2011.
- Küçükağa, Ömer, “Hasan el-Bennâ'nın İslam'ı Toplumda Yeniden Hakim Kılma Mücadelesi”, *Uluslararası Hasan el-Bennâ ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, II. Cilt, Artus Basım, 2012.
- Mansfield, Peter, *Ottoman Empire and It's Successors (Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası)*, Çev. Salih Yurdakul, Söylem Yay., I. Baskı, İstanbul 2000.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1997.
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- Onat, Hasan, *Emeviler Devri Şîî Hareketleri ve Günümüz Şîîliği*, Ankara 1993.

- Onat, Hasan, “Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri.”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, Oş, 2004.
- Osman, Fethi, *İhvân-İslam ve Demokrasi*, Haz. Aydın Ünlü, Endülüs Yay., İstanbul 1991.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi Yay., III. Baskı, I. Fasikül, İstanbul 1983.
- Rahman, Fazlur, *İslam ve Çağdaşlık*, Çev. Alparslançıkgenç-M. Hayri Kırbaçoğlu, Ankara Okulu Yay., 2010.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet , *İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler*, III. Baskı, Rağbet Yay., İstanbul 2011.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yay., Ankara 2001.
- Soysaldı, Mehmet, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Tefsir*, Fecr Yay., Ankara 2001.
- Şa'ban, Zekiyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûl'l-Fıkh)*, Çev. İbrahim Kâfi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2006.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, IV. Bas., Ocak Yay., Ankara 2002.
- Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi*, XII. Cilt, VI. Fasikül.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yay., Ankara 1992.
- el-Verdânî, Salih, *el-Hareketu'l-İslamiyye fî Mısır*, Fecr Yay., Çev. H. Acar-Ş. Duman, Ankara 2011.
- el-Verdânî, Salih, *el-Hareketu'l-İslamiyye fî Mısır Vakı-i Semaninat*, Fecr Yay., Çev. S. Turan, Ankara 2011.
- WAMY(Milletler Arası İslam Gençlik Konseyi), *el-Mevsuat-ı el-Müeyyessere(Çağdaş Fikir Akımları Ansiklopedisi)*, Çev. Hasan Fehmi Ulus, Bekâ Yay., İstanbul ?.
- Yeken, Fethi, “ *Abdülkadir Üdeh*” TDVİA, I. Cilt, 1988, İstanbul.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I. C., Zahraveyn Yay., İstanbul

İnternet adresleri

www.habervaktim.com

www.kafkasakademi.com

www.orsam.com

www.daru'l-hikme.com

www.timetürk.com

www.düşünce.com

ÖZGEÇMİŞ

1983'te Elazığ'ın Maden ilçesinde doğdu. Maden Atatürk İlkokulu'nda okudu. 2000 yılında Maden İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2008 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2009 yılından beri Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaktadır.